HRVATSKI TJEDNIK

novine za kulturna i društvena pitanja

NAKLADA MATICE HRVATSKE

zagreb,
3. prosinca 1971.
godina I.
broj 33.
cijena 2 dinara

VLADO GOTOVAC

TRENUTAK POJEDINCA

Jedna besmislica počinje sve više terorizirati naše zamisli, naše planove i naše pothvate. Ma koliko to bilo nevjerojatno svaki pojedinac može danas svojim izjavama diskreditirati Hrvatsku! I cijeli narod nije sposoban demantirati jednog budalaša, naivčinu ili provokatora! Po toj podjeli odgovornosti mi smo osuđeni na neprestane političke skandale, na ispričavanje zbog njih, na neprestano i uzaludno osporavanje njihova značenja za nas i naše prilike.

Preko pogrešaka pojedinaca – slučajnih ili namjernih – mrcvari se cijela hrvatska javnost! Nikada jedan narad nije toliko ovisio o svakom svom pripadniku i njegovim postupcima. Čak i za očigledno smiješne ludosti mi polažemo ozbiljne nacionalne račune! Svaka politička pogreška svakog Hrvata napuše do značajne, do fatalne osobe!

Dramatizirana uloga pojedinca u političkom životu Hrvatske pretvara se u zamku što u beskrajnim i besmislenim napetostima iscrpljuje energiju našeg oduševljenja za novo. Jer sloboda koju zastupamo neprestano obnavlja priliku za javne pogreške i tako na političkoj pozornici uvijek održava neki živi grijeh, što znači i razlog za skandal i osudu.

Te diverzije s pojedincem moguće su samo zato što još uvijek nismo navikli na sve pogodbe novoga: na mjerila njegove javnosti i slučaj pojedinca u njima, slučaj koji ne predstavlja i ne obvezuje zajednicu. Ali stara logika baš zato namjerno opterećuje svakoga da bi kompromitirala slobodu: od nekadašnjeg potpunog ignoriranja pojedinca prešla je na uvećavanje njegove odgovornosti do satiranja! On treba postati svjedok nereda i gubitka društvenih ciljeva: dokaz optužnice protiv novog socijalizma.

Jer prozivanje hrvatske javnosti zbog pogrešaka pojedinaca nije u svakoj prilici isto. Izbor je točno određen: zastarjeli integralizam traži razloge za suzbijanje, za obustavljanje stvarnog federalizma. I on se zato bavi samo onim slučajevima koje može prikazati kao opasnost za jedinstvo zemlje: kao nacionalizam, šovinizam, seperatizam. Njegove pristaše s golemom strašću prebiru po svim javnim događajima u potrazi za dokaznim materijalom. To je već postala profesija! Oni na svaki način nastoje optužnicu protiv Hrvatske održati stalno otvorenom! A sloboda uvijek zlobi pruža priliku za skandal.

Sve svoje pothvate naši integralisti objašnjavaju krajem nacija: one su za njih revolucijom ispražnjena prošlost. Ali to ne vrijedi za poziv na stvaranje nove, jugoslavenske nacije, jer je ona izjednačena s internacionalizmom! Proleterska solidarnost može u tom slučaju puniti ono što je u drugim slučajevima po Jugoslaviji ispražnjavala!

Mi volimo Hrvatsku. Za integraliste ta je ljubav avetinjski prizor iz prošlog stoljeća, arhaični prizor fanatične nacionalističke sićušnosti. A nama je to način na koji drugi narodi bivaju stvarni i prisutni u našim pothvatima: Pitanje Hrvatske postavljamo kao pitanje slobode, kao pitanje novog socijalizma u Jugoslaviji i u svijetu. Jer mi ne želimo bilo kakvu domovinu! Ona je u našim zamislima zemlja slobodnih ljudi i pravednog društva:
Mi smo i poklonici tlapnje, mi smo i u njenoj moći. Ali našoj strasti stalo je do svakodnevnog iskustva stvarne sreće! Mi želimo Hrvatsku koja će svakome biti dragi prizor ili draga domovina. To je patetičan san, ali jedini vrijedan da bude sanjan o ovoj zemlji! Dulcineja postoji iako nitko ne zna stvarno tko je ona i kako izgleda. Takova je i sudbina Hrvatske u našoj ljubavi!

Mi smo i »budni spavači«. Ali to znači da za nas ima nade u svim čudima svijeta i u svim njegovim svakodnevnim događajima. Opisujemo svoje ideale jezikom bajke. Ali mi znamo da on mora postati stvarni jezik Revolucije!

Uzdignuti ton razdražuje praktičnu spretnost razuma. On ga prima kao izraz ludosti koja je spremna na sve avanture snova, tu opasnost srdaca koja miješaju doba, koja ne razlikuju moguće od nemogućeg: a puna su odgovornosti, dosljednosti i odlučnosti!

Mi smo i romantici. Ali to nije grijeh duha ni bolest srca. Naše pretjerivanje može biti točno u svim svojim razlozima, egzaktno u svim svojim zaključcima: jer njegova vatra nije naivna, nije lakovjerna nego u svakom trenutku puna svog cilja. I od toga dolazi burni jezik njezinog izražavanja.

Mi smo i pobunjenici, jer oko nas najčešće vlada suhi ton dogmatika, mitomana i apologeta: tih palih luhova koji su beskrajno daleki raskošima slučaja, neizvjesnosti i sanjarije! Njihov glas je ohol i okrutan s vlašću, a smiješan i prazan bez nje! Oni su zaprepašteni našom slobodom, jer je mogu zamisliti jedino kao katastrofu. I zato pozivaju na uzbunu.

Ali krivnja koju oni vide ne pada na Hrvatsku nego na njih!

Zbivanja na Hrvatskom sveučilištu

str. 10–11.

RIJEČKI STUDENTI SU (IPAK) ZA ŠTRAJK

str. 10.

‚EUROPA-ARCHIV' O JUGOSLAVIJI

str. 9.

HRVATSKI USTAV: PROTIV UNITARISTIČKE KONCEPCIJE

str. 3.

ŠTO JE S »HRVATSKIM PRAVOPISOM«?

str. 14.

NEMIRNA DOLINA

O našem financijskom i gospodarskom sustavu dosta se govori i s pravom ga kritiziramo. On je veoma loš i treba ga što prije mijenjati. Takav je sustav uzrok mnogih neprilika u Hrvatskoj. Sve je to rečeno i dokazano, a on ostaje isti. To nas mnogo revoltira i koji put navodi da svemu i svačemu vidimo uzrok u financijsko-gospodarskom sustavu. Izgleda da se tako dogodilo i s drugom Bušićem kada kritiku i osudu Parmaćeva rada povezuje sa sadašnjim financijsko-gospodarskim sustavom.

Svakome je poznato da se gotovo sve kritike upućene Stanku Parmaću ne odnose na njegovu suradnju s bilo kim, pa ni na suradnju s reeksporterima. Svi problemi proizlaze iz činjenice što Parmać **neće surađivati**, već se samo sukobljava sa svakim. Kakve veze ima financijsko-gospodarski sustav s njegovim sukobom s narodom neretvanskog kraja? Nije valjda narod toga kraja prouzrokovao ovakve financijske i gospodarske odnose u Jugoslaviji! Kakve veze ima taj sustav s njegovim sukobom s društveno-političkim organizacijama toga kraja? Valjda te organizacije nisu uzrok tom sustavu? Koliko je meni poznato, te su organizacije aktivne u mijenjanju tog sustava. Možda je upravo to ono što smeta Parmaću, jer mu ni jedan drugi sustav neće dozvoliti da kao do sada tako neracionalno troši sredstva.

Drug Bušić poziva se na nedavni govor Stanka Parmaća na javnom zboru u Opuzenu. Taj govor poznat je po podršci koju je Parmać dao politici SKH. Međutim, ne smije se izgubiti iz vida da je Parmać nekoliko dana prije toga isključen iz SKH. Zar se može vjerovati da je ta kazna tako brzo odgojno djelovala i učinila njegov javni istup progresivnijim od svih prije toga? Ako i jest, zar ljude treba ocjenjivati po onome što su zadnji put rekli, a ne po njihovom cjelokupnom radu? Na kraju želim reći da cilj ovog reagiranja nije umanjivanje problema koji nastaju zbog ovakvog financijsko-gospodarskog sustava, već da uz to narod nemirne doline muče i drugi jadi.

Miroslav Vujević, Zagreb

VICE ZVAN I – OPOZVAN

Dragi drugovi!

Naše poduzeće Tiskarsko izdavački zavod »Zrinski« Čakovec slavi ovih dana 25. obljetnicu svog uspješnog poslovanja. Da bi uveličali ovu proslavu čitav radni kolektiv jednoglasno je na zboru radnih ljudi odlučio da se pozovu poznati hrvatski pjevači: Vice Vukov, Ana Štefok, Milan Bačić i Tomislav Borić.

Napominjemo da je Vice Vukov bio prvi koji je bio pozvan i sa kojim je naš direktor kontaktirao i potpisao ugovor.

Iznenada u četvrtak 11. 11. 1971. g. u naše poduzeće došli su rukovodioci Čakovačke općine na čelu sa predsjednikom Ignacom Belom i sekretarom Općinskog komiteta SK Mašanom Sredanovićem. Organiziran je sastanak na kome je izvršen snažan pritisak na direktora poduzeća da se odmah otkaže Vici Vukovu nastup na proslavi »Zrinskog«.

Direktor se odupirao koliko je mogao, ali je »uvjeravanje« dalo rezultate i sekretar poduzeća je morao nazvati Zagreb, te otkazati nastup Vice Vukovu.

Ta vijest u poduzeću i gradu Čakovcu djelovala je kao bomba. Još isti dan vijest je »procurila« iako su se općinski rukovodioci trudili da ostane iza vrata.

Mi radnici TIZ-a »Zrinski« ovim se putem ispričavamo Vice Vukovu za sramotu koju su nam nanijeli rukovodioci Općine.

Željeli smo u svojoj sredini pozdraviti Vice Vukova, koji već dugo nije gostovao u Čakovcu i zato smo ga jednoglasno pozvali. Ali naši unitaristi nisu se osvrtali na samoupravnu odluku cijelog kolektiva, nego su nametnuli svoju volju. Njih ne smeta što će kolektiv morati platiti honorar iako on neće nastupiti. Jer, Vice Vukov ima čvrsti ugovor koji je otkazan jednostrano u posljednji čas.

Upozoravamo javnost da ovo nije prvi antinacionalni i antihrvatski ispad predsjednika općine i njegovih istomišljenika koji »drmaju« Čakovcem.

Na nedavnom otvorenju III osnovne škole u Čakovcu, nastavnica muzičkoj odgoja bila je pozvana na odgovornost zato što su učenici škole otpjevali himnu »Lijepa naša«. To je za naše rukovodioce i dalje »šovinistička« pjesma, te zamjeravaju svakome tko je pjeva, iako su imali priliku, na svoju veliku žalost, vidjeti na televiziji da je svirana i pri dolasku predsjednika Tita u Zagreb.

Uvjeravamo Vice Vukova da je bio željno očekivan u Čakovcu, ali su »međimurski Zorići« to ovaj puta spriječavali.

Mi se nadamo da će mo ipak Vice Vukova uskoro imati prilike čuti u Čakovcu, a prema reagiranju publike vidjet će se tko ima više simpatija oni — unitaristi, ili Vice Vukov.

Ovim putem upozoravamo i političko rukovodstvo SRH da se pozabavi prilikama u Međimurju, jer je ovdje unitarizam još živ. To smo ovaj puta najbolje osjetili mi radnička klasa TIZ-a »Zrinski«, Čakovec.

Radnici TIZ-a »Zrinski« Čakovec

Prema vijesti u »VJESNIKU« od 20. o. mj. iz Čakovca su telefonom javili, usprkos sklopljenom ugovoru, da ne žele da na proslavi pjeva Vice Vukov i da će bez nastupa platiti ugovoreni honorar. Šteta, što nije spomenuto ime i prezime kao i društveni ili politički položaj osobe, koja je izvršila opoziv, nek se vidi nek se zna, tko hrvatskom pjevaču ne dozvoljava da u Hrvatskoj pjeva, tko razbacuje društvenu imovinu, tko sije razdor i neslogu u Čakovcu. Nemoguće je oteti se dojmu, da je to smišljena podvala da se posije sjeme razdora.

Lično ne poznam Vicu Vukova, cijenim ga kao izvrsnog pjevača. Što je Hrvat, to je normalno, jer što bi bio drugo kad je rođen u SRH od roditelja Hrvata. Nenormalno je, tko je rođen kao Hrvat, Srbin, Mongol, Kinez, Rus, da zataji svoju narodnost i da postane anacionalan neke vrsti ni muško ni žensko.

Iz dnevnog tiska poznato je, da je Vukov u tuđem svijetu služio na čast svojoj domovini i primjer, kojeg bi i drugi trebali slijediti, ne samo svojim pjevanjem već i činima i ponašanjem podigao ljubav naših iseljenika prema rodnoj grudi. Nije važno, što je sakupio novac za jednu korisnu i potrebnu svrhu, već je važno, što je na taj način iseljenike povezao sa maticom zemljom, zainteresirao ih za probleme stare domovine.

Opoziv iz Čakovca ne smije ostati anoniman. »Estrada« mora javnost obavijestiti, tko se krije iza telefonskog opoziva, koji je vjerojatno učinjen na vlastitu ruku, jer je prosto nemoguće vjerovati, da je to učinjeno znanjem i pristankom drugih ljudi iz Odbora za proslavu, jer među njima, sigurno, da su većina Hrvati.

Opoziv je izazov svim Hrvatima, jer se to dogodilo u SRH. Kuda to vodi?

Ako je Vukov učinio neko kažnjivo djelo nije organ gonjenja i suđenja ni TV Beograda i Sarajevo a niti tko iz Čakovca, zato postoje Ustavom određeni organi javne službe Sigurno je, da su ti organi imali što kažnjiva prema Vukovu, da mu ne bi bilo dozvoljeno, da pjeva u Krapini pred Maršalom Titom i drugim odličnicima.

Zar profesionalni pjevač nema pravo da pjevanjem zarađuje svoj kruh u svojoj domovini? To je više nego žalosno i kuda to vodi? TV Beograd i Sarajevo bez ikakvog razloga skinuli su sa svojih programa Vukova, a nameće se pitanje, zašto TV Zagreb ne skine emisiju »povuci-potegni« u kojoj Mija Aleksić sa Mićom Orlovićem putem teleksa izvodi neukusne sprdačine s rukovodiocima iz Hrvatske. Nedavno su jednog našeg uglednog i čestitog rukovodioca prevađanjem s talijanskog nazvali »povero« — »sirotan«, a zar tim harlekinima nije jasno, da sa svojim iživljavanjem nisu ništa drugo već »duševni sirotani«.

Svi drugi pjevači za proslavu u Čakovcu su Hrvati i zar ne bi bilo normalno, da svoj nastup jednako tako putem »Estrade« telefonski uvjetuju nastup Vukova. Ukoliko je otkaz uvjetovan sa penalom, onaj isti narod koji se odazvao za upis zajma za Učku, ceste Zagreb — Rijeka i Zagreb — — Split će u 24 sata sakupiti dobrovoljne priloge, da se »penal« plati a Čakovčani neka pozovu na proslavu neke pjevače iz inozemstva.

Postupak iz Čakovca je bacanje klipova našem CK SKH, jer se stvara nemir, nesklad i nesigurnost u vlastitoj domovini i to u času, kad je čitav narod SRH, u koji ubrajam ne samo Hrvate već i Srbe i građane drugih narodnosti, treba da stoji kao kamen stanac iza svojeg vodstva.

D. P. Zagreb

»PRAVDA KOJA TO NIJE«

U vezi članka »Pravda koja to nije« koji je objavljen u HT br. 27, od 22. listopada 1971. izjavljujem, da nisam uopće zabranio prodaju hrvatskih grbova, budući je mojim znanjem i odobrenjem izvršena narudžba.

Što se tiče slučaja druga Nemčića, iako ovaj slučaj ne spada pod disciplinsku odgovornost poduzeća, ja sam s imenovanim razgovarao i on mi je kategorički izjavio, da nema nikakve veze sa skidanjem hrvatskih simbola sa spomenika Kačića-Miošića.

U vezi vrećica s djelomičnim tiskom ćirilice pisac je vjerojatno došao u posjed nekog uzorka starih vrećica, koje su bile ponuđene od dobavljača, ali koje nisu bile u prometu prodavaona, već se u prometu nalaze vrećice s ispravnim hrvatskim jezikom i nazivom poduzeća.

Ante Prodan
gl. direktor poduzeća
»Primorje« — Makarska

Pripomena uredništva: 1) Činjenica je da su suveniri s hrvatskim grbovima nestali iz prodavaonica »Primorja« nakon što je Ante Nemčić porazbijao slične suvenire u jednoj od prodavaonica toga poduzeća. Ante Nemčić nije disciplinski kažnjen, a protiv njega nije podnesena ni krivična prijava.
2) Na saslušanju na SUP-u Ante Nemčić je priznao da je skinuo vijenac s hrvatskom trobojnicom sa spomenika Andrije Kačića-Miošića.
3) Ante Prodan ima pravo kad tvrdi da se u prometu trgovačkog poduzeća »Primorje« nalaze vrećice s ispravnim hrvatskim jezikom i nazivom poduzeća. Vrećice o kojima je bila riječ u »Hrvatskom tjedniku« nisu izvučene ni iz kakvog skladišta. One, doduše, više nisu u uporabi, ali su bile prije. Vjerujemo da je to zasluga i sadanjeg direktora »Primorja«, Ante Prodana.

BALKANIZAM

Vaš list (ili bolje rečeno naš list) je jedini kojega uvjek pročitam od prve do zadnje stranice, ne samo radi izvrsnih članaka nego i radi informacija koje drugi listovi ne objavljuju. U rubrici »pisma čitatelja« objavili ste već mnoge jade i nevolje o kojima Vam pišu čitatelji, pa se nadam da ćete i ovo objaviti:

U emisiji zagrebačke radio-postaje čuli smo 14. o. mj. u 15.30 sati da je **zagrebačka** »Na-Ma« prva robna kuća **na Balkanu.** Pitam se, **je li moguće da u zagrebačkoj radio-postaji nitko nije učio zemljopis pa tamo nitko ne zna da je Balkan poluotok pa kao svaki drugi poluotok ima svoju fizičku zemljopisnu granicu i da tu granicu čine rijeka Dunav, Sava i Kupa. Ako su učili zemljopis morali bi znati da je Zagreb udaljen oko 50 kilometara od granice Balkana i da zemljopisno spada u gradove srednje Europe.**

To, što se Jugoslavija djelomično (svojim većim dijelom) nalazi na Balkanskom poluotoku pa se zbog toga s pravom naziva balkanskom državom, to još nikomu ne daje pravo pomicati prirodne granice Balkana i širiti te granice na čitavo područje Jugoslavije.
I Turska je balkanska država, jer se jednim svojim dijelom nalazi na Balkanu, ali je teško vjerovati da bi koji pismeni Turčin bio toliko neprosvjećen pa bi mislio da je cijela Turska na Balkanu.

O. Nemec, Zagreb

PRIMOŠTEN

U »Hrvatskom tjedniku« broj 29. od 5. studenoga 1971. godine objavljena je u rubrici »Pisma čitatelja« pod nazivom »Nadopune iz Primoštena« potpuno neistinita bilješka puna uvreda i direktnih nasrtaja, kako na mene i moju porodicu, tako i na ličnost druga Vladimira Žaje. Bilješku je potpisala anonimna »grupa građana«. U broju 30 HT-a štampan je odgovor druga Žaje sa kojim se ja u potpunosti slažem. Redakcija HT-a nije do dana današnjega smatrala za uputno da na opetovana traženja iznese imena ovih sasvim neodgovornih bukača. Kako ova bilješka po tonu i iznošenju materijala ne odskače mnogo od cijelog niza napisa redakcije »Hrvatskog tjednika« o Primoštenu, želim napisati samo nekoliko redaka koji inače, izgleda, nisu nikako mogli naći mjesta i u prethodnim člancima.

Kad već diskutirate o Hrvatima: Srbima i ostalim narodnostima, »doseljenicima« i »starosjediocima«, moram reći da prema objavljenim podacima Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Lučevi žive na otoku Prviću ispred Šibenika, u mjestu Luci već preko 500 godina. Za razdoblje prije toga nema podataka jer je crkva sa svim podacima izgorjela. Kako je pak došlo do toga da veliki broj Hrvata u Južnoj Hrvatskoj nosi imena koja završavaju na -ev, -ov, -in i slično morate ako ne znate pitati stručnjake koji se time bave. Slično mojem je i porijeklo većine ljudi koji čekaju na useljenje u nove stanove. To su ti »doseljenici iz unutrašnojsti« o kojima piše B. Bušić.

dr. Emil Lučev

MAKARSKA

Hrvatski je tjednik u posljednje vrijeme nekoliko puta pisao o Makarskoj i »makarskom slučaju« (HT, br. 21, str. 11; HT, br. 27, str. 6. itd). Možda će i ova činjenica zanimati čitatelje »HT«-a i pomoći oblikovanju Makarske koja to nije po svom izvornom elementu, nego koja je to postala utjecajem raznih ideja i shvaćanja koja u ovom podbiokovskom gradiću nailazi na osporavatelje kao i na one koji amenuju.

I nakon odlaska sudionika »makarskog slučaja«, šefa SUP-a Momčila Janjetovića, ostalo je ovdje dosta elemenata kojima smeta hrvatski jezik i pravopis, kao i buđenje nacionalne svijesti u ovom starom hrvatskom gradiću.

Jedna od lijepših građevina u Makarskoj je zgrada IKB iz Splita i SDK. Na ulazu u to monumentalno zdanje nalazi se ploča koja pokazuje dinarsku vrijednost značajnijih inozemnih valuta. U oči upada naslov table s natpisom »Menjačnica«. Od nimalo prijazne službenice s blagajničkog šaltera doznadoh da je slovo »j« već davno nestalo. Navodno su ga otuđila djeca s još nekim slovima. Ali to njih, kako reče, mnogo ne smeta. Jednak je za te jezične nepismenjake natpis »Mjenjačnica« i »Menjačnica«. Važno je da je egzistencija osigurana. Uostalom, kako reče navedena službenica, taj je natpis tu da širi bratstvo i jedinstvo. Kao što nikome nije smetala »Mjenjačnica«, zašto bi nekoga uzbuđivala »Menjačnica«?!

Htjedoh tražiti još neka objašnjenja (jer direktor je zauzet), ali rečena službenica nije bila raspoložena za razgovor. Nju, kako reče, ne zanimaju tako »blesava« pitanja, jer da joj je i jučer netko dodijavao s tom glupom »tisućom« i »hiljadom«.

Možda će netko i ova pitanja na kraju okarakterizirati kao glupa i suvišna. Kad će IKB izvršiti korekturu naslova »Mjenjačnice«? Kad je nedavno reklamni natpis navedene banke iz Splita ostao bez neonske svjetlosti, stvar se brzo »uredila«. Za jedno problematično slovo koje je »slučajno« nestalo treba čekati pet-šest mjeseci. Kako izgleda to bratstvo i jedinstvo kojeg širi jedna defektna ploča na ulazu u hrvatsku ustanovu i jedna nadobudna bankarska službenica?

Dinko Aračić, student
Makarska

NARONA ILI NERETVA?

Prije nekoliko dana ponovno je nakon dužeg vremena postavljena na metkovički hotel »Naronu« ploča koju su Metkovčani podigli 1925. godine u znak sjećanja na tisuću obljetnicu krunidbe Tomislava za hrvatskoga kralja. Prije petnaestak godina, kada je došlo do renoviranja hotela »Zagreb« (sadašnji hotel »Narona«), ta spomen-ploča postavljena je na susjednu zgradu, gdje je ostala do početka ove godine kada je i ta zgrada renovirana. Tada je ploča uklonjena.

Građani su očekivali da će biti postavljena na staro mjesto, tj. na hotel »Naronu«. Odjednom joj se izgubio trag... No ploča je sačuvana, ponovno ispolitirana i postavljena na hotel »Naronu«. To ponovo postavljanje na staro i pravo mjesto ne bi bilo interesantno da šef računovodstva hotela »Narona« Petko Pojužina nije od radnika »Razvitka« koji su postavljali ploču, tražio pismeno odobrenje od općine da ploču mogu postaviti na hotel.

Pitamo se, odakle pravo jednom strancu, bar se on tako osjeća u Metkoviću, da postavlja pitanje mještanima gdje će i kako postavljati spomen-obilježja svojim nacionalnim velikanima. To je, blago rečeno, vrlo neumjesno i tendeciozno.

Usput rečeno, mnogim Metkovčanima ni danas nije jasno kako je došlo do toga da njihov jedini hotel u mjestu, nekadašnji hotel »Zagreb«, preko noći dobije naziv »Narona«. Kad su pojedinci pokušali to pitati u »odgovornih« i »mjerodavnih« prije petnaestak godina, odgovoreno im je da je to učinjeno zbog turističke reklame našeg ugostiteljstva. Naime, rimski naziv Narona da je mnogo poznatiji od našega imena Zagreb! Također nam je poznato da je nekadašnji nogometni klub »Narona« dobilo ime »Neretva«. Dakle, hotel može nositi strano ime, a nogometni klub ne može. **Možda ne bi bilo suvišno razmisliti o tome da se hotelu vrati njegovo pravo izvorno ime, jer je preimenovan u vrijeme kada je unitarizam carevao i u Metkoviću. Dosta nam je preimenovanja, dosta nam je etiketiranja. Zašto da se stidimo svog rođenog imena. Moramo se osloboditi kompleksa koji su nas doveli u situaciju da se stidimo svog podrijetla i imena.**

Ivo Jurić

»TEŠKO PRODIRE NOVO«

S posebnim zanimanjem čitam osvrte na članak Bruna Bušića pod naslovom »Teško prodire novo«, jer sam jedan od 2047 privremeno zaposlenih u inozemstvu, iz te općine. Često koristim mogućnost odlaska u domovinu u sivilo kamenjara koje mi pruža ljubav koju ne mogu nadomjestiti sve blagodati ovog tuđeg svijeta.

Kad dođem vidim starce, žene i djecu, a kao bijelu vranu čovjeka srednjih godina. Prođem ispred raštrkanih kućica pred kojima sjede osamljene majke čekajući da prođe poštar s pismom iz Njemačke, Amerike, Australije i tko zna odakle sve. Tome se kraju nikada nije mogla prišiti etiketa šovinizma, ali se ipak u zaseoku Žeževica u Osnovnoj školi Orje našla neka učiteljica kojoj je njena **petogodišnja kćerka svjedok da je, njoj učiteljici, 9 godišnji učenik te škole, psovao srpsku majku! Dječak maltretiran i njegova pismom vrijeđana majka od** strane dotične učiteljice, bili su prisiljeni dijete premjestiti u drugu školu koja je nekoliko kilometara udaljenija i po cijenu što mora biti izloženo i kiši i snijegu i sumnjivim očima nastavnika koji će tog đaka primiti kao prognanika. **Međutim svi razlozi nesporazuma nalaze se — odnosno nastali su nakon prosvjeda majke toga đaka na jednom roditeljskom sastanku, što se nastava djeci ne održava na hrvatskom jeziku.**
S visokim poštovanjem i hvala na uvrštenju.

Tomislav Rubić,
Sindelfingen, SR Njemačka

HRVATSKI TJEDNIK

Novine za kulturna i društvena pitanja

Naklada: **Matica hrvatska Zagreb, Matice hrvatske 2, tel. 39-393.**

Uređuju: Zvonimir Berković, Vlado Gotovac, Jozo Ivičević, Zvonimir Lisinski, Ivo Škrabalo, Hrvoje Šošić, Vladimir Vuković

Stalni suradnici: Bruno Bušić, Ivan Cerovac, Dubravko Horvatić, Srećko Lipovčan, Franjo Marinković, Zlatko Markus, Zlatko Posavac, Petar Selem Tvrtko Šercar

Glavni urednik: Vlado Gotovac
Odgovorni urednik: Jozo Ivičević
Tajnik uredništva: Marija Funes
Tehnički urednik: Drago Čvrljak
Fotografija: Ranko Karabelj
Lektor: Roman Turčinović
Služba organizacije: Bariša Grgić i Zlatko Šešerin

Uredničko vijeće: Zdravko Ašperger, Stjepan Babić, Zvonimir Bartoli (Čakovec), Nikola Batušić, Vlaho Benković (Dubrovnik), Tihomir Bortić Stjepan Ćulić Žarko Domljan, Branimir Donat, Šime Đodan Nedjeljko Fabrio (Rijeka), Vid Fijan (Varaždin), Ljubica Filipović-Ivezić (Pula), Vladimir Filipović, Cvito Fisković (Split), Miljenko Foretić (Dubrovnik), Ivo Frangeš, Ivica Gaži, Drago Ivanišević, Hrvoje Iveković, Dubravko Jelčić, Ljudevit Jonke, Vjekoslav Kaleb, Radoslav Katičić, Igor Kuljerić, Ivan Kušan, Tomislav Ladan, Trpimir Macan, Ante Marin, Ranko Marinković, Daniel Marušić, Dragan Mucić (Osijek), Zdenka Munk, Ivan Mužić (Split), Stijepo Obad (Zadar), Vlatko Pavletić, Danilo Pejović, Strahimir Primorac, Stjepan Radić, Vladimir Ruždak, Željko Sabol (Bjelovar), Ante Sekulić (Delnice), Aleksandar Stipčević, Ivan Supek, Ante Sviličić (Split), Petar Šegedin, Šerif Šenović, Krešimir Šipuš, Fabijan Šovagović, Miroslav Šutej (Kutina), Dionizije Švagelj (Vinkovci), Dragutin Tadijanović, Bruno Tandara (Imotski), Mirko Tomasović (Split), Franjo Tuđman Jelena Uskoković, Miroslav Vaupotić, Marko Veselica, Vice Vukov, Franjo Zenko, Igor Zidić, Bože V. Žigo

Rukopisi se ne vraćaju.

Stranke se primaju utorkom i četvrtkom od 12 do 14 sati.
Novine izlaze svakog petka.
Tisak: »Vjesnik«, novinsko-izdavačko i štamparsko poduzeće, Zagreb, Ljubice Gerovac 1.
Pretplata: godišnja 104,00 d, polugodisnja 52,00 d. Za inozemstvo dvostruko.
Cijene inozemnih pretplata: SR Njemačka: godišnja 52 DM, polugodišnja 26 DM; USA, godišnja 14$, polugodišnja 7$.
Dinarske doznake uplatiti u korist računa: Kreditna banka Zagreb 301-8-2185, Zagreb, Matica hrvatska (ZA HRVATSKI TJEDNIK).
Devizne doznake uplatiti u korist računa: Kreditna banka Zagreb 301-620/1001-32000-523, Zagreb, Matica hrvatska (ZA HRVATSKI TJEDNIK)
Cijena oglasa: cijela stranica 10.000 d, polovica stranice 6000 d, četvrtina 4000 d, osmina stranice 2500 d, 1 cm^2 80 d.

HRVATSKI USTAV (X)

Protiv unitarističke koncepcije

USTAV NADE ILI USTAV STREPNJE?

Ustavna rasprava bila je zbiljska prigoda da se pokaže sva teoretska ili, bolje, ideološka nesređenost, pa i zbrka što vlada u glavama, a iz kojih pouzdano izbija samo jedno: voluntarizam i pragmatizam. Što se sve nije moglo čuti u polemici i »polemici« s »hrvatskim nacionalistima«, što **— horribile dictu —** zagovaraju »reakcionarnu« tezu o nedjeljivosti hrvatskog suvereniteta; tezu što je nastala i formulirana u danima francuske revolucije, a koja je već davno ušla u opći fond demokratske i revolucionarne misli diljem svijeta! Ali već nam je očitana lekcija, i to s meritornog položaja, s položaja potpredsjednika Ustavne komisije SRH, druga Čede Grbića: »... da će naši teoretičari ustavnog prava trebati, na osnovi donošenja saveznih ustavnih amandmana, i ovih naših hrvatskih, neke svoje teze mijenjati. Jer, mi stvaramo nešto novo što se ne uklapa u njihove dosadašnje torije«. A mi odgovaramo: jadna bi to ustavna teorija bila koja bi se razvijala po praksi jednog Čede Grbića!

U najmanju ruku — recimo još i to — bilo je očekivati da se ustavotvorci — što nam teškom mukom, kako sami kažu, spraviše predloženi Nacrt amandmana — uzdrže od ocjena, pa i izravnog upletanja u javnu raspravu, da sačekaju njezin ishod, da saberu mišljenja, sudove, kritike i prijedloge, pa da ih onda mirno i objektivno razmotre i tada ocijene, te koriste ili ne koriste. Ali za to se traži delikatnosti, a to očekivati od njih bilo bi previše. Baš se oni požuriše hvaliti vlastito djelo, koje — ni manje ni više, a i po iskušanoj metodi — poistovjetiše s politikom SKH i odlukama 4. konferencije SKH. Čemu onda uopće rasprava ako je sve već definitivno odlučeno? Mislimo da je 4. konferencija SKH dala **političku platformu** za ustavnu reviziju, a ne konkretne ustavne formulacije. Ali i za to je izrađen jednostavan i dosta poznat recept: predložene ustavne formulacije sadrže političku platformu SKH, a sve što tomu prigovara ili od njih odstupa antipartijska je rabota. Kakva jednostavnost suda i kakav strah od javnosti! I kako to poznato zvuči! I to u 1971. godini!

Dijalektička uzajamnost klasnog i nacionalnog

U polemici je s pravom primijećeno da su »politički amandmani« dobili mnogo više mjesta i značenja nego »socijalni amandmani«. Ta opaska je na mjestu. Ali razlog je poznat i historijski objašnjiv: nikada socijalno pitanje u radničkom pokretu nije bilo u pitanju, dok se to za nacionalno pitanje ne može reći. Uvijek je neizvjesnosti, kolebanja, sektaštva i pogrešaka bilo na ovom zadnjem. I to su morali priznati i najrevniji »linijaši«. Zar je onda čudno da se, poučeni tim i takvim bogatim iskustvom, reagira s više pažnje na ono što je problematično ili što je bilo problematično? Jasno je zato da je problem suvereniteta, hrvatskog suvereniteta, došao u prvi plan. Polemika je bila žestoka. Kritičari naših teza bili su nemilosrdni i bila je procvala politička mašta: »nacionalisti«, »šovinisti«, ustaše, tj. nosioci »politike genocida« i »raseljavanja Srba«, »rasisti«, »frankovci«, itd., itd.

Ako sada ostavimo po strani ove gromove što su zapucali iz oblačina koje se vuku iz starih vremena i hude naše kobi i ako potražimo racionalno u svemu tomu, što zaslužuje tematizaciju, onda se moramo ipak zaustaviti na nekim zbiljskim polemičkim elementima.

Najprije je tu **teza o odnosu samoupravljanja i državnosti** (naravno, nacionalne). Njezina je temeljna argumentacija da je nacionalna državnost sadržana u determinizmu samoupravljačkog razvitka. Ovo je odmah prihvatljivo, jer je govor o bitnim osnovama naše suvremenosti koje se nadovezuju na kontinuitet revolucije. Iako nam se čini da je korektnije argumentirati da je socijalistički napredak, u smislu historijski djelatnog antistaljinizma, sadržan u **determinizmu demokratizacije Jugoslavije**, jer on sa svoje strane sadrži i mogućnost socijalne emancipacije (samoupravljački socijalistički društveni odnos) i nacionalne emancipacije (federativni sistem ravnopravnosti), a trebalo bi dodati — što se nažalost stalno izostavlja i iz tematizacije i iz polemike — : i individualne emancipacije (osobna prava i slobode građanina).

Ono gdje počinje razlaz u polemici, to je odnos socijalno-klasnog i nacionalnog, jer se, na osnovi interpretacije teze što je razmatramo, opet obnavlja primat jednog a izvedenost drugog. A to onda neizbježno vodi k stavu da je nacionalno pitanje seljačko pitanje, da su radnici anacionalni, da je nacionalno podređeno višim interesima revolucije, i stiže se do središta revolucije — i već se zna ta serija.

A mi stojimo čvrsto na stajalištu — što je izričito platforma X. sjednice — da se **u konkretnim višenacionalnim uvjetima naše zemlje**, a to bi se moglo pokazati i dokazati i za dvije trećine suvremenog svijeta, klasna i nacionalna emancipacija ne mogu odvajati i suprotstavljati, da su one naprotiv u **dijalektičkoj uzajamnosti**. To uostalom kaže i drug Tito u pozdravnom govoru na II. kongresu samoupravljača: »Naš politički i ekonomski sistem mi sada usavršavamo tako da u njemu dođu do punog izražaja samoupravni interesi radničke klase i svih radnih ljudi, i da se istovremeno u potpunosti afirmišu prava i interesi svih naših naroda i narodnosti, svih naših republika i pokrajina. Za socijalističku Jugoslaviju ne postoji dilema u pogledu prioriteta nacionalnog nad klasnim, ili obrnuto.«

Opora zbilja socijalističke revolucije

Zato nam se čini neprihvatljivom i preuzetnom teza da je problem nacionalne emancipacije nešto što pripada prošlom stoljeću, a da je danas glavni interes emancipacija čovjeka. Emancipacija čovjeka — svakako, ali u našim konkretnim uvjetima! A oni su opora zbilja socijalističke revolucije: 1) na jednom zaostalom balkanskom prostoru, možda najzaostalijem u Evropi, i 2) u jednoj višenacionalnoj zajednici, što nije ni doživjela ni proživjela fazu buržujsko-demokratske revolucije. Otuda i nužnost industrijske revolucije u elementarnom smislu i nužnost nacionalne revolucije u elementarnom smislu. To je nešto što se ne može preskočiti i zato se revolucionarni proces emancipacije čovjeka ostvaruje **kroz**, a ne mimo ili iznad njih. Klasna osnova za to osigurana je u tom smislu što je socijalni položaj radničke klase (samoupravni društveni odnos) kriterij društvenog napretka i što je na njemu utemeljena politička vlast u društvu (radništvo kao hegemon nacije). Apstrahiranje od toga, što je u logici ovog argumentiranja, uzima neizbježno **anticipaciju** socijalističke budućnosti za njezinu realizaciju.

Pa ipak, tješimo se da je sve to samo ideološki stav. Na praktičnom planu, na planu realnih društveno-političkih odnosa, nosioci ovih teza postupaju obrnuto svojim programsko-ideološkim najavama. Tu zabune i iluzije nema: ne samo da se čvrsto uvažava neodumrla država i državnost, nego je još nepomaknut i sam monopol političke vlasti. I tako smo **realno** suočeni s egzistencijom: društveno-ekonomskog sistema u kojem je etatizam bitnije neuzdrman; državnog sistema u kojem je njegova klasična jezgra veoma snažna i djelotvorna; partijsko-političkog sistema u kojem je potpuno očuvan monopol političke vlasti.

Pitanje je sada: što je Ustav? Projekcija budućnosti ili sankcija realnih odnosa? Da samoupravljanje, sa stajališta perspektive, znači doprinos demokratizaciji našeg društvenog i političkog sistema, to je izvan dvojbe. U tom smislu ono se mora snažno utemeljiti u našem ustavu. A ono to nije po Nacrtu: na društveno-ekonomskom planu — zbog brojnih ustavnih rezervi; niti na političkom planu — jer prevladava reprezentativno načelo, a instituti neposredne demokracije nemaju ni dekorativno značenje.

ZA SOCIJALISTIČKU JUGOSLAVIJU NE POSTOJI DILEMA U POGLEDU PRIORITETA NACIONALNOG NAD KLASNIM, ILI OBRNUTO

TITO

S druge pak strane, Ustav ne može ni apstrahirati od realnih odnosa u društvu. A takav nepobitan realitet jest nacija i nacionalna državnost. Samoupravljanje ih ne može ukinuti, jer se ono ostvaruje **unutar** tog realiteta, a ne izvan ili prema njemu. Zato, kad se samoupravljanje dovodi u vezu s odumiranjem države, onda to nije forma ukidanja temeljnog političkog prava nacije — prava na vlastitu državu, nego **ostvarenja toga prava na demokratskoj osnovi socijalističkog progresa.** Bila bi gruba i opasna pogreška iskorištavati samoupravljanje kao formu likvidacije hrvatske (i svake druge) nacionalne državnosti: tada bi to bio samo novi oblik starog unitarizma. Naprotiv, samoupravljanje treba koristiti kao formu njezina razvijanja i afirmiranja na načelu, odnosima i na pravcu socijalističke samoupravljačke demokratizacije.

Zbrka oko definiranja odnosa između samoupravljanja i državnosti može se — u svojim motivima — objasniti najprije klasičnim našim hrvatskim idealizmom, koji je bio najveća snaga hrvatske politike — zbog svoje nesebičnosti, i najveća njezina slabost — zbog toga što je bio lišen smisla za realno; ona potječe također i iz ideološkog »ljevičarenja«, te »dječje bolesti« mnogih revolucionara koji u svojoj revnosti zabacuju složenu zbilju konkretno-historijskog posredovanja radničkog pokreta i radničke ideje; napokon, ova zbrka je rezultat unitarističke i svijesti i podsvijesti, što internacionalno načelo proleterskog pitanja pretvara u nehumanu politiku hegemonističkog centralizma — sve, naravno, u ime jedinstva.

Lenjin usuprot Buharinu

Iz te unitarističke inspiracije ponuđena je teza o »suverenitetu radnog čovjeka u udruženom radu«, što ju je s toliko »učene« fraze i upravo smiješne pretencioznosti lansirao drug dr. Dušan Dragosavac, drugi čovjek partijske egzekutive. Mora se priznati da je naše društvo, pa konkretno i radni ljudi za koje se on toliko bori, nepravedno spram ovog danas, sigurno, najraspisanijeg — jer riječ najplodnijeg nema smisla — »marksističkog teoretičara« u SRH. On, naime, objavljuje, regularno svaka tri mjeseca, goleme svoje »rasprave«, na kojima, doduše, radi štab njegovih sumišljenika, i u njima točno dijagnosticira sve od rekonstrukcije industrije pa do rasizma i **nacionalsocijalizma,** naravno hrvatskog, a, čudno, naša javnost, pa i SKH ostaju na sve to potpuno ravnodušni.

Tako je, eto, **nakon usvajanja saveznih amandmana,** lansirao tezu o »suvremenosti radnog čovjeka u udruženom radu« kao glavnoj odredbi socijalističke države. Predpostaviti je da je tako učen čovjek, što toliko mnogo čita i piše, pročitao i savezne amandmane, u kojima je, na njegovu veliku žalost, ustavno-pravno razbijena njegova politički unitaristička teza. U amandmanu XX, točka 3 piše doslovce: »Republika je država zasnovana na **suverenitetu naroda** (podvucimo da se bolje vidi — red.) i na vlasti i samoupravljanju radničke klase i radnih ljudi . . .« itd.

Suverenitet naroda kao ustavno-politički princip nije slučajno prihvaćen, a niti radi toga što su tvorci saveznih amandmana manje revolucionarni nego drug dr. Dragosavac. Ovaj princip je izraz priznanja, uvažavanja i nenarušavanja temeljne tekovine NOB-e i socijalističke revolucije — prava na samoodređenje naroda, što je, kao originarno konstituantno pravo, u temelju federativnog sistema u nas.

Ako bi se ono supstituiralo principom »suveriniteta radnog čovjeka u udruženom radu«, onda federativni sistem zasnovan na nacionalnim državama, tj. socijalističkim republikama, nije uopće potreban. Jer tada bi logično bilo da se on organizira na principu udruženog rada, tj. da imamo federaciju samoupravnih organizacija i asocijacija, bez obzira na nacionalna područja, osnove i prava. I u tome se upravo sastoji smisao i logika Dragosavčeve teze o »suverinitetu radnog čovjeka u udruženom radu«. On je **protiv** nacionalne državnosti i suvereniteta naroda, a za »internacionalizam« socijalnog pitanja, što u uvjetima naše višenacionalne jugoslavenske zajednice politički znači samo jedno: hegemonistički inspirirani velikosrpski unitarizam.

Učeni čovjek je svojom tezom zapetljao još nešto: on brka politički i socijalni plan. Jer suverenitet je vrhovno političko pravo koje je historijski, logički i praktički povezano s narodom kao cjelinom, te se nijedan njegov dio ne može izdvajati, pa čak ni tako eminentno revolucionarni kao što je radnička klasa, ako se pod kategorijom »radni čovjek« — a nadajmo se da je to bar sigurno u druga dr. Dragosavca — podrazumijeva radnička klasa; a »udruženi rad« je socijalno-ekonomska sfera društva, u kojoj se radnička klasa samosvjesno društveno samoorganizira i iz koje, bar načelno — a nadajmo se uskoro i praktički — mora biti isključena politička vlast i kompetencija. Teza o »suverenitetu radnog čovjeka u udruženom radu« izrazito je iskrivljavanje slova i duha ustavne reforme. Ne samo zato što negira ustavni i revolucionarni princip **narodnog** prava na samoodređenje i time suverenitet naroda. Ona je opasna i zato što radničku klasu zatočuje u sferi socijalne ekonomije, gdje joj, doduše, zagovara njezina realna i cjelovita prava. **Ali** intencija ustavne reforme u nas nije samo to. **Ona** ima šire i jednako fundamentalne ciljeve, a to je **da se radnička klasa konstituira i kao politički dominantna snaga našeg društva.** Ako se to što drug Dragosavac, kojega je diskvalificiranost na području političkih i pravnih znanosti očita, naziva »suverenitet radnog čovjeka« svede na »udruženi rad«, onda je to pogrešno zabacivanje onog aspekta ustavne reforme što ima za cilj priznanje radničke klase kao politički dominantne snage u nas. Koliko je to krivo, politički štetno i protureformno ne treba, mislimo, dokazivati.

Zato se može zaključiti da teze o »suverenitetu radnog čovjeka u udruženom radu«, mada naizgled revolucionarna do krajnosti, **u stvari je negiranje saveznih ustavnih amandmana, jer je uperena ne samo protiv nacionalne ravnopravnosti i federativnog sistema, nego i protiv njihove temeljne intencije — da radnička klasa postane i socijalno, ali i politički dominantna snaga našeg društva.**

Ali budimo milostivi. Mnogo veći um i autoritet nego što je drug dr. Dragosavac napravio je istu političku grešku. Bio je to Buharin, koji je odmah po Oktobarskoj revoluciji, u svome ljevičarenju i hrleći u bolju budućnost, zahtijevao u raspravi o partijskom programu da se pravo na samoodređenje nacije zamijeni na samoodređenje radnih klasa.

Lenjin ga je kritizirao zbog toga, čak ismijao. On ga je upozoravao da se mora uvažavati stupanj povijesnog i političkog razvoja nacije i same revolucije; da je boljševički program stvar realnosti, a ne želja; da se mora biti obazriv i principijelan spram drugih naroda, a naročito onih koji su, pod starim sistemom, bili nacionalno tlačeni, te da se mora izbjegavati sve da oni ne bi stekli dojam da se, sada, pod imenom komunizma hoće proturiti i nametnuti šovinizam najveće, tj. ruske nacije.

Matatis mutandis, Lenjinova kritika važi i za naše uvjete. Inače se neizbježno stvara dojam, što ga je Lenjin, u svojoj revolucionarnoj principijelnosti i solidarnosti, naslutio; pogotovo ako je nosilac te krive teze komunist, pripadnik najvećeg naroda, u ime kojeg je stari unitarističko-monarhistički sistem provodio nacionalno tlačenje svih drugih naroda.

Nadamo se, na kraju, da će drug Duško Buharin shvatiti što Lenjin misli i da će Lenjinu dati za pravo, kad već neće dati »Hrvatskom tjedniku«. A to onda predpostavlja da će drug Dragosavac, kojega je Buharin plagirao još prije pedesetak godina, **konkretno** i **imenično** priznati — uostalom za to je krajnje vrijeme — pravo na samoodređenje **hrvatskog** naroda, **hrvatsku** socijalističku nacionalnu državu, te time pravo **hrvatskog** naroda na ravnopravnost s drugim narodima naše zemlje, dakle da će **bar izjaviti** nešto što je dosada uvijek izbjegavao, budući da stalno govori o socijalističkoj zajednici naših naroda **apstraktno,** tj. da uvijek govori **općenito** o nacionalnoj ravnopravnosti i suverenitetu.

Ne želeći mu nipošto Buharinovu sudbinu, želimo mu, svakako Buharinovu čestitost. Više se drugu Dragosavcu ne može zbilja poželjeti.

(Nastavit će se)

STUDENI	PONEDJELJAK	UTORAK	SRIJEDA	ČETVRTAK	PETAK	SUBOTA	NEDJELJA
	22	23	24	25	26	27	28

Piše: glosator

REPRIZA -ČEGA?

Hoće li posljednji dani studenog i prvi dani prosinca 1971. na kraju ispasti repriza istih svibanjskih i lipanjskih dana 1967.? Drugim riječima: može li se sadašnja sve napetija situacija na Bliskom istoku promatrati i ocjenjivati kao pojačanje rata živaca koje djeluje u pravcu neizbježnog izbijanja istinskog rata između arapskih zemalja i Izraela — poput onog iz lipanjskih šest dana, premda s mnogo više u međuvremenu nagomilanog oružja na obim stranama i s daleko većim opasnostima po svjetski mir? Dakako, situacije se nikad ne ponavljaju mehanički, ali ipak mnogo je elemenata zabrinjavajuće sličnosti. U svom nedavnom govoru egipatski je predsjednik Sadat jasno rekao da više ne vjeruje u efikasnost napora za postizanje mirnog rješenja, pa stoga Egipat i nema drugog izbora nego povesti borbu. Njegove su riječi zazvučale ozbiljno (unatoč iskustvu da je stanovita ratobornost nužni sastavni dio arapske političke retorike), ne samo zato što je svijet tijekom posljednjih godinu dana bio svjedokom nekih istinskih Sadatovih političkih poteza u pravcu realnog kompromisa (kao što je volja da se potpiše mir, prizna postojanje Izraela i dopusti izraelska plovidba Suezom), nego i stoga što postoji razumijevanje za položaj egipatskog predsjednika koji ne može stalno činiti političke ustupke Izraelu a da ne dobije ništa opipljivo za uzvrat. U tome je vjerojatno bio i smisao roka koji je Sadat samome sebi zadao — da se rješenje krize pokrene, milom ili silom, s mrtve točke do konca ove godine — i zbog toga sada, kad se taj rok neumitno približava, Egipat javno vrši vojne pripreme za mogući novi rat. Vježbe zamračenja česte su u Kairu i drugim egipatskim gradovima, javlja se o velikim pomorskim manevrima u Sredozemnom i Crvenom moru uz sudjelovanje stotinjak egipatskih brodova i 15000 ljudi, obavljaju se velike koncentracije trupa na Sueskom kanalu, a šefovi generalštabova i ministri obrane arapskih zemalja zasjedaju s velikim publicitetom oko ratnih priprema. Sve to neodoljivo podsjeća na Naserove poteze u svibnju 1967.

Medutim, Sadat nije Naser. Tek je prošlo jedva nešto više od godinu dana kako je naslijedio velikog i legendarnog Raisa (Vođu) i, naravno, nije još stekao tako bezgranično povjerenje arapskih masa kakvo je uživao veliki pokojnik, a mora se reći da u prvom trenutku nitko nije pokazivao mnogo vjere da će se on uopće trajno održati. Sadat je iznenadio svakoga, i svoje unutarnje političke protivnike koje je efikasno zaskočio još u svibnju (Sabrijeva urota), i svoje vanjske prijatelje (u prvome redu SSSR) prema kojima je pokazao neočekivanu samostalnost, i — napokon — svog neprijatelja Izrael, koji je iznenada otkrio arapskog državnika s kojim se može istinski pregovarati, jer je u stanju provesti ono što je nužno provesti. U unutarnjem egipatskom životu Sadat je stekao simpatije već i zbog eliminiranja posvemašnje policijske kontrole (sjetimo se javne lomače prislušnih magnetofonskih vrpci, koju je on osobno potpalio!), kao i zbog osjetne demokratizacije političkih struktura. U očima javnosti oblikuje se realni političar koji nadmašuje sposobnosti što su mu pripisivane dok je živio u sjeni velikog prethodnika, ali upravo zbog oblikovanja vlastitog političkog profila Sadat mora pokazati i naserovsku odlučnost u trenucima kad bi daljnje popuštanje moglo ugroziti sve što je do sada stvorio. Stoga i repriza napetosti uoči lipanjskoga rata ne mora nužno odvesti u reprizu ishoda te krize, to jest novog arapskog poraza. No, situacija je takva da nema realnih elemenata ni za moguću arapsku pobjedu: izraelske su vojne granice danas mnogo povoljnije nego prije četiri i pol godine, jer ih čine vodene barijere kao što su Suez prema Egiptu i Jordan na istoku, a prema Siriji su položaji na Golanskoj visoravni dominantni i udaljeni svega 70 kilometara od Damaska.

Ratovi na Bliskom istoku uvijek su se odlučivali u zraku, pa su i sadašnja nastojanja obiju strana najviše usmjerena na nabavku što više što boljih zrakoplova. Izrael se, po svemu sudeći, napokon pomirio da nikad neće dobiti od Francuske onih pedeset plaćenih Miragea, pa se sad još samo cjenka da izvuče više novaca nego što je za njih uplatio, a svoj pritisak usmjerava prema SAD od kojih želi nabaviti Phantome. Budući da Nixonu nije do novog zaoštravanja, a za trajno rješenje — kojemu je početna faza Rogersov plan o ponovnom otvorenju Sueskog kanala — mora pribjegavati i svojevrsnom pritisku na Jeruzalem, Amerika je odgađala isporuku novih zrakoplova, vodeći računa da je i SSSR bio suzdržljiv s opskrbljivanjem Egipta. Nedavno je, međutim, izbilo na vidjelo da je nakon Sadatova povratka iz Moskve u Egipat prispjelo desetak najnovijih sovjetskih zrakoplova TU-16, sposobnih i za lansiranje pogibeljnih raketa (navodno sa sovjetskom posadom), pa Izrael postaje glasniji u svojim zahtjevima prema SAD, a Golda Meir 2. prosinca kani postaviti osobno to pitanje u Bijeloj kući. Izraelska vojska ne pokazuje uznemirenost, ali je očito spremna za svaku eventualnost. Najavljena je i uobičajena četvorogodišnja rotacija na položaju šefa izraelskog generalštaba, gdje generala Haima Bar-Leva naslijeđuje general David »Dado« Eleazar, poznat po vođenju operacija na Golanskoj visoravni 1967. (Kao kuriozitet valja zabilježiti da su obojica židovski useljenici iz Jugoslavije). Slaba je strana arapskog položaja konflikt između službenog Jordana i palestinskih boraca za slobodu, koji je dobijao krvave razmjere, a završio je eliminiranjem Palestinske oslobodilačke vojske kao čimbenika s kojim se može računati, pa je tako »istočna fronta« prema Izraelu slabija nego ranije.

S takvim raspoloženjima očekuje se rasprava o Bliskom istoku u Ujedinjenim narodima koja počinje 3. prosinca, rasprava od koje nitko zapravo ne očekuje neko rješenje. Bezbroj je rezolucija Ujedinjenih naroda do sada ostalo neprovedeno, a samo one od njih koje su bile plod suglasnosti SAD i SSSR mogle su imati neku šansu na uspjeh. Te su dvije velevlasti znale izvršiti pritisak na Izrael, odnosno Arape da se bar nešto od izglasanog provede. Sad je, međutim, u UN i NR Kina, a njezina je podrška arapskoj stvari specifična i drugačija nego sovjetska. Moglo se to osjetiti i u nastupnom govoru kineskog predstavnika koji nije podržao arapske države poimenično, nego je inzistirao na pravima palestinskog naroda i na podršci njegovom oslobodilačkom pokretu, koji je i inače čimbenik arapskih nesuglasica. Među nekoliko država-članica UN koje je kineska delegacija ignorirala prigodom svog prvog svečanog primanja nalazio se i Jordan, pa iz svega toga valja zaključiti da će kineski stav u UN zakomplicirati odnose i izazvati poteškoće ne samo dvjema supersilama, nego i arapskim državama.

U svjetlu tako zamršenih odnosa vidljivo je da se situacija znatno razlikuje od one koja je dovela do »rata od šest dana«, pa trenutna napetost, potvrđena Sadatovim prijetnjama, prije može događaje vratiti na stanje u ljeto prošle godine kad je teškom mukom postignut sporazum o prekidu vatre na Sueskom kanalu. Prosinac 1971. mogao bi vrlo lako dovesti do otvaranja vatre, ali ne i do rata.

TIMISOARA

Radni karakter susreta predsjednika Tita i Ceausescua — »dva najnezavisnija vođe Istočne Europe«, kako ih je nazvao jedan inozemni komentator — vidljiv je već i po mjestu održavanja: Timisoara (Temišvar), središte rumunjskog Banata, grad je blizu granice, pa je tako bilo skraćeno vrijeme putovanja, a izbjegnute su mnoge protokolarne formalnosti na koje obvezuje državni posjet u glavnome gradu. Znak je to uhodane suradnje dvojice državnika koji su međusobne odnose Rumunjske i SFRJ doveli na razinu prijateljstva i bliske suradnje koja nadmašuje puke dobrosusjedske odnose, a proistječe iz velike srodnosti političkih težnji i briga na ovom geografskom prostoru. Premda se redovito sastaju barem jednom godišnje (a čini se da će susreti postati i češći), Tito i Ceausescu uvijek imaju tema za razgovore i konzultacije, jer su obojica dinamični državnici koji igraju aktivnu ulogu na međunarodnoj sceni, a zbivanja na njoj su i sama sve dinamičnija. Ovoga puta Titovi su dojmovi iz serije razgovora s najistaknutijim svjetskim državnicima (uključujući Brežnjeva, koji već dugo nije bio u Rumunjskoj, i Nixona) svakako bili zanimljivi rumunjskom šefu države, o čijoj ulozi u pripremama dogovora o putovanju američkog Predsjednika u Peking svjetski tisak i dalje nagađa, a prava će se istina saznati možda tek kroz mnogo godina iz nečijih memoara. Običnom čitatelju dugi tekstovi zajedničkih saopćenja o međudržavnim susretima obično nisu suviše privlačno štivo, već i zbog stanovite monotonije diplomatskog jezika u kojem se istom terminologijom izlažu i poznati i novi elementi u međusobnim odnosima i gledanjima. Saopćenje iz Timisoare vrijedno je truda da bude pročitano — premda ne donosi nikakvih osobitih novosti u odnosima dviju država koji su čvrsto definirani u bliskom prijateljstvu — jer sabire u sebi sve elemente međunarodnog položaja Rumunjske i SFRJ u kojemu one i nalaze razlog i smisao svoje čvrste suradnje. Prvo je poglavlje saopćenja posvećeno međusobnim odnosima koje »karakterizira visok stupanj uzajamnog razumijevanja, povjerenja i poštovanja«, a u njemu se sa zadovoljstvom nižu ostvareni rezultati suradnje, doista značajni, uz navođenje daljnjih mogućnosti. U tom kontekstu spominje se i završna faza radova na Đerdapu (uz dogovor dvojice šefova država da na proljeće budu osobno nazočni završnim svečanostima), ali se spominje i mogućnost novih pothvata: »Oni povoljno ocjenjuju nastavak aktivnosti zainteresiranih organa i organizaciju dviju zemalja u pogledu daljnjeg kompleksnog korištenja hidroenergetskog potencijala Dunava.« Iz ove se rečenice dade naslutiti oživljavanje ranijih ideja o gradnji tzv. Đerdapa II.

Ostala dva poglavlja posvećena su međunarodnoj situaciji, odnosno međupartijskim odnosima i međunarodnom radničkom pokretu. Značajno je za poglede i praktičnu politiku dviju država da načela nezavisnosti, suvereniteta, ravnopravnosti, uzajamne koristi, nemiješanja u unutarnje poslove i uzajamnog poštovanja smatraju temeljem za suradnju kako sa socijalističkim, tako i s ostalim zemljama svijeta, čime indirektno zabacuju stvarne ili izmišljene doktrine o posebnom karakteru odnosa među socijalističkim zemljama koji bi dopuštao čak i odstupanje od ovih načela. Europska je konferencija o sigurnosti stavljena u realnu perspektivu, a dvije države je očito zamišljaju kao ravnopravni susret svih europskih država (a ne dvaju blokova). Pozitivne tendencije razvitka odnosa na Balkanu spominju se odmah u nastavku, što je oblik naglašavanja da ovaj prostor ne smije biti zapostavljen u izgrađivanju europskog sistema sigurnosti. Rumunjska obično više inzistira na multilateralnim, a SFRJ na bilateralnim oblicima balkanske suradnje, a u saopćenju se priželjkuje jačanje i jednih i drugih. U ostalim žarišnim točkama suvremenog svijeta pogledi su bliski (povlačenje SAD iz Indokine, zabrinutost zbog napetosti između Indije i Pakistana, zadovoljstvo zbog ulaska NR Kine u UN), a što se tiče krize na Bliskom istoku (s obzirom da Rumunjska nije prekinula odnose s Izraelom 1967. i održava s njim korektne odnose) suglasnost je formulirana oko poznate rezolucije Vijeća sigurnosti — ne ulazeći u njezino tumačenje, koje je kontroverzno — i oko potrebe rješavanja palestinskog problema. U svojstvu šefova partija Tito i Ceausescu potvrdili su načela za suradnju sa svim komunističkim i radničkim partijama onako kako već dugo praktički postupaju: na temeljima nezavisnosti i ravnopravne suradnje, uzajamnog uvažavanja i povjerenja, međunarodne solidarnosti, nemiješanja u unutarnje stvari drugih i prava svake partije da samostalno izgrađuje svoju politiku. Riječ je o afirmaciji samostalnosti i pluralizma u međunarodnom komunističkom pokretu i o implicitnom odbacivanju ideje o jednom centru. Svjedoči o tome i izostanak sintagme »proleterski internacionalizam« koja je često znala poslužiti kao idejna i politička platforma za drugačiji koncept odnosa među socijalističkim državama, koncept koji Rumunjska i SFRJ ne žele prihvatiti, što se vidi jasno i iz nepolemičnog, ali jasnog i odlučnog saopćenja iz Timisoare.

KINESKI U NEW YORKU

Ujedinjeni su narodi u ponedjeljak 15. studenog napokon dočekali važan dan prvog nastupa delegacije NR Kine u Staklenom neboderu. Stjecajem okolnosti predstavnici Pekinga nisu zauzeli ona ista mjesta koja su prije dvadeset dana napustili diplomati iz Taipeha, jer je zbog promjene imena Demokratske Republike Kongo (Kinshasa) u Zaire došlo do izmjene redoslijeda po abecednom redu, a stoga i do pomicanja mjesta u dvorani. Prvi govor šefa kineske delegacije Čiao Kuang-hua nije bio zanimljiv samo po svome sadržaju (koji je mnoge iznenadio ne po tome što bi sadržavao nešto novo u politici Pekinga, nego upravo zato što je bio dosljedno oštar u iznošenju poznatih stavova), nego i po jeziku na kojem je izrečen. Prvi put je, naime, u Općoj skupštini jedan govor održan na kineskom jeziku! Taj je jezik, doduše, još od osnutka Ujedinjenih naroda jedan od pet službenih jezika (uz francuski, engleski, ruski i španjolski — koji su i »radni jezici«), ali delegati s Taiwana nikada do sada nisu koristili mogućnost da to i u praksi potvrde, nego su sudjelovali u raspravama na engleskom jeziku. Narodna Republika Kina i u tom pogledu postupa drukčije i s ponosom afirmira dostojanstvo i identitet svoje nacije. Tko bi im to mogao zamjeriti?

PROSINAČKI RAZGOVORI

Prosinac je mjesec svođenja bilanci u svemu, pa tako i u međunarodnoj politici. Uobičajeno je da u posljednjem mjesecu godine održe svoje sastanke **najvažniji organi oba vojna pakta** — Atlantskog i Varšavskog — pa se to očekuje i u tjednima koji nam predstoje. Ali, osim ovih zasjedanja koja se već smatraju rutinskim, ove će godine prosinac biti ispunjen zanimljivim međudržavnim susretima i, očito, važnim razgovorima, koji će manje biti posvećeni svođenju računa nad onim što je postignuto, a više pripremama za neke inicijative koje će se realizirati tek slijedeće godine. Bivši glavni tajnik Atlantskog ugovora **Manlio Brosio** dobio je napokon dugo i željno očekivani poziv iz Moskve, pa će otići tamo kao emisar svoje vojno-političke organizacije na razgovore o aspektima pozicija dvaju blokova u svijetu koji se mijenja i u pripremama za europsku konferenciju o sigurnosti, od koje mnoge zemlje — među njima i naša — očekuju da ne bude scena međusobnog pregovaranja dvaju blokova (kakvih tendencija očito ima!). Sastanak **»europske desetorice«** (6 sadašnjih i 4 budućih članica Zajedničkog tržišta) posvećen je europsko-američkom sukobu na monetarnom području, a o tom pitanju raspravljat će **Pompidou i Brandt** u Parizu 3. i 4. prosinca, da bi pokušali približiti svoje stavove u odnosu na dolar (Francuska, za razliku od Njemačke, odbija revalvirati svoju valutu, jer smatra da je riječ o faktičkoj devalvaciji dolara). Američki predsjednik **Nixon** imat će seriju važnih susreta: 2. prosinca prima **Goldu Meir** (što znači neugodno izmicanje upornim zahtjevima uporne žene za novim oružjem), a zatim u tjedan dana dva puta će letjeti na atlantske otoke — 13. i 14. prosinca na Azore radi susreta **s Pompidouom**, a 20. i 21. na Bermude na razgovore **s Heathom.** Očekuje se još najava njegova susreta **s Brandtom** da bi bio upotpunjen program razgovora s najvažnijim saveznicima uoči putovanja u Peking i Moskvu slijedeće godine, od kojih svi mnogo očekuju, a američki saveznici ne žele biti sasvim gurnuti na stranu.

STUDENI	PONEDJELJAK	UTORAK	SRIJEDA	ČETVRTAK	PETAK	SUBOTA	NEDJELJA
	22	23	24	25	26	27	28

PROMAŠENA »ZABRINUTOST«

Politika u samoupravnom socijalizmu mora izgubiti svoj klasični oblik nekakvoga »kulta« ili rezervata otvorenoga samo pojedincima, skupinama ili forumima i mora se razvijati u procesu vlastita podruštvovljenja. No, u nas još uvijek nije tako. U nas — najčešće — samo (profesionalni) političari imaju pravo biti političari i samo oni smiju dijeliti političke ocjene, što često rade mimo i usprkos mišljenju »samoupravnih masa«. To svi mi u Hrvatskoj naročito oštro osjećamo na svojim ledima kad usprkos općemu uvjerenju i stvarnomu raspoloženju masa neki političari olako dijele ocjene o političkoj klimi u Hrvatskoj, ističući uvijek u prvi plan »opasnost od nacionalizma« ili čak njegovu opću raširenost. No, valja priznati da oni što uporno lansiraju takve ocjene i neprestano ih zagrijavaju kao odavno skuhanu kašu koja se, međutim, ne smije ohladiti, nemaju za cilj tek ocrniti Hrvatsku i politički pokret nesumnjivo socijalističkoga značaja kojemu je na čelu Savez komunista Hrvatske. Ne, njihov je cilj veći. Njihov je pravi cilj blokiranje instauracije samoupravljanja kao društvenoga i proizvodnoga odnosa.

U posljednje smo vrijeme svjedoci eskalacije izricanja negativnih ocjena o političkoj situaciji u Hrvatskoj i sa strane koja je do sada, u tome smislu, bila dosta suzdržana — iz SR Slovenije. Najprije je nedavno ljubljansko »Delo« u jednome članku izrazilo bojazan poradi »onoga što se zbiva u SR Hrvatskoj« a što da može ugroziti političku stabilnost i čvrstoću Jugoslavije. Prošle je srijede na sjednici Republičke konferencije SSRN Slovenije član konferencije Jože Oblak osudio pojave koje da nanose štetu cijeloj Jugoslaviji. Tom je prigodom Oblak osudio »program studenta — prorektora Ivana Zvonimira Čička« kao separatistički. I to stoga što se »... u tom programu, naime, govori samo o Hrvatskoj, a ne i o Jugoslaviji ...«! Nema što, pred Oblakovom logikom moralo bi se skinuti ne samo kapu nego, po mogućnosti, i glavu! No, prevarili biste se kad bi mislili da je Oblak to »govorio u vjetar«. Ne, on je htio očitati bukvicu, pa je to i naglasio istaknuvši da to govori stoga što sjednici Konferencije prisustvuje i predstavnik Hrvatske. (Pazite vi tamo ...!)

Na istoj je sjednici predsjednik Republičke konferencije SSRN Slovenije Janez Vipotnik u svojemu uvodnome izlaganju podijelio s Oblakom i ostalim dušebrižnicima zabrinutost za »... opstanak zajednice naroda ...«. Vipotnik je posebice zabrinut stoga što se »... vrlo brzo i lako mogu potaknuti nacionalističke težnje i staviti im se na čelo, ali ih je vrlo teško obuzdati.« On također poučava da je »... lako s demagoškim parolama stjecati popularnost i skupljati poene ... ali da je vrlo teško ... voditi stvarnu borbu za dugoročne ciljeve radničke klase i radnih ljudi uopće.« Da ne bi bilo dvojbe na kojemu to terenu Vipotnik vidi svoje fantomske nacionalističke lidere i prikaze političke demagogije, potrudio se je Jože Oblak iznoseći svoje optužbe protiv hrvatskoga studentskoga pokreta i čitajući gore citiranu bukvicu predstavniku SSRN Hrvatske, koji je — sudeći barem prema novinskim izvještajima — tu bukvicu šutke primio.

Da je politički život Slovenije vrlo živ, potvrdio je u više navrata u posljednje vrijeme svojom iznimnom angažiranošću i Stane Dolanc, član Izvršnoga biroa Predsjedništva SKJ. Premda je u svojemu intervjuu listu »Mladost« rekao da nacionalno pitanje, doduše, jest važno, ali za njega nije primarno, on je tome »pitanju« posvetio već uobičajeno iznimnu pažnju, implicirajući i opet opasnost od nacionalizma. Stoga je Dolanc smatrao nužnim naglasiti da »neki danas bez opravdanja govore o iskorišćavanju jedne nacije od strane druge«, što, uostalom, »... niko nije uspeo da pokaže brojkama ...« Također je naglasio da se tom »krilaticom« služe neki »političari« kad im zatreba. Dolanc je ispravno, naglasio da je centralizam bio uperen protiv radničke klase **svih** republika, a ne samo protiv **jedne** nacije. Mi bismo samo kazali da **još uvijek jest**, a ne da je **bio**. Tome je tako stoga što se državni centralizam prometnuo u bankarski i reeksporterski, te se zbog toga i nije mogla konstituirati **samoupravna** tržišna privreda, već privreda što se u mnogome razvija u takvim uvjetima privređivanja koji su najčešće **slični kapitalističkim**. Zato i nije teško oboriti Dolančevu tvrdnju da je teška gospodarska situacija koja pogađa najviše radnike, rezultat toga što smo »... nedovoljno odgovorno i konsekventno korektivno uticali na delovanje tržišnih zakonitosti ...« Njegova je kritika promašena stoga što nije problem u »nekorigiranoj« tržišnosti privrede, već u tome što ta tržišnost ima vrlo često karakter koji joj daje kapital-odnos što je zamijenio nekadašnji etatizam, koji je štetio zaista svim republikama i svim nacijama. No, izgleda da i Dolanc lako ugleda (ili izmisli) fantoma, jer taj »netko« tko je, navodno, govorio da jedna nacija izrabljuje drugu jest **nitko**. Istina je samo to da su mnogi kompetentni i ekonomisti i političari tvrdili da je SR Hrvatska posebice bila (i još jest) time pogođena, budući da je dio od nje otuđenih sredstava bio posebice velik. No za to nitko nije optuživao drugu naciju (pa čak ni tobožnji »nacionalisti«) već samo bivši etatistički i centralistički mehanizam i sadašnju oligarhiju i plutokraciju. Sve je to, naravno, u vezi i s »primarnošću« ili »neprimarnošću« nacionalnoga pitanja. Drugu Dolancu bi moralo biti jasno da u višenacionalnoj zajednici, u kojoj su republike konstituirane (sve osim jedne) na nacionalnome principu, gospodarski problemi i koncentracija otuđenoga kapitala u **jednome** središtu nužno postaju i **nacionalni problemi**. A budući da je — a to i Dolanc znade — radnička klasa pravi predstavnik svoje nacije, odatle nije teško izvesti i argumentirano braniti tezu o **neodvojivosti klasnoga i nacionalnoga** u uvjetima višenacionalne zajednice. Valja već jednom jasno reći da nacionalni problem Hrvata nisu samo nacionalni simboli i nacionalne tradicije, nego je prije svega njihov nacionalni problem **gospodarski položaj hrvatske radničke klase**. A položaj radničke klase jedne republike ovisi u prvom redu o uvjetima u kojima se razvija njezina privreda. Budući da je izvozno orijentirana više no što su to privrede drugih republika, privreda SR Hrvatske u posebno je neravnopravnu položaju u sustavu koji diktiraju financijski kapital i reeksporteri, kojima je u interesu devizni i vanjsko-trgovinski sustav što stimulira uvoz na kojemu oni stječu izvanredno visoke profite zahvaljujući deviznim sredstvima otuđenim od izvoznika i turističke privrede.

Zaključiti o svemu tome može se jedino ovako: blokiranje samoupravnoga kursa politike SR Hrvatske i Saveza komunista Hrvatske optužbama o separatizmu i nacionalizmu ima za cilj u prvome redu prebaciti bitku na teren »međunacionalnih problema« (jezika, nacionalnih simbola i sličnih stvari), kako bi etatističko-birokratska gospodarska struktura ostala netaknuta u svojoj moći i pozicijama eksploatatora. Svima koji su zabrinuti za sudbinu jugoslavenske zajednice naroda zbog tobožnjih nacionalističkih ekscesa, te jezičnih i inih »razmirica« valja ponovno reći da kohezija i čvrstina Jugoslavije ne ovisi o jedinstvenosti jezika ili unitarističke ideologije nacionalnoga pitanja, nego o gospodarskome i društvenome položaju radnih ljudi svake pojedine republike i nacije u njihovu međuodnosu. Jer, jugoslavenski su se narodi dobrovoljno udružili u federativnu zajednicu **radi socijalističkih društvenih interesa** (a ti se velikim dijelom temelje na njihovom gospodarskom napretku), a ne toliko radi etničkih, jezičnih ili nekih drugih srodnosti.

U vezi s proširenjem zabrinutosti kod nekih političara u Sloveniji za političku situaciju u Hrvatskoj, valja se upitati ne bi li tu eskalaciju trebalo promatrati u kontekstu slovenske političke situacije, koja je prilično burna, no koja je ipak njezina »unutrašnja stvar«.

ZNANSTVENI UNITARIZAM

Na jednom javnom razgovoru pred publikom i s publikom sastali su se nedavno u beogradskom »Domu omladine« poznati profesori i znanstveni radnici, još poznatiji kao »borci protiv nacionalizma« — dr. Stipe Šuvar, dr. Branko Horvat, dr. Veljko Rus, dr. Ljuba Tadić i dr. Radomir Lukić. Uvod razgovoru dao je svojim izlaganjem dr. Veljko Rus, javnosti već poznat po svojemu unitaristički utemeljenome strahu za Jugoslaviju kojoj prijeti nacionalizam«. Svojim se uvodnim govorom dr. Rus, još jednom, legitimirao kao eminentni staljinist. U potvrdu tome govore temeljne teze njegova uvodnoga izlaganja. Dr. Rus kaže da »ne vjeruje da je moguć poseban slovenački, hrvatski ili koji bilo republički socijalizam«. Po njegovu je mišljenju »nacionalizacija« jugoslavenskoga socijalizma pogubna, jer vodi u nacionalsocijalizam! Svakome tko logično misli takvo Rusovo uvjerenje govori o njegovome staljinizmu. Jer, sukladno toj njegovoj tezi socijalizam u svijetu može postojati jedino kao sasvim jedinstven, to bi značilo da je svaki poseban jugoslavenski, čehoslovački, poljski, kubanski ili bilo koji drugi socijalizam istovjetan s nacionalsocijalizmom! Principijelna politika Tita i Saveza komunista Jugoslavije kojoj je temelj decentralizacija socijalističkoga i radničkoga pokreta u svijetu i zahtjev da se priznaju sve specifičnosti (pa tako i nacionalne) svakoga socijalizma, za dr. Veljka Rusa jest, ni manje ni više nego — nacionalsocijalizam! Ne vidjeti proturječnost u priznavanju specifičnosti i posebnosti unutar socijalizma kao međunarodnoga pokreta zbog povijesnih, nacionalnih, gospodarskih i drugih razlika među narodima i državama u svijetu, i nijekanju mogućnosti i potrebe specifičnosti i posebnosti socijalizma i radničkoga pokreta unutar Jugoslavije gdje također ima znanstveno utvrđenih i priznatih povijesnih, nacionalnih i kulturnih razlika, znači biti pameću siromašan ili zlonamjerno hiniti logičko sljepilo.

Daleko od toga nije ni dr. Branko Horvat za kojega »... parole o nacionalnim proletarijatima znače napuštanje socijalističkih pozicija uopće«. (!) Dr. Horvat je uvjeren da »isticanje potrebe o jačanju državnosti republika znači napuštanje teze o procesu deetatizacije...«, te valja pretpostaviti da je on, valjda, za deetatizaciju koja neće biti u korist republika i nacija (i njihove radničke klase), već u korist »nacionalnih« i »nadnacionalnih«, a zapravo kapitalističkih, središta financijske moći koja više nisu »državna« (dakle nisu »etatistička«) nego su u rukama uskoga kruga plutokacije. Pri tome dr. Branko Horvat, vjerojatno ne jedino s težnje da zabavi audotorij, govori o tome da našu današnju situaciju karakterizira tribalizam. Iz toga se dade suditi da je temelj tom »vicu« aleksandrovska teza o jednom a troplemenom (ili za Horvata, možda ipak višeplemenom) narodu:

U tom »Koncertu za sociologiju protiv nacionalizma« sudjelovao je, kao istaknuti član orkestra i dr. Stipe Šuvar, a njegova je dionica bila tema i teza o »srednjoj klasi«. No, svaki će upućeni primijetiti da je dr. Šuvar svoju temu »falš« odsvirao. Jer, ako teza o moći »srednje klase« u nas i jest točna, svakako je krivo intonirana tvrdnja da je ona »nosilac nacionalizma«, jer bi svaki pravi sociolog morao vidjeti da je »srednja klasa«, budući u nas izrasla iz podloge **jugoslavenske birokracije unitarističko-etatističkog razdoblja** (koje — uostalom — još nije definitivno okončano), u svojoj biti nosilac ideologije i prakse unitarizma.

db

KARIN — PODIGNUTA OPTUŽNICA

Nemili događaji koji su se odigrali u Karinu 2. kolovoza o. g. na blagdan Gospe od Anđela, nakon što su bili opisani u tisku, raspravljani u društveno-političkim aktivima i Saboru, uskoro će biti raspravljani i na sudu. Naime, zadarsko Općinsko javno tužilaštvo podiglo je optužnicu kod Općinskog suda u Benkovcu protiv desetoro osoba. Općinsko javno tužilaštvo u potpunosti je odbacilo prijavu Stanice javne sigurnosti u Benkovcu, u kojoj se za šesnaestoro građana tvrdilo da su »izazivali nacionalnu netrpeljivost, mržnju i razdor«, ali je prihvatilo tvrdnju da su trojica građana »sprečavale službene osobe u vršenju službene radnje«. Nadalje, tužilaštvo je podiglo optužnicu protiv jednog građanina zbog toga što je tukao dvanaestogodišnjeg dječaka, i protiv šestorice milicionara zbog zlouporabe službenoga položaja i zlostavljanja građana. O pojedinostima ćemo izvjestiti naknadno.

TKO SKRIVA KOZJE UŠI?

Bosanskohercegovačka javnost, u prvom redu društveno-politički čimbenici, još se uvijek nije prestala uzbuđivati zbog prošlogodišnjeg dvobroja (11—12) sarajevskog časopisa »Život« u kojem su objavljene rasprave i razmišljanja o aktualnoj jezičnoj situaciji u Bosni i Hercegovini. Za razliku od uobičajenih, glasnih, pa pomalo i razmetljivih tvrđenja da je s pisanim i govornim jezikom u toj republici sve u najboljem redu, jer da on ima svoj izvorni, ni od koga nametnuti razvoj, pojedini autori u spomenutom dvobroju »Života« iznijeli su suprotna i teško osporiva tvrđenja.

Tako je dr. Muhamed Filipović napisao. da je većina problema u primjeni književnog jezika proistekla iz »evazivnog, a često i arogantnog uticaja izvjesnih spoljnih faktora, te nastojanja da se jezička praksa u Bosni i Hercegovini podvrgne dominaciji spoljašnih faktora i prakse nekih drugih centara«. Temeljitom analizom predratnog i sadašnjeg bosanskohercegovačkog tiska Mak Dizdar je pokazao i dokazao da se na umjetan i neprirodan način potiskuje »bosanski jezik i razgovor« i da se on sve više podređuje i određuje, pa i normira prema srpskom jeziku. Riječi, koje su prije rata bile rabljene i u srpskom tisku u Bosni i Hercegovini, koji je — recimo otvoreno, bio bliskiji narodnom govoru i književnom jeziku na tlu Bosne i Hercegovine, nego što je to jezik današnjeg tiska u toj republici — osumnjičene su i proglašene izmišljotinom Deklaracije o hrvatskom književnom jeziku.

Protiv argumentiranog pisanja tematskog dvobroja »Života« ustao je Vojislav Lubarda s pamfletskim napisom objavljenim u tri nastavka u Beogradskom »Studentu«. Osim niza uvreda upućenim autorima tih napisa Lubarda je na osnovu krivotvorene statistike dokazivao da Hrvati u Bosni i Hercegovini uživaju primat. Republička konferencija SSRN BiH, da bi opovrgla ili možda potvrdila Lubardine navode dala je izraditi »Informaciju o nacionalnom sastavu kadrova u nekim republičkim organima i institucijama«, koju je »Hrvatski tjednik« bez ikakvih preinaka objavio u broju 31. Koristeći podatke iz te Informacije hrvatski književnik iz Sarajeva Veselko Koroman napisao je članak »U cara Trajana kozje uši«, koji je trebao biti objavljen u 9. ovogodišnjem broju »Života«, ali je u međuvremenu nakladnik časopisa odlučio da se već otiskani članak istrgne. Ta odluka ponukala je Vitomira Lukića, da povuče i svoj članak, koji je u mnogočemu bio blizak Koromanovim tezama. Objavljivanjem dijelova tih dvaju članaka u zagrebačkom »Vjesniku« i najavu objavljivanja integralnog teksta u »Kritici« Republička konferencija SSRN BiH shvatila je kao »direktno miješanje u život i odnose« u toj republici. Za Koromanov članak rečeno je da »ne samo da sadrži nepotpune podatke nego da je i po načinu njihova prezentiranja i verifikaciji tendenciozan«. Ni jednom riječju nije spomenuto da je Veselko Koroman rabio podatke upravo te Konferencije i da se izričito na njih poziva.

U doba kad se tako često govori o uzajamnom prožimanju mišljenja i o internacionalizaciji riječi i djela podosta neobično, pa i uznemirujuće djeluje takvo tvrđenje Republičke konferencije SSRN BiH, iako nije prvi put da »miješanjem u unutrašnje poslove Bosne i Hercegovine« smatra, ako se u hrvatskom tisku objavi polemičan napis autora, koji živi i djeluje u Bosni i Hercegovini. Ne tako davno sarajevsko »Oslobođenje« je napalo »Hrvatski tjednik« zbog miješanja u unutrašnje stvari BiH jedino zato što je HT u svom 17. broju objavio pismo dra Željka Puratića, docenta na Filozofskom fakultetu u Sarajevu u kojem on ustaje protiv izdvajanja stare dubrovačke i bosanske književnosti iz cjeline hrvatske književnosti. To isto »Oslobođenje« u dva je navrata odbilo da tiska napise dra Željka Puratića o problemima katedre za srpskohrvatski jezik na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, na kojoj nema nijednog profesora hrvatske narodnosti. Kad je već riječ o »Oslobođenju« treba reći da taj list vodi svojevrsnu kadrovsku politiku. Hrvati u listu ne samo da su malo zastupljeni, nego se biraju takvi koji će slijediti volju i upute većine. Tako je jedan novinar Hrvat dobio sporazumni otkaz, zato što nije o hrvatskim sveučilištarcima htio pisati na nekorektan način. To je pružilo šansu drugom Hrvatu — Draganu Bartoloviću, novinaru »Oslobođenja«, koji je bez ikakva ustezanja fra Grgu Martića nazvao »nekakvim franjevcom«.

Sarajevski dopisnik »Vjesnika« Abid Budimlić s pravom i razložno u »Vjesniku« od 25. studenoga pobija optužbe Republičke konferencije SSRN BiH i izmišljene podatke Vojislava Lubarde, ali istodobno, poradi ravnoteže ili nekog drugog skrivenog razloga, optužuje i Veselka Koromana da se poslužio »statičkim pokazateljima«, koji »nemaju nikakve realne podloge, jer su netočni«. Još nadodaje da su ti podaci iz travnja ove godine »izgubili svoju vrijednost«, tj. da su zastarjeli. Kao dokaz za to poslužilo mu je imenovanje Hrvata na mjesto predsjednika Ustavnog suda BiH. Međutim, Abid Budimlić je zaboravio istaknuti, da su se neravnomjerne nacionalne strukture u nekim bosanskohercegovačkim ustanovama od travnja o. g. još više pogoršale. Tako je na sarajevsku Televiziju, gdje su i prije dominirali novinari i urednici srpske narodnosti, došlo još osam novih urednika i novinara srpske narodnosti, a nijedan hrvatske.

Nitko ne poriče da je bosanskohercegovačka stvarnost složena, kao uostalom stvarnost u svakoj republici, i baš zato razgovor o toj stvarnosti ne može se shvatiti kao miješanje u unutrašnje poslove, on tek može poslužiti da se razotkriju vlastiti problemi i dileme, o kojima se tako slobodno i nesuzdržano govori u svim republikama, pa i u inozemstvu, Zaista, ni car Trajan nije uspio sakriti kozje uši, pa je dopustio da se o njima slobodno govori.

— bb —

Dugoročni razvoj prometa Hrvatske i Jugoslavije

U koncepciji dugoročnog razvoja prometa Hrvatske i Jugoslavije valja poći od poslijeratnih razvojnih karakteristika i dostignutog stupnja razvoja prometnog sustava Hrvatske i Jugoslavije. Tada se dolazi do opće ocjene da se Jugoslavija u poslijeratnom razdoblju presporo uključivala u vrlo burne tokove tehničkih i tehnoloških inovacija na području prometa. Prometni je sustav Jugoslavije zaostajao u poslijeratnom razdoblju zbog općeg koncepta društveno-gospodarske politike koji prometu nije osiguravao odgovarajuće sudjelovanje u primarnoj i sekundarnoj raspodjeli. Opće je poznata činjenica da su pojave dezinvestiranja u prometu zauzele nedopustivo široke razmjere. Analize pokazuju da je iz područja prometa preliveno u dohodak ostalih gospodarskih područja najmanje oko 30 milijardi n. dinara. Znači da poslijaratna gospodarska politika Jugoslavije nije vodila dovoljno računa o postizavanju funkcionalno izbalanciranih odnosa u proizvodnim snagama zemlje i da je u tom procesu uravnotežavanja došlo do nedopustivih neusklađenosti koje su se izuzetno negativno odrazile na čitav prometni sustav. Ovaj negativni razvojni naglasak bio je utoliko izrazitiji što se promet još donedavna smatrao javnom službom i neposrdenim instrumentom gospodarske politike. A to je omogućilo da se prometom, priznali mi to ili ne priznali, u mnogočemu nedopustivo manipuliralo. Da je tome tako, očito govore teške posljedice i poteškoće s kojima se danas susrećemo unutar mnogih prometnih grupacija u pomorskoj privredi, u željeznici i drugdje, da ne navodim sve primjere koji u prometnoj oblasti sigurno nisu usamljeni.

Jedan od isto toliko važnih razloga presporog i neujednačenog poslijeratnog razvoja prometnog sustava Jugoslavije jest i neadekvatna prometna politika u odnosu na pojedine prometne grane i grupacije.

Ovakva politika nažalost nije u proteklom razdoblju našla uvijek dovoljno objektivnih mjerila za inauguraciju usklađenijeg razvitka svih prometnih grana i grupacija. Skladniji razvoj prometnih grana i grupacija sigurno je jedino jamstvo za racionalno i što uspješnije razvijanje složenog prometnog procesa. Ako se faktoru neusklađenog razvoja prometnih grana, bez dovoljno elemenata racionalne međusobne suradnje i koordinacije, pridoda još i multiplicirajuće nepovoljni utjecaj pojave dezinvestiranja u promet, razvojni defekti prometa poslijeratnog razvoja postaju sve izraženiji i zabranjavajući.

Konačno, ako svemu tome dodamo i neadekvatno vođenu regionalnu prometnu politiku u Jugoslaviji, gdje u mnogo slučajeva objektivni kriteriji nisu bili dovoljni ili nikako odlučujući za donošenje važnih investicijskih odluka, onda nam sigurno neće biti teško shvatiti današnji prometni trenutak Jugoslavije.

Nedovoljne reprodukcijske mogućnosti prometa, poprilično zaostala tehnika i tehnologija prometa, neusklađenost cijena prometa i troškova prijevoza, regionalna neujednačenost infrastrukturne strukture (prometnica i ostalih prometnih objekata), nedovoljna izgrađenost i zaokruženost infrastrukturnih kapaciteta itd. — sve su to momenti koji u krajnjoj konsekvenciji izazivaju čitav niz uskih grla na prometnoj mreži i progresivno otežavaju prometnu situaciju u Jugoslaviji. Protočnost u prometnim vršcima i na prilazima većih urbanističkih industrijskih središta postaje sve više aktualno pitanje dana.

Antipomorska i antijadranska orijentacija

Dosadašnja prometna politika u Jugoslaviji bila je u osnovi kontinentalno obilježena, suviše okrenuta prema unutrašnjosti u skladu s kontinentalnom gospodarskom orijentacijom. U poslijeratnom je razdoblju kontinentalna gospodarska orijentacija očito sprečavala svaki konstruktivniji proces litoralizacije industrije i ostalih gospodarskih aktivnosti na jadranskoj obali. Time je ujedno i kočila stvaranje potrebnih gospodarskih preduvjeta za komplementarno gospodarsko povezivanje panonske i jadranske Jugoslavije. Pojave prometne izoliranosti logična su posljedica ovakve gospodarske politike. Te pojave prometne izolacije došle su do izražaja u dva osnovna pravca: unutar same Jugoslavije u širim područjima, a tako i prema ostalom svijetu na koji smo gospodarski upućeni. **Prometna izolacija sigurno je najkraći put do prometne dezintegracije Jugoslavije i upravo je pomorsko-tranzitno naglašeno orijentirana Hrvatska osjetila višestruko nepovoljne posljedice prometne dezintegracije.** Međutim, takvih pojava nalazimo i u drugim republikama i užim područjima. Zbog svega toga s pravom se može tvrditi da je kontinentalno orijentirana gospodarska politika Jugoslavije samim time bila protupomorska i protujadranska, te u cjelini na uštrb postizanja više eficijencije i prometnog sustava Jugoslavije.

Sve što se dosada u određenim uvjetima ulagalo u prometnu infrastrukturu orijentiranu prema jadranskom moru i duž obale, sve je to većinom bio odraz krajnje prometne nužde, nedorečeno i dobrim dijelom plod stihijskih akcija, a ne posljedica smišljenije dugoročne odnosno srednjoročne razvojne koncepcije prometa Jugoslavije. Zato i jest većina prometnih kontakata i veza prema Jadranu i na jadranskoj obali puna mnogih prometno-tehničkih i tehnoloških promašaja. Među takve važnije promašaje u poslijeratnoj prometnoj politici Jugoslavije spada očito i više-manje **dosljedno zapostavljanje jednog od najpovoljnijih i najzanimljivijih prometnih koridora koji vodi iz Panonske nizine, Podunavlja i Srednje Evrope dolinom Save prema sjevernom Jadranu i prometno najvrednijem kvarnerskom terminalu mediteranskog i evropskog ranga. Nema tog prilaza od Jadrana prema unutrašnjosti koji bi na svom virtuelno najpovoljnijem pravcu mogao na sebe vezati tako prostranu gravitaciju kao što je to Kvarner.**

Pokušamo li dati letimični kritični prikaz situacije prema značajnijim prometnim granama i grupacijama, mislim da bi u prvom redu trebalo istaknuti neke od slijedećih problema.

Razvoj devizne flote — hereza

Lučka privreda Jugoslavije u cjelini je zapostavljena, i nikada dosada nije se uspjelo dati konzistentan dugoročni razvojni koncept koji bi se zasnivao na objektivnim prirodno-geografskim i prometno-gospodarskim mogućnostima razvoja. Umjesto da se dosljedno provodi politika koncentracije i specijalizacije lučkih aktivnosti na Jadranu, podržava se široka ekstenzivno razvojna fronta. Sistem prejudiciranja investicijskih odluka, zapostavljanje postojećih, a izgradnja novih luka — da bi se navodno oteretile »postojeće«, u koje se istodobno nedovoljno ulaže, itd. — sve su to momenti koji su doveli do krupnih prometno-gospodarskih promašaja na obali na globalnom planu razvoja ili u najmanju ruku na planu utvrđivanja prometno-gospodarskog prioriteta izgradnje pojedinih krupnih objekata.

Postojeći tempo razvoja pomorske flote s kojim se kod nas susrećemo sigurno nije odraz neke propulzivnije pomorske politike razvoja. **Svojedobno se uporno forsirala teorija o razvoju trgovačke flote na nivou potreba naše vanjskotrgovačke robne razmjene, što je samo po sebi razvojnu politiku »devizne flote« proglašavalo nekom vrstom hereze.** Da je trgovačka flota Jugoslavije mogla doživjeti i živjeti u normalnim uvjetima razvoja, koristeći se odgovarajućim sistematskim rješenjima i prednostima adekvatnije domaće brodograđevne politike, danas bismo sigurno raspolagali s bar dvostruko većim kapacitetnim nivoom nacionalne trgovačke flote. Ovo utoliko više što bi se trgovačka flota pravodobno mogla uključivati u sve poslijeratne, izuzetno povoljne konjukture na svjetskom pomorskom tržištu.

Nedostaci u ostalim prometnim granama

Ovi osnovni nedostaci u poslijeratnoj prometnoj politici Jugoslavije popraćeni su i mnogim drugim nedostacima. U riječnom prijevozu podunavski plovidbeni sistem Jugoslavije završava zapravo na Dunavu, a Sava i Drava nikada se nisu ozbiljnije ni tretirale kao važni vodeni putovi i dijelovi međunarodnog kombiniranog prometnog puta Podunavlje—Sava—sjeverni Jadran.

S druge strane, željeznice su se možda najviše našle u veoma ozbiljnom raskoraku s tehničko-tehnološkim inovacijama koje je donijelo poslijeratno razdoblje. Programi modernizacije željeznice ozbiljno kasne, a uvjeti privređivanja u ovoj prometnoj grani sve su teži. Do svega toga dolazi zbog nedovoljno dosljedne politike u stvaranju potrebnih preduvjeta (ekonomske cijene prijevoza na osnovi troškova itd.) za punu preobrazbu željeznice od javne službe u gospodarsku djelatnost i integralni dio ostale privrede.

U cestogradnji, rekonstrukciji i modernizaciji cesta osnovne probleme nalazimo u nedovoljno razrađenim razvojnim programima, a tako i u neriješenim pitanjima financiranja cestovne infrastrukture, a posebno izgradnje cesta viših prometnih funkcija. Osim toga nisu riješena neka bitna pitanja suradnje, odnosno koordinacije između cestovnog i željezničkog prijevoza. Ove se dvije prometne grane stalno nameću i ističu kao konkurenti, a ne kao suradnici i ravnopravni partneri u izmijenjenim uvjetima na prometnom tržištu i s promijenjenim prometnim funkcijama.

Što se tiče zračnog prijevoza, u proteklom su razdoblju nedovoljno podržavane vrlo pozitivne inicijative policentrične organizacijske strukture zračnog prometa. Ove su inicijative, uza sva mnogobrojna nastojanja, bile posebno izražene u Hrvatskoj, odnosno u Zagrebu. Gradili su se novi jadranski aerodromi. **Hrvatskim aerodromima gravitira gotovo 60% od cjelokupnog aerodromskog, pretežno turističkog prometa putnika Jugoslavije, a Hrvatska pritom ne raspolaže jakom vlastitom zrakoplovnom kompanijom koja bi se prvenstveno stavila u službu turizma i prijevoza naših radnika koji se nalaze u inozemstvu, te prijevoza jake ekonomske emigracije.**

U gradovima i urbanim područjima također su se u poslijeratnih 25 godina nagomilali veliki problemi: kako prometno ovladati nabujalom individualnom motorizacijom i osigurati redovno odvijanje posebnog prometa na relaciji mjesto stanovanja—radno mjesto? Sve se više nameće potreba da javni prijevoz prijede u drugi prometni nivo, a to je kod nas prekasno uočeno.

Konačno, u PTT-prometu suvremene društvene i gospodarske strukture nametnule su se specifičnim i sve većim zahtjevima koje se zadovoljavaju osjetnim zaostajanjem, pa se u tom pogledu u evropskim razmjerima nalazimo negdje na začelju.

Kakav promet za budućnost?

Na temelju svega dosada iznijetoga samo se po sebi nameće potpuno određena koncepcija dugoročnog razvoja prometa Jugoslavije do godine 1985., koncepcija koja se temelji na općoj spoznaji da promet u suvremenom gospodarstvu ne može biti pasivni promatrač privrednih transformacija i razvoja. Promet budućnosti Jugoslavije mora se u suvremenom privrednom sistemu pojavljivati ne samo kao ravnopravni aktivni partner, već i kao djelotvorni inicijator gospodarskog razvitka. No takvo stajalište obvezuje i zahtijeva novi, mnogo ozbiljniji tretman prometa, koji po svojem karakteru ne bi smio zaostajati za tretmanom energetike i drugih ključnih djelatnosti u strukturi modernog gospodarstva.

Dosadašnju politiku prelijevanja dohotka prometa u druga gospodarska područja i prateće pojave dezinvestiranja u bilo kojim oblicima, izravnim ili neizravnim, vidljivim ili nevidljivim, treba radikalno korigirati, a tretman prometa dovesti u sklad s inauguracijom prometa kao jednog od osnovnih pravaca gospodarskog razvoja Jugoslavije.

Dugoročna prometna politika Jugoslavije treba napustiti dosadašnju praksu jednostranih usmjeravanja, koja je u prošlosti dolazila prvenstveno do izražaja u kontinentalnoj i protujadranskoj prometno-gospodarskoj orijentaciji.

Dugoročna prometna politika Jugoslavije treba naći svoj smisao u komplementarnom funkcionalnom razvijanju prometa panonske, središnje i primorske Jugoslavije, što će biti moguće jedino ako se **bezrezervno prihvati razvojni koncept pune litoralizacije gospodarskih aktivnosti na obali i smišljeni razvojni programi prometno-infrastrukturnih zahvata na pravcima koji iz unutrašnjosti vode prema moru ili prolaze obalnim područjem.** Prometno-gospodarski kriteriji moraju omogućiti objektivnu selekciju projekata i prioritetni red izgradnje koji će jamčiti punu racionalizaciju prijevoznog sustava Jugoslavije.

Dugoročna prometna politika Jugoslavije treba u osnovi biti potpuno određena, ako su u pitanju važni infrastrukturni objekti i zahvati. Glavna je pogreška dosadašnjih razvojnih programa Jugoslavije što su redovito — u svom završnom obliku — bili anemični, bez potrebnih konkretizacija i s negativnim posljedicama vječnih uopćavanja.

Predlagači zagrebačke koncepcije dugoročnog razvoja Jugoslavije do godine 1985. (Institut za saobraćaj, pomorstvo i veze, Zagreb) smatrali su potrebnim da se konkretizira slijedeće:

Osnova: jadranska pomorska orijentacija

Jasno definirana jadranska, pomorska orijentacija Jugoslavije mora postati u budućnosti integralni dio općeg, globalnog koncepta dugoročne razvojne politike prometa sa svim svojim mnogobrojnim implikacijama, a on u definiranju jadranske pomorske orijentacije treba biti objektivno selektivan. Znači da treba u punoj mjeri valorizirati sve osnovne prometne koridore u Jugoslaviji i dati **prvenstvo prometno-gospodarski najvrednijem prometnom koridoru koji iz Podunavlja vodi dolinom Save do Kvarnera i Rijeke.** Čuvajmo se subjektivnih kritika zbog navodne »rijekocentričnosti«, jer te kritike u osnovi nemaju potrebne znanstvene podloge. Kvarner i Rijeka predodređeni su u budućnosti kao polazna terminalna točka najvišeg ranga prema unutrašnjosti, i to na trasi prometnog koridora sjeverni Jadran—Sava—Podunavlje. To ne znači da i druge važnije luke također neće naći svoj puni **raison d'être** u procesu intenzivne gospodarske litoralizacije obalnog pojasa. Sve prostranije industrijske zone na obali, pa i unutrašnjosti, davat će impuls razvoju luka u službi industrije. Međutim, u budućnosti sigurno se ne može govoriti o devet ili sedam glavnih luka na Jadranu. Hoće li ih biti pet ili samo tri to trebaju odgovoriti znanstvena istraživanja. **No da Rijeka treba u budućnosti prerasti u veliki lučki nacionalni emporij na Jadranu kao komercijalna i tranzitna luka i prvi transkontenerski i cjevovodni terminal, to je po našem mišljenju razvojna pretpostavka sine qua non.** Rijeka se nalazi na takvoj lokaciji na Jadranu koja osigurava obale izuzetnih dubina za prihvaćanje najvećih brodova. Ujedno, Rijeka se nalazi na lokaciji koja joj omogućuje da se baznim tunelom od 25 km kroz Risnjak poveže novom nizinskom željezničkom prugom s Karlovcem i Zagrebom, s najvećim nadmorskim kotama od 220 do 230 m. Poznat nam je svima ekstremno oprečni primjer barske pruge s dvije nadmorske kote preko 800 metara, jednom od preko 1100 metara, s trasom koja nekoliko stotina kilometara prolazi planinskim vrletnim terenima i kroz tunele ukupne dužine od preko 100 km. Barska pruga svakako ima svoje prometno-gospodarsko opravdanje, ali sigurno ne i prioritetno značenje u odnosu na Rijeku i primorsko-goranski prometni prodor u unutrašnjost.

Nadalje, optimalna koncepcija razvoja polazi i od pretpostavke da pomorskoj floti Jugoslavije treba osigurati razvitak koji će omogućiti što intenzivniji prodor naše buduće snažne devizne flote, a tako i flote u službi naše vanjskotrgovačke razmjene i tranzita na sva pomorska tržišta svijeta, a sve u skladu s inauguriranom politikom naše sve intenzivnije prisutnosti na stranom tržištu i ubrzanim procesom litoralizacije gospodarskih djelatnosti na obali. Da nije bilo do-

(nastavak na 7. strani)

KRETANJE ZAPOSLENIH U POSLJEDNJIH 10 GODINA

GODIŠNJI PROSJEK BROJA ZAPOSLENIH u tisućama

Godina	SFRJ	Bosna i Hercegovina	Crna Gora	Hrvatska	Makedonija	Slovenija	Srbija			
							Svega	uže područje	Vojvodina	Kosovo
1970.	3.850	518	78	966	259	547	1482	976	406	100
1961.	3.242	441	65	852	202	458	1224	748	398	78
razlika	**608**	**77**	**13**	**114**	**57**	**89**	**258**	**228**	**8**	**22**

Iz pregleda kretanja broja zaposlenih u posljednjih 10 godina vidi se da je na kraju desetogodišnjeg razdoblja najveći porast broja zaposlenih ostvaren na užem području SR Srbije. Na tom području sada je zaposleno 10.000 radnika više nego u SR Hrvatskoj, koja je 1961. godine imala 104.000 više zaposlenih, ali je zato u posljednjih deset godina broj zaposlenih povećala samo za 114.000 radnika. Najmanje povećanje broja zaposlenih ostvarila je SP Vojvodina, i to samo 8.000 radnika.

MOSTOVI VOJVODINA SLAVONIJA–

Mjeseci i godine prolaze, odluke su donesene, a nikako da se počne graditi cestovni most Slavonija — Vojvodina kod Erduta i Bogojeva, preko Dunava. Slavonci su čak ozbiljno shvatili te odluke i utrošili novce za izgradnju ceste Osijek — Erdut. Sada se tom cestom koriste uglavnom pecaroši, pa nije ni čudo da se ta cesta i zove »udičarska« cesta ili — slavonski — »pecaroška«.

Iz reportaže Ivana Šipeka, novinara Radio-Osijeka, saznajemo kako se prelazi Dunav. Most kod Erduta već je godinama zatvoren i po 16 sati na dan. A ništa bolje ne prolazi se ni pri prijelazu Dunava skelom kod Batine: na prijelaz se katkad zbog guste magle ili nevremena čeka i po 16 sati. Tako je Šipeku jedan vozač rekao kako je čekao na prijelaz od 5 sati po podne do 9 sati ujutro drugog dana: »A što možeš, lezi i ršći u kabini kamiona« — kaže šofer iz Sunje koji prelazi Dunav i do 6 i 7 puta na mjesec. Tog dana s jedne i druge strane Dunava kod Batine bile su kolone vozila duge po dva kilometra.

Za prijelaz se plaća po 8,00 dinara za osobni automobil i još po 1.- dinar za svakog putnika.

Unatoč odlukama, most preko Dunava između Slavonije i Vojvodine kod Erduta i Bogojeva ne gradi se. A Šipek kaže da se most kod Bačke Palanke »pomalo ilegalno« gradi, s time da će se SR Hrvatska tim mostom služiti za svega 2 kilometra ceste. Preko mosta kod Bačke Palanke i Iloka cestovna veza Vojvodina — Slavonija i Rumunjska—Austrija duža je za 45 kilometara od veze preko mosta koji bi trebalo izgraditi kod Erduta i Bogojeva. Za prijelaz erdutskog mosta ne bi se plaćalo. Za prijelaz mosta kod Iloka i Bačke Palanke plaćat će se. Ako se ovako nastavi, vjerojatno će prijelaz plaćati svi, jer će se izgraditi onaj most za koji nema odluke. Za utjehu ostaju nam odluke da se izgradi most kod Erduta i »udičarska« cesta od Osijeka do Dunava.

MIRJANA KRSTINIČ I AVIONI

Izjava Mirjane Krstinić, članice SIV-a, dopisniku »Vjesnika« u New Yorku izazvala je osobito zanimanje u onom dijelu koji se je odnosio na dosadašnje nabave zrakoplova u Sjedinjenim Američkim Državama. Posebno na nabavu 12 zrakoplova od kojih je »Inex-Adria« dobila četiri, a JAT osam. Tih 12 zrakoplova nabavljeno je pod izvanredno povoljnim uvjetima. 25% plaća se izvozom naših proizvoda u SAD, a naše su banke trebale dati kredit za svega 10% ukupne vrijednosti aviona. Sve ostalo kreditirale su američke banke. Pitanje je tko je kriv što SR Hrvatska i njeno poduzeće »Pan-Adria« nisu sudjelovali u nabavi ovih zrakoplova. Bivši sekretar za privredu SRH — Vojislav Pelajić ili potpredsjednik Izvršnog vijeća Hrvatske zadužen za privredu — Dušan Reljić? Ili netko drugi? Direktor Privredne banke u Zagrebu — Dragutin Šebrek? Teško je to utvrditi danas kad se ne zna tko je stvarno za to bio zadužen i odgovoran. Imena spominjemo tek toliko što se javnost uvijek pita tko je za to kriv i tko je za to bio odgovoran. Mirjana Krstinić upozorava da naši potencijalni partneri u SAD nisu dovoljno upoznati s našim potrebama, te da bi trebalo više kontakata. Za nas se, za suradnju u turizmu, zanima PAN AMERICAN, jedna od najvećih zrakoplovnih svjetskih kompanija. Zrakoplovi se mogu dobiti gotovo bez novca u gotovom — i za šunke, sir, kiselu vodu. Tko će biti kriv ako Hrvatska ubrzo ne dođe do svoje zračne flote? To je pitanje zanimljivo sada, da se kasnije ne bismo pitali tko je kriv, kao što se pitamo sada ne znajući pravi odgovor. A bez zračne flote nema pravog razvoja turizma; odnosno ako se koristimo tuđom zračnom flotom, onda sav višak rada turističkih radnika odlazi zračnim kompanijama. Španjolska je 1968. godine dovezla 20,8% turista zrakoplovima i zaradila od turizma ukupno preko 1.200 milijuna dolara. Te godine u Jugoslaviju je zrakoplovima došlo samo 1,5% turista, a od turizma je ostvaren prihod od 180 milijuna dolara.

»EKSPANZIJA« NAŠE TRGOVAČKE MORNARICE

Prema najnovijim podacima Lloydovog registra brodova, u razdoblju od 1. srpnja 1970. do 1. srpnja 1971. svjetska pomorska trgovačka flota povećana je za 19,713.000 tona brodovlja i tada je raspolagala sa preko 247 milijuna tona brodova od preko 100 tona.

U istom razdoblju (od godinu dana) trgovačka pomorska flota Jugoslavije i dalje je nazadovala, povećavši se za svega 28.000 tona, tako da se 1. srpnja 1971. sastojala od 1,543.000 tona.

Nacrtom društvenog plana Jugoslavije do 1975. godine predviđa se povećanje trgovačke pomorske flote na 3 milijuna tona, a to u odnosu na sadašnje stanje znači povećanje za 1,5 milijuna brt.

Ako se trgovačka flota Norveške za posljednjih godinu dana povećala za 2,373.000 tona, onda se prijedlog plana za povećanje pomorske trgovačke flote Jugoslavije za idućih 5 godina od 1,5 milijuna tona ne može ocijeniti drugačije nego kao nastavljanje protupomorske politike i daljnje odgađanje procesa litoralizacije jadranskih obala.

Neprimjeren odnos prema pomorskoj orijentaciji Jugoslavije u Nacrtu srednjoročnog plana znači ujedno i to da nije izabran optimalan pravac njenog razvitka za slijedećih 5 godina, te da se i dalje ostaje, unatoč svim uvjeravanjima, na kontinentalnoj gospodarskoj i prometnoj orijentaciji.

ISPRAVAK

U članku pod naslovom »Mejak i gospodarska politika« — u »Hrvatskom tjedniku« br. 31 na str. 7 — u trećem stupcu prvi novi pasus tehničkom je pogreškom krivo tiskan. Ispravno taj dio treba glasiti:

»Kad bi se djelovanje Miljanića, Sirotkovića i Perišina na temelju njihovih dosadašnjih neuspjeha moglo ocijeniti u potpunosti negativno, tada bi svakako došlo u pitanje i na dnevni red stanje u našoj znanosti i njena podobnost da praktično rješava nagomilane probleme u našem gospodarstvu i našoj gospodarskoj politici. Sirotkovićeve negativne ocjene do sada donesenih mjera i Nacrta srednjoročnog plana sasvim jasno pokazuju da on nije šef gospodarskog tima u federaciji i da prema tome mjere koje se donose nisu i njegove. Čini se da je njegov položaj sličan Perišinovom, koji se nije slagao s odlukama koje je sam potpisivao, ali na temelju izričitog naloga Ribičićeve vlade. Poznato je i njegovo neslaganje da Narodna banka Jugoslavije radi međunarodnog ugleda zemlje plaća dospjele neplaćene obveze federacije, a tako i njegova ocjena da je knjigovodstvo federacije na razini knjigovodstva seljačke radne zadruge, što je neposredna kritika institucije koju Mejak ocjenjuje da je najaktivnija i da najviše napravi.«

DUGOROČNI RAZVOJ PROMETA HRVATSKE I JUGOSLAVIJE

(Nastavak sa 6. strane)

sadašnjih zaostajanja u razvoju trgovačke flote, sigurno se razvoj flote do godine 1985. ne bi ograničio na oko 6 mln brt, već bi bio znatno veći, možda čak i na dvostruko višem nivou, tj. negdje na razini od 10 do 12 mln brt.

Internacionalizacija Save i Drave

Što se tiče unutrašnjeg plovidbenog sustava Jugoslavije, u budućnosti treba u osnovnu plovidbenu mrežu uključiti i internacionalizirane rijeke Savu i Dravu, osposobljene za normalnu plovidbu i korištenje plovila evropskog tipa. Nadalje treba, uz ostale zahvate, u riječnom prijevozu predvidjeti i izgradnju kanala između Vukovara i Šamca, što bi dovelo do osjetnog skraćenja puta uzvodno od Vukovara. Jednako tako treba predvidjeti i izgradnju novog zagrebačkog pristaništa. Svi ovi zahvati, kao i kompleksna regulacija Save, trebaju omogućiti uspostavljanje kombiniranog prijevoza prema sjevernom Jadranu i Podunavlju. Svakako, ostvarenje ovih zahvata ne iscrpljuje bogati registar mnogih drugih poboljšanja i izgradnje na postjećem plovidbenom sistemu i u pristaništima.

Najvažniji razvojni smjerovi

Što se tiče željeznice i cestovnog prijevoza, u skladu s predloženom koncepcijom dugoročnog razvoja prometa Jugoslavije do godine 1985. postavlja se kao osnovni zahtjev da se ove dvije prometne grane što uspješnije uključe u službu prometne integracije Jugoslavije u cjelini, a osobito u službu što skorije i što potpunije realizacije jadranske pomorske orijentacije Jugoslavije.

Iz ova dva osnovna zahtjeva proizlaze i neki kapitalni zahvati, kao što su to:

— izgradnja nove nizinske pruge Rijeka—Karlovac, pored dovršenja većeg broja već započetih pruga u Jugoslaviji, te

— zaokruživanje osnovne cestovne mreže, u prvom redu na transverzalnim pravcima iz Panonije prema Jadranu i u litoralnom pojasu. Hrvatska primjerice svoju prometnu integraciju u okviru ovih nastojanja vidi upravo na osposobljavanju ovih transverzalnih pravaca. Osim toga, sigurno treba i longitudinalni posavski pravac ući u uži prioritet.

U pitanju su dobrim dijelom investicijske odluke koje inauguriraju izgradnju prvih auto-cesta u Jugoslaviji.

Što se željeznice tiče, posebno se naglašava potreba integralne modernizacije tehnike i tehnološkog procesa željezničkog prijevoza, što je u svakom slučaju jedan od osnovnih preduvjeta racionalizacije prijevoza na postojećoj mreži.

U zračnom će prijevozu težište razvojne propulzije biti koncentrirano na još intenzivnijem vrednovanju turističke komponente i adekvatnijem zadovoljavanju potreba prijevoza naših radnika iseljenika u inozemstvu. Razvojna je pretpostavka da bi Hrvatska postala vrlo snažno središte zračnog prometa u Jugoslaviji s kapacitetno jakom zračnom kompanijom u Zagrebu, koja bi apsorbirala do godine 1985. bar oko 40 do 45% prometnog potencijala cjelokupnog jugoslavenskog zrakoplovstva.

U gradskom putničkom prometu pretpostavljaju se najsuvremenija prometna rješenja koja će se moći uspješno suprotstaviti sve intenzivnijoj konfrontaciji individualnog i javnog gradskog prometa te prijelaz na drugi prometni nivo u Beogradu i Zagrebu.

Konačno, u PTT-prometu predviđa se modernizacija i automatizacija vrlo širokih razmjera, što bi omogućilo da pošta i telekomunikacije Hrvatske i Jugoslavije u budućnosti djeluju u skladu s osnovnim tehničko-tehnološkim standardima i na propulzivnom evropskom nivou razvijenosti.

Sve iznesene razvojne karakteristike i sadržajne promjene u prometnoj infrastrukturi i prijevoznim kapacitetima moraju biti popraćene i bitnim promjenama u prometnom sustavu zemlje. U budući prometni sustav Hrvatske i Jugoslavije moraju se ugraditi sve tehničko-tehnološke novosti i revolucionarne inovacije što ih sa sobom nosi znanstveno-tehnički napredak.

Sudbinski put razvoja pomorske Jugoslavije i jedine sredozemno-podunavske zemlje Evrope moramo tražiti na onim prometnim odrednicama preko kojih će, prirodno-geografski i gospodarski, biti opravdano apsorbiran kapitalni dio prijevoznog supstrata Jugoslavije i ovog dijela Evrope. Osnovna je pretpostavka za inauguraciju ovog novog sudbinskog puta razvoja prometa Jugoslavije jadranska orijentacija, koja treba naći svoje puno opravdanje u komplementarnom povezivanju panonske, podunavske i jadranske Jugoslavije i u punoj afirmaciji prometnih koridora preko sjevernog Jadrana za Podunavlje i srednju Evropu. Napuštanjem jednostrane, pretežno kontinentalne prometne politike prošlosti a prihvaćanjem jadranske komponente kao sastavnog dijela buduće prometne politike Jugoslavije pridonijet ćemo najveći obol kompleksnoj prometnoj integraciji svih prometnih područja Jugoslavije i Hrvatske.

Mirko Varlandy

TREBA LI RAZGRADITI GRADIŠCE?

Idila koja to nije

Bilo bi pristojno i ovom zgodom pridružiti se onim izljevima oduševljenja što ih poslije posjeta Gradišću ostaviše moji prethodnici kao svoje svjedočanstvo ljepote i neobičnosti susretaja s mnogim ljudima koji već četiri stotina godine žive odvojeni od matice, od svoje stare postojbine a ipak su sve do današnjih dana sačuvali i jezik i običaje i mnoge druge osobine koje govore o njihovu podrijetlu. Putnik namjernik može se naslađivati divnim krajolicima, može uočiti gospodarski prosperitet, lijepe kuće, dosta poljodjelskih strojeva, dobre asfaltirane ceste i tako dalje, i tako dalje, da ne ponavljam sve ono što su u već toliko prigoda kazali i napisali mnogi putnici što prije mene prokrstariše Burgenlandom.

Ali prošla su vremena romantičnih oduševljenja idiličnom vanjštinom Gradišća; u podzemlju ove pokrajine Republike Austrije nešto se zbiva što opasno ugrožava sve ono što je upravo oduševljavalo moje prethodnike. Korijenje koje je seljake duboko vezivalo uz zemlju podgriza neki podmukli crv i ona stoljetna sveza s predajom donesenom iz stare domaje počinje venuti. Zbiva se preobrazba sela, blizina Beča privlači zavodnički mlade ljude koji žele osjetiti sve čari i blagodati industrijskog društva.

Kako austrijska vlada i političke stranke rade na tome da se očuvaju Gradišćanski Hrvati?

Način da se sačuva selo, govore moderni sociolozi, dosta je jednostavan. Dovoljno je promicati poljodjelstvo, omogućiti modernizaciju i mehanizaciju proizvodnje, zatim valja osigurati seljacima sigurno tržište za njihove proizvode i problem sela je riješen. U stanovitim situacijama ovi su lijekovi ne samo preporučljivi, nego i djelatni. U Gradišću je sve to već odavno ostvareno: savezna i pokrajinska vlada nisu stale samo na tome, one su počele graditi i moderne prometnice. Suvremena državna cesta broj 50 u odličnom je stanju, a završavaju se i nove dionice. Dakle put do Željeznog, Beča ili Bečkog Novog Mjesta više ne predstavlja nikakav problem. Sve to govori da je doseljenicima iz Hrvatske, koji su davno bili ugroženi najezdama Turaka, nova domovina, omogućila moderan, ugodan i opasan život, jer je Gradišćanske Hrvate uspjela uključiti u redove dviju najjačih političkih stranaka, da tako brinu brige narodnjaka i socijalista, pružila im je slobodu izbora ne njihove manjinske sudbine, nego sudbine jedne samostalne države koja je uvijek pokazivala veliku ljubav, ali ne i razumijevanje, za slavenske narode. I tako u jeku integracije modernog svijeta austrijska vlast prepušta Gradišćanske Hrvate njihovoj prošlosti, ona im omogućuje da pjevaju svoje »jačke pjesme«, da nose u svečanim prigodama narodne nošnje, da svetkuju svoje crkvene svetkovine, da slušaju pola sata emisije što je emitira Radio-Zagreb, dopušta im da odlaze na ljetovanje, da ulažu novac u austrijske banke, da plaćaju porez i još mnoge blagodati što ih prosječnom čovjeku pruža moderna uljudba. Ukoliko su uporni i znatiželjni, Gradišćanci mogu prilično dobro slušati I. i II. program Radio-Zagreba, a neki su mi rekli da će ugrađivanje posebnih TV-antena na određenim područjima omogućiti i gledanje televizijskih programa Zagreba i Ljubljane.

Ukoliko ponovimo sve ovo što austrijska vlada nudi Gradišćanskim Hrvatima, nije teško uočiti da je položaj Hrvata idiličan. Njihova su sela pretvorena u etnografske rezervate, oni pomalo postaju turistička atrakcija i vjerujem da će se uskoro u organizaciji nekih turističkih društava kod njih organizirati foto-safari.

Neki odgovorni ljudi, na pitanje zašto se Gradišćanci ipak iseljuju iz tog svog zemaljskog raja, tvrde da su za to krive dobre ceste i ljudska radoznalost, odnosno potreba da nad kruhom traže pogaču. Neki možda još ciničniji sugovornik, na pitanje zašto na Burgenlandu nije sagrađena nikakva industrija, možda bi vam odgovorio: zar se ne sjećate kakav je loš utjecaj na englesko selo imala industrijska revolucija na Otoku u prvoj polovici XIX. stoljeća? Tvornički dimnjaci kvare zrak, narušavaju sklad krajolika, seljaci gube svoju slobodu i postaju proleteri, a Austrijanci. usuprot tome što su sada na vlasti socijalisti, nisu oduševljeni proleterima; njima je još uvijek srcu bliži svijet štrausovsko-leharovske operete s obvezatnim grofovima i barunima.

Iz svega ovoga nije teško zaključiti da vlast Hrvatima u Gradišću pruža opasnu slobodu, pušta ih na miru, ali istodobno ne dopušta da razviju moderno industrijsko društvo pokraj svojih domova. Vlasti je mnogo milije da oni odlaze svoj kruh tražiti u većim gradskim središtima gdje, hoćeš nećeš. ipak prestaju biti i Gradišćanci i Hrvati.

Plaćaju li Gradišćanski Hrvati porez kao i ostali austrijski državljani?

Ovo je pitanje moje sugovornike iznenadilo i začudilo. Kako da ne plaćaju, pa oni su jednaki po svojim dužnostima, njima to služi na čast jer njihova nova domovina na tom području ne pravi nikakve razlike između Gradišćanaca i onih ostalih koje u razgovornom jeziku zovu Nijemcima. I doista. Gradišćanski Hrvat mora biti na sve to ponosan jer je izjednačen s onim malobrojnim starosjediocima koji nisu, iz ne znam kojih razloga. pobjegli pred Turcima i ostali na svojoj postojbini, pa tako oni danas mogu jednakopravno slušati radio emisije na njemačkom jeziku, gledati televiziju na njemačkom jeziku, dakle. mogu svagdje gdje bi prema Članu 7 Državnog ugovora bila priznata dvojezičnost govoriti samo njemački. Idilični zbroj mogućnosti koji se kroz ovih četiri stoljeća nagomilao pred njima gotovo da je riješio manjinski problem Gradišćanskih Hrvata — naime, sve ih je manje i kada nestanu više neće biti manjina.

Kakvo zanimanje pokazuju službenici jugoslavenske ambasade za rješenje spomenutih pitanja?

Jedan ugledni učitelj na ovo pitanje odgovorio je lakonski: »Takvo zanimanje ne postoji. Kulturni atašeji mahom nisu zainteresirani za probleme hrvatske manjine, što je i prirodno, jer nisu upućeni u naše probleme. Ljetujem često na Jadranu i mislim da ni u Vašoj domovini Hrvatima nisu godinama poklanjali pažnju.« Ja ostajem i dalje neumoran i pitam: »Posjećuju li vas ponekad?« »Posjećuju«, dodaje moj sugovornik i smiješi se. »Da, prije nekoliko godina posjetili su me neki drugovi iz Vaše ambasade. U ugodnom razgovoru razgledali su i moju privatnu knjižnicu, čudili se koliko sam to knjiga skupio. Zatim me je jedan drug zamolio da mu posudim poznato i rijetko muzikološko djelo Vatroslava Kuhača. Ja sam posudio i od onda je prošlo mnogo godina. Diplomat je napustio svoje mjesto i otišao na novu dužnost. a izgleda da je i knjiga promijenila mjesto«. dodao je moj sugovornik.

Mogu li Gradišćanski Hrvati nešto naučiti od Austrijanaca iz talijanskog Tirola?

Jedan je student na pitanje što može promijeniti njihovu sudbinu odgovorio: »Škandali. za nas se mora čuti. mi možemo živjeti jedino onda ako će se za nas uopće i saznati.«

Spomenuo sam tek usput Austrijance iz talijanskog dijela Tirola; on me je odmah shvatio, ali već drugi sugovornik, intelektualac, pedesetogodišnjak, bio je začuđen. »Zašto«, upitao je on, »ta nama je dobro. Nas puštaju na miru«, a studentski oporbenjak sarkastično mu dobacuje: »To i jest naša tragedija, nas puštaju da se utopimo, a mi uopće ni ne pomišljamo da utopljenik mora vikati upomoć. Raketa koju ispaljuju brodolomci mogla bi se pretvoriti u pravi vatromet. Vrijeme je ne samo da prosvijetlimo Austrijance, nego i naše suplemenike. Njih apsorbira ideja **pleti kotac kô i otac**, a zaboravljaju da nije više vrijeme za takve razbibrige, nama treba mnogo više od tradicije, meni je potrebna sadašnjost, a mladima budućnost«, dodaje student.

Kakva je uloga učiteljstva i svećenstva u tom otporu protiv asimilacije?

Učitelji su i svećenici kroz stoljeća uspjeli u Gradišćanskih Hrvata sačuvati ideju o nacionalnom podrijetlu. Poznavanje narodne povijesti kroz stoljeća izblijedilo je, ali ideja da su Hrvati i da govore hrvatskim jezikom, živa je još i danas, no to ni u kojem slučaju ne može biti dovoljno da bi posve razvili svoju samosvijest. Treba pronalaziti nove oblike nacionalne samopotvrde — tvrde mladi oporbenjaci. Folklor, dobro vino i potreba da se o hrvatstvu govori ponajčešće pri dobrom rizlingu ili muškatu. i to u seoskoj birtiji. nalaze se u sklopu pritajene ali vrlo uočljive ideje austrijskih vlasti o što bezbolnijoj i bržoj asimilaciji. Pustiti Gradišćance na miru znači uništiti ih i zato mladi ljudi trebaju konačno shvatiti, u interesu njihove budućnosti. da njima nije potreban mir koji im miroljubiva austrijska uprava nudi. Također oni ne smiju biti zadovoljni standardom koji imaju, jer taj im standard nije nitko poklonio, on je samo posljedica njihova mukotrpnog i ozbiljnog rada za dobrobit austrijske im domovine. Jezik je osnovna potvrda nacionalne samobitnosti i jezik je Gradišćanskih Hrvata sačuvan zahvaljujući radu svećenstva i učitelja. Krajem prošloga stoljeća počelo se normirati jezik. Danas postoje ozbiljne namjere da se što prije prihvati hrvatski književni jezik, jer on u ovom trenutku jedini omogućuje duhovnu integraciju s domovinom, ali kod starijih otpori su vidljivi. Kako to postići, to je prvo pitanje koje se nameće ne samo meni, namjerniku, nego i onim praktičarima koji svakodnevno razmišljaju kako tu zamisao što prije ostvariti. Jasno, stara domaja tu mora odigrati značajnu ulogu. I svećenici i učitelji trebali bi dolaziti na praksu u Hrvatsku; oni to čine i danas, ali to je nekako više posljedica njihove dobre volje, nego organiziranosti naših odgovornih čimbenika. Austrijske vlasti ne dozvoljavaju uporabu školskih udžbenika tiskanih u domovini, jer postoji bojazan od doktrinacije. Međutim, ako i samo površno bacite pogled na školske knjige tiskane u Austriji (ne one namijenjene našoj manjini), onda već na prvi pogled nije teško uočiti da izdanja **Školske knjige** iz Zagreba daleko vrijednošću odskaču. Jedan mi je učitelj kazao da su naše školske knjige opremom i metodikom stotinu godina ispred njihovih, a taj su sud potvrdili i neki još odgovorniji.

Dakle, uporaba školskih udžbenika iz domovine, što djelatnije učenje hrvatskog književnog jezika, što češće posjećivanje domovine — sve su to akcije koje bi mogle hrvatskoj manjini osigurati kakvu takvu nacionalnu sigurnost. Međutim, slučajno sam bio nazočan jednom satu organiziranom za učitelje nastave na hrvatskom jeziku. Predpostavljeni, iako znadu prilično dobro hrvatski, govorili su na dijalektu i upravo to govori u prilog naše ideje da se zajedništvo mora postići normiranjem jezika i njegovim približavanjem suvremenoj normi hrvatskoga književnog jezika. Mladima je to jasno, starijim tek djelomice, a posljednji je trenutak da im i to sine jer će uskoro omrknuti i jednima i drugima.

Što poduzimaju Gradišćanski Hrvati kako bi postigli svoja prava?

Već smo spomenuli Točku 7 Državnog ugovora, sada dodajemo da se ona odnosi i na Koruške Slovence, i da se oni za njeno ostvarenje bore upornije i promišljenije nego to rade Gradišćanski Hrvati. U utorak, 26. listopada, došao sam oko osam sati autom u Veliki Borištof, kako govore Hrvati, ili Grossvansdorf, kako govore Nijemci. Već na samom ulazu u mjesto primijetio sam nešto neobično. Napisi putova bili su uredno ispisani na njemačkom jeziku, ali preko njih nevještim slovima i crnim lakom za željezo bijahu ispisani hrvatski nazivi. Poslije tri dana ponovno sam prošao kroz isto selo; hrvatski napisi bili su pedantno izbrisani. Ljudi mi rekoše da je žandarmerija ispitivala neke sumnjive, a zatim, kako hrvatska riječ ne bi i dalje stajala na službenom znaku, poduzela da ih pedantno izbriše. Neki dobro obaviješteni pojedinci kazali su mi da su slične akcije poduzimane i ranije, ali da se pri tom koristila tehnika ljepljivih folija koje su ljepše izgledale, ali su se također i jednostavnije skidale. Policija sumnja na studente; ja mislim da je inicijativa šira i da se u skorom vremenu vlasti moraju nadati sličnim ako ne i odlučnijim zahtjevima.

A što poduzimaju službeni predstavnici Jugoslavije?

Jasno, pokušaje ovakvog prkosa ne možemo smatrati nekom organiziranijom i smišljenijom akcijom u postizavanju zajamčenih prava. Možda onu crnu boju možemo smatrati samo izrazom jedne savjesti koja je uspavana prividnim gospodarskim prosperitetom i relativno visokim standardom. Nastojanja da se modernizira nastava, da se što češće posjećuje stara postojbina, želja mladih nastavnika da govore što otvorenije i da nastoje što temeljitije naučiti djecu hrvatski književni jezik, zavređuju punu pažnju. U jeku je individualni duhovni kliring. Gradišćanske škole posjećuju škole iz Hrvatske, pojedine folklorne grupe iz Gradišća nastupaju za vrijeme turističke sezone po hrvatskoj obali i tako se neke ideje i upoznavanje života suvremene Hrvatske uključuju u njihovu svijest o podrijetlu.

U nizu takvih pojedinačnih inicijativa Gradišćanski Hrvati očekuju i neku potporu ne samo iz Hrvatske nego i iz Jugoslavije uopće. Tako je **Matica hrvatskih iseljenika** nedavno kupila vrlo lijep namještaj za novi **Hrvatski dom** u Željeznom. pojedinim školama **Matica hrvatska** i **Nakladni zavod Znanje** poklonili su knjiga za gotovo 10.000 dinara, a studenti iz Zagreba u dva su navrata posjetili svoje kolege i uručili im svoje poklone (knjige. gramofonske ploče, studentski i omladinski tisak). Tijekom ljeta organiziraju se, ponekad. seminari za nastavnike u nekom primorskom mjestu, a ima i nekih drugih inicijativa. Međutim. vrijeme je da postavimo pitanje: što je na poboljšanju položaja Gradišćanskih Hrvata učinila SR Hrvatska i SFR Jugoslavija? Hrvatska ponekad institucionalno pristupa nekim akcijama, dok veliki teret premošćivanja još uvijek nose pojedinci. Kada je riječ o akcijama saveznog karaktera Gradišćanci su nam nekoliko puta kazali da one gotovo i ne postoje, a ako netko nešto službeno i uradi, onda je to veoma često suprotno njihovim interesima.

Što je savezni sekretar za vanjske poslove, Mirko Tepavac, odgovorio novinarima na pitanje o odnosima dviju susjednih država?

Nedavno je Mirko Tepavac grupi novinara na konferenciji za novinstvo, na pitanje kako stoje stvari međudržavnih odnosa, odgovorio da ne postoji ništa sporno između dvije države. Susreo sam mnogo Gradišćanskih Hrvata koji su s ogorčenjem govorili da je izjava ovog ministra genocidne naravi prema Gradišćanskim Hrvatima i Korušim Slovencima, i da oni poslije te i takvih izjava više ne mogu ništa pozitivna i utješna očekivati od političara domovine kojoj su u davnini pripadali i koje su predstavnici.

Govoreći o spomenutoj izjavi jedan je gradišćanski student rekao da je politička kurtoaznost lijepa stvar, ali da se u ime nekog apstraktnog prijateljstva ne trebaju širiti blasfemije koje njegov narod ispunjavaju gorčinom bespomoćnosti i paraliziraju one malobrojne snage koje nastoje održati nacionalnu svijest i ljudsku samosvijest. Govoreći o tom problemu moj je sugovornik pokazao više nego odlučnost da se ubuduće suprotstavi sličnim izjavama čak i nekim demonstracijama, i u svojoj današnjoj kao i u svojoj bivšoj domovini. Rekao je da mladi naraštaj ne podnosi hipokriziju; on doduše zna da je život temeljen na nizu kompromisa, no da ni on ni njegovi prijatelji ne žele biti zalog nečijeg političkog nesnalaženja u vrlo važnim pitanjima. Sugovornik je dodao da prezire političku servilnost, jer je već susreće i previše u redovima svojih drugova, roditelja, prijatelja u Gradišću te da ga ne želi slušati iz usta čovjeka koji bi trebao zarađivati svoju mjesečnu plaću tako da brani i interese hrvatske i slovenske manjine u Austriji.

Kako pomoći?

Nije teško pretpostaviti da Gradišćanskim Hrvatima nedostaju suvremeni politički vođe; nije teško zaključiti da njihova nemoć leži i u razdvojenosti njihovih snaga na mehanizmu građanske partijske politike. Nesposobni da stvore neki jedinstveni front, oni svoje snage u bescijenje unajmljuju postojećim strankama, umjesto da se te stranke bore za glasače među Gradišćancima. Političke nespretnosti, nesnalaženja u političkoj borbi, nedovoljna homogenost — sve su to realnosti na koje trebaju računati dijagnostičari sadanje situacije Gradišćanskih Hrvata, međutim, kolikogod na trenutak i sami doživljavali njihovu bespomoćnost i osamljenost, vrijeme je da i mi u domovini počnemo ozbiljno i politički zrelo razmišljati o njihovoj sudbini koja je dijelom i naša sudbina.

Branimir Donat

U ZRCALU INOZEMNOG TISKA

„EUROPA-ARCHIV' O JUGOSLAVIJI

Časopis »Europa-Archiv« objavio je 10. listopada članak Johanna Georga Reissmüllera »Jugoslavija u pokretu«. (J. G Reissmüller bio je do ovoga ljeta dopisnik Frankfurter Algemeine Zeitunga u Beogradu, a sad je u uredništvu lista).

Za razliku od nekih drugih dopisnika inozemnih listova u Beogradu, napisi J. G. Reissmüllera odlikovali su se time što je autor nastojao aktualna zbivanja u Jugoslaviji sagledati bez predrasuda i objektivno. Te su se odlike očitovale i u ovome napisu iako je, dakako, način izvještavanja prilagođen poimanju zapadnonjemačkog čitatelja. Članak prenosimo u izvadcima

Promatrači jugoslavenske pozornice na Istoku i Zapadu neobično jednodušno i tvrdoglavo zastupaju gledište da ovoj mnogonacionalnoj državi prijeti sudbina raspada. Izgleda kao da se tradicionalni pojmovi o »balkanskom buretu baruta«, kad se više ne mogu primijeniti na međudržavne odnose u toj oblasti, svode na južnoslavensku federaciju kao novi, manji objekt.

Takva gledišta zaobilaze osnovnu stvar: Jugoslavija je državna zajednica narodâ koji žele biti nacije u punom smislu te riječi, no neki od njih nisu još postigli svoju nacionalnu afirmaciju. Na tom su putu sve njih kočile snažne sile: Srbe, Crnogorce, Makedonce, a i Albance — Turci; Hrvate i Slovence — habsburško carstvo. Povijest je samo Srbima i Crnogorcima već u 19. stoljeću dopustila da se formiraju kao politički subjekti. Jugoslavenska kraljevina, nastala 1918. godine, koja je svim južnoslavenskim narodima obećavala slobodan razvitak i ravnopravnost, pretvorila se u sredstvo srpske dominacije. Komunistička država, koja je nastala nakon nje, htjela je ukloniti tu pogrešku u strukturi prve jugoslavenske države. No i opet je velik dio programa ostao na papiru. Osobito su se Hrvati osjećali u mnogočemu oštećeni: politički, ekonomski, kulturno. Do sredine šezdesetih godina obvezatno uređenje Partije nije im dopuštalo da se protiv toga bore, pa čak ni da o tome otvoreno govore. Tek je pad velikosrpskog. polustaljinističkog podpredsjednika Aleksandra Rankovića, vrhovnog političkog rukovoditelja tajne policije, obećavao poboljšanje. Ali i opet se težnja k pravoj ravnopravnosti zapetljala u guštaru beogradskog centralizma, s kojim se oduvijek solidarizirao i čitav niz hrvatskih eksponenata.

Napad Hrvata na centralizam

Tako je u siječnju 1971. godine došlo do eksplozije: na poznatom X. plenumu Centralnog komiteta hrvatsko partijsko rukovodstvo podržalo je najvažnije zamjerke i zahtjeve svoga naroda... Najvažniji cilj ovoga poteza sastojao se u tome da se uklone uznemirujuće gospodarske teškoće Hrvatske, koje su najjasnije dolazile do izražaja u nedostatku kapitala, u osiromašenju čitavih gospodarskih grana, u gospodarskoj pasivnosti čitavih područja, u nezaposlenosti, a tako i u masovnom odljevu najbolje radne snage u inozemstvo, što je bilo jedan od uzroka uznemirujućeg opadanja priraštaja, tako da se udjel Hrvata u stanovništvu Jugoslavije smanjivao iz godine u godinu. Kulturne perspektive također su zabrinjavale zagrebačko partijsko rukovodstvo. Bila je to demonstracija kad je na X. plenumu predsjednica hrvatske Partije prvi put javno jezik Hrvata nazvala »hrvatskim«, što je u suprotnosti s nazivom »hrvatskosrpski« koji je nakon rata nametnut Hrvatima iz beogradske centrale. Jer, imena nisu prazne riječi: kao »hrvatskosrpski«, hrvatski je jezik bio izložen utjecajima srpskog jezika, koji pak pod paralelnom firmom »srpskohrvatski« nije trpio nikakvih krnjenja. Sredstvo za vršenje utjecaja bio je sporazum lingvista obiju strana što je postignut 1954. godine pod pritiskom Beograda, a tako i tom prilikom predviđeni »zajednički rječnik«. Pod velikosprsko-centralističkim pritiskom stagniralo je i pitanje hrvatske povijesti. Velike figure hrvatske povijesti u čitavoj su Jugoslaviji slovile kao sumnjive; u udžbenicima se preko njih prelazilo.

Ta situacija nedovoljne ravnopravnosti održavala se pomoću personalne politike, koja je išla na štetu Hrvatske. Ona je počinjala na beogradskom vrhu, gdje su se, pod maskom proporcije na planu reprezentativnih položaja i važnih položaja vlasti, pretežno nalazili Srbi i Crnogorci. Hrvati koji su dospjeli na te položaje postavljeni su često protiv volje domaćeg rukovodstva i stoga nisu uživali njegovo potpuno povjerenje. U vojsci, u središnjim institucijama sigurnosti i u diplomatskoj službi Hrvati su se većinom nalazili na periferiji. Međutim, čak i u vlastitoj republici držani su daleko od mnogih ključnih pozicija izvršne vlasti. To je bila politika moćnog Rankovića i njegovih sljedbenika, koji su sumnjičili Hrvate ne samo zbog ustaške epizode, nego i zbog hrvatskog autonomističkog pokreta između dva svjetska rata.

U Jugoslaviji se samo zaobilazno govori, a u inozemstvu je slabo poznato da je hrvatski nacionalni pokret u vezi s borbom za više demokracije u socijalizmu. Jače nego u većini ostalih republika, u Hrvatskoj se očituje nezadovoljstvo time što politika reforme jugoslavenske Partije daje doduše nov, originalan gospodarski sustav, to jest radničko samoupravljanje, i čitav niz važnih građanskih sloboda, ali gotovo nimalo elemenata političke demokracije. Hrvatska je inteligencija uvidjela da na uski put neprekidno postavljaju nove smetnje dijelom one iste snage koje su joj uskraćivale njezina nacionalna prava i demokratizaciju iza dimne zavjese riječi o demokraciji. Zato ona svoju nacionalnu akciju smatra doprinosom političkom reformističkom kursu.

Reforma federacije

Od samog je početka bilo jasno da su se sudionici u sukobu interesâ orijentirali na usklađivanje interesa. To se odlagalo samo zbog nekih jugoslavenskih osobitosti: želja da se uživa u istinskim ili tobožnjim emocijama, koja ne odgovara aktualnoj raspravi; sklonost da se iz konkretnog i neprekidnog prelazi u opće; suvereni prezir u odnosu na potrebu da se precizno prouče nejasni gospodarski i drugi socijalni čimbenici. Tome treba dodati povijesna opterećenja koja kompliciraju odnose među narodima mnogonacionalne države, opterećenja koja su metodom »tabua« u proteklih četvrt stoljeća okamenjena, umjesto da se likvidiraju. Povrh svega nastala je i gospodarska kriza, a ona se nije slučajno pojavila s međunacionalnim sukobom; ona je taj sukob motivirala i istodobno se zbog njega zaoštravala. Ta je kriza u svim republikama izazvala gotovo paničan strah da će samo dotična republika morati platiti saniranje. Tako je Jugoslavija pružila sliku zavađenog društva. Federacija (državni i partijski organi) bila je godinu i pol dana gotovo paralizirana u životno važnim funkcijama. Neophodne odluke nisu donesene.

No, nakon te polemike ubrzo su se probijala kompromisna rješenja. Postupno su započele pripreme za veliku reformu federacije. Pritom su čimbenici s jedne strane bile republike (i obje autonomne pokrajine) — točnije rečeno: njihova partijska rukovodstva — a s druge strane »centralni faktori« ...

Novi odnosi federacije i republikâ

S ustavnom reformom od ljeta 1971. godine zasad je natezanje dokrajčeno. Hrvatska je ostvarila nekoliko važnih ciljeva. Naravno, najdalekosežnije želje Zagrepčana ostale su neispunjene. Kompetencija za vanjsku politiku, a tako ni vojska — nisu federalizirane. Također nije ispunjen zahtjev da federacija živi isključivo od dotacija republikâ, o kojima one same postižu dogovore. Katalog djelokruga federacije, uključujući tu i privredu, još je i sad opsežan: o svemu što je važno odlučuje federacija. Međutim, ona bez pristanka republikâ ne može više ulaziti ni u kakve nove investicijske obveze. Ukinute su centralne kase za izgradnju branâ, tvornicâ čelika i automobila — ta burad bez dna u koju su u prvom redu dvije gospodarski najrazvijenije republike — Hrvatska i Slovenija — morale neprestance sipati nove milijune. Sad još postoji samo neizbježan savezni Fond za nerazvijene oblasti, kojemu je obujam točno ograničen. Stoga je danas svaka republika u znatnoj mjeri gospodar vlastitog novca i vlastitog gospodarskog razvitka. Dakako, koncentracija investicijskih sredstava preko granica republikâ i dalje će postojati, ali samo uz pristanak republika i poduzeća.

Svoj najveći uspjeh može hrvatsko rukovodstvo vidjeti u činjenici da u odlučujućim gospodarskim i financijsko-političkim pitanjima — koja načelno ostaju u kompetenciji federacije — republike, a njih predstavljaju predsjednici njihovih vlada, imaju proceduralno točno određeno pravo odlučivanja, kojemu je glavni element pravo veta svake pojedine republike. Ta činjenica je mnogima u zemlji i u inozemstvu dala povoda da tvrde kako Jugoslavija već danas, suprotno izmijenjenom tekstu Ustava, nije više savezna država, nego savez državâ. Je li to točno — o tome se u ovom času ne može donijeti nikakva sigurna ocjena. To zavisi od pitanja koliko će se pravo veta svake pojedine republike ostvariti i u praksi novostvorenog Predsjedništva Republike što ga je Tito u vrijeme paraliziranosti vrha federacije zamislio kao novi vrhovni državni organ. O sukobima interesâ među republikama treba da se odlučuje u Predsjedništvu — u kojemu su republike zastupljene paritetno, a na čijem se čelu nalazi sam Tito. Tito je zamislio Predsjedništvo kao mjesto na kojem će se svladati veto određene republike protiv nekog planiranog važnog zakona s privrednog plana i plana obrane. Stoga je predviđeno da u tom državnom predsjednišvu delegacija svake pojedine republike ima pravo veta samo u malom broju slučajeva, koji se spominju u Ustavu. Inače se odluke donose većinom.

No pitanje je hoće li se pravo veta određene republike moći isključiti iz tekuće gospodarske i financijske politike. Ne samo Hrvatska, nego i Slovenija i Makedonija, jasno su upozorile da se, po njihovu mišljenju, krši »suverenost« određene republike ako ona u procesu političkog odlučivanja na vrhu federacije biva nadglasana: tek kompromis koji prihvate ove republike predstavlja jedini put za otklanjanje razlika u interesima. U Predsjedništvu se nalaze ugledni političari iz republika; iza svake delegacije stoji rukovodstvo njezine republike. Stoga se teško može zamisliti da delegacija neke republike, ako ostane na svom protivljenju planiranoj i važnoj odluci, jednostavno bude nadglasana ...

Općejugoslavensko partijsko rukovodstvo bilo je 1970. i početkom 1971. godine podjednako paralizirano kao i sama vlada. Iz toga se jasno vidi da jugoslavenska partijska ideologija i partijska disciplina ne mogu više nadjačati nacionalni pluralizam. Razlike u nacionalnim i regionalnim interesima ne vode računa o umjetnoj razdiobi vlasti u partiji i državi, utoliko manje što i jedna i druga u praksi neprestance međusobno izmjenjuju rukovodeće osoblje. Prema tome, Jugoslavija je dospjela u novu etapu svog razvoja, uvjetovanoga mnogonacionalnošću zemlje. Nova državno-pravna kvaliteta mogla bi se zasad možda najbolje označiti kao »federacija s elementima konfederacije«. Sigurno, to nije završetak puta: jugoslavenski federalizam nosi u sebi vlastitu dinamiku. Možda će slijedećih godina još više doći do izražaja element saveza država.

Međutim, ništa ne govori o tome da ova mnogonacionalna država ide putem svog raspada. Do tog uznemirujućeg zaključka mnogi strani promatrači došli su zbog toga što su previše pozornosti poklonili pretjeranim parolama o samostalnosti, nacionalističkim fanfarama, pojedinim ispadima nacionalne nesnošljivosti više jugoslavenskih republika. Mnogonacionalna država koja svojim narodima ne jamči njihov opstanak i njihovu posebnost samo na papiru — svakako se i mora shvatiti s neizbježnim unutrašnjim trvenjima.

Neopravdana zabrinutost za opstanak Jugoslavije

Jedan od važnih uzroka pogrešnog shvaćanja nacionalnog pokreta u Jugoslaviji jest i ona u svijetu raspostranjena zabrinutost za opstanak države. Sam pogled na interese dovodi do zaključka da danas sve sile žele daljnje postojanje Titove države. Težnje za podjelom postoje samo u mozgovima pojedinaca koji sanjaju o revanšu u nekim susjednim zemljama. Nisu potrebna nikakva bliža objašnjenja za činjenicu da su SAD. i zapadni tabor uopće, zainteresirani za postojanje jedne države koja Sovjetski Savez drži na distanci od Jadrana, koja istočnoj Europi pruža primamljivu sliku samostalnog, slobodnijeg i gospodarski djelotvornijeg komunizma i koja dokazuje svoju odlučnost da ostane nezavisna. U to se uklapa i račun Grčke, kojoj Jugoslavija nije ništa oduzela; i Italije, koja je doduše nakon drugog svjetskog rata morala ustupiti teritorije Jugoslavije, no koja je preboljela taj gubitak. Za protusovjetski orijentiranu Albaniju od životne je važnosti da se Jugoslavija održi kao zaštitni kordon od sovjetskog bloka. Na drugoj strani, Sovjetski Savez, ako je realan, mora postojanje komunističke Jugoslavije smatrati kao manje zlo od njezinog raspada, nakon kojega bi se zapadni potencijal više približio njegovom južnom boku. Pored toga, sovjetsko rukovodstvo očito još nije izgubilo nadu da jugoslavenski komunizam jednog dana može napustiti svoj »revizionistički pogrešni put« i vratiti se u sovjetski tabor. Ti interesi Sovjetskog Saveza vezuju i Bugarsku, koja je njegov satelit. Čak kad bi Sofija i imala ozbiljne pretenzije na jugoslavensku Makedoniju, što je sumnjivo, bila bi blokirana od Moskve. Konačno, Kina želi što više komunističkih država i partija koje se ne pokoravaju sovjetskim zahtjevima za dominacijom.

Strahovanje za Jugoslaviju nije dakle opravdano. Ni jedna jugoslavenska nacija ne želi raspad zajedničke države, niti je ijedna želi napustiti: ni jedna od njih ne bi znala nikakvu drugu alternativu koja bi joj mogla osigurati egzistenciju — kulturu, jezik, privredu. Narodi Jugoslavije žele živjeti zajedno. Oni znaju što im je zajedničko i što zajednički mogu postići. Njih ne drži zajedno samo vanjski pritisak — koji se u Beogradu često prikazuje preuveličano. Što se tiče nacionalnog pokreta koji je započeo u Hrvatskoj 1970. godine, to je oblik koji Jugoslavija mora uvijek imati. Decentralizacija će narodima, a u prvom redu Hrvatima — njenim najrevnijim pobornicima — dati više prostora za razvitak, a time i za smirenije samopouzdanje. Tako će na čvršćoj osnovi doći i do novih oblika gospodarske suradnje, kako to razvitak i zahtijeva. Samo što drugi korak nije moguć bez prvoga, a njega je trebalo odavno poduzeti.

SLIJED DOGAĐAJA NA

Ponedjeljak, 22. studenoga 1971.

— Točno u podne u velikoj dvorani Studentskog centra počinje zbor hrvatskih sveučilištaraca na kojemu podpredsjednik Saveza studenata Hrvatske Goran Dodig poziva studente da stupe u štrajk zbog odugovlačenja rješenja deviznog, bankarskog i vanjskotrgovinskog sustava. Oko tri tisuće nazočnih sveučilištaraca dugotrajnom aklamacijom prihvaća taj prijedlog.

— U 19 sati istoga dana u ABK kabinetu održava se Plenum Saveza studenta Zagreba. Četrdeset osam predstavnika studentskih organizacija iz Zagreba izjašnjava se za obustavu rada na Hrvatskom sveučilištu. Predstavnici Zavičajnog kluba Rusina-Ukrajinaca podržavaju tu odluku i naglašavaju, da je Hrvatska njihova domovina. Za štrajk na Hrvatskom sveučilištu izjašnjavaju se i predstavnici Zavičajnog kluba Makedonaca, te predstavnici Zavičajnog kluba studenata s Kosova, koji izjavljuju da su ponosni što pripadaju hrvatskom sveučilišnom pokretu. Odluku Plenuma pozdravlja i ljubljanski sveučilištarac Tone Remc, član Koordinacionog odbora Udruženja saveza studenata Jugoslavije.

Utorak, 23. studenoga 1971.

— Na mnogim fakultetima održavaju se zborovi, formiraju se štrajkaški odbori i straže. Stižu podrške. Radnici »Rade Končara« i »Nikole Tesle« odbijaju da osude štrajk hrvatskih sveučilištaraca. Daju mu podršku. Sindikalna podružnica komunalnog poduzeća »Čistoća« u znak solidarnosti dodjeljuje hrvatskim sveučilištarcima novčanu pomoć.

— U 19 sati održava se Plenum Saveza studenata Hrvatske na kojem se bez ijednog glasa protiv donosi odluka o štrajku na svim visokoškolskim ustanovama u Hrvatskoj.

— Dekani fakulteta sa sjedištem u Zagrebu i kolegij Hrvatskog sveučilišta solidariziraju se sa studentima.

Srijeda, 24. studenoga 1971.

— Na sjednici Koordinacionog odbora Saveza studenata Zagreba i predstavnika fakultetskih odbora zaključeno je da se više ne održavaju zborovi po fakultetima, nego da se svakodnevno održava javna tribina u ABK kabinetu Studentskog centra.

— Stižu vijesti o zapljeni zajedničkog proglasa Zavičajnih klubova studenata Hrvatskog sveučilišta.

Četvrtak, 25. studenoga 1971.

— U Splitu je održan Plenum Saveza studenata Splita na kojem se okupilo više od tisuću splitskih sveučilištaraca. Plenum SSS dao je punu podršku zaključcima Plenuma SSZ i SSH. U Zadru je također obustavljena nastava.

— U Rijeci se skupljaju potpisi za peticiju radi dobivanja dvorane u kojoj bi riječki sveučilištarci održali svoj zbor.

— Predsjedništvo Saveza studenata Dubrovnika dalo podršku Plenumu SSZ i SSH.

— Dr Marijan Handžeković u ABK kabinetu održao predavanje o deviznom sustavu.

Petak, 26. studenoga 1971.

— Osmorica članova Fakultetskog odbora Medicinskog fakulteta u Zagrebu na čelu s tajnikom Saveza studenata Hrvatske Josipom Mičijom uputili poziv na obustavu štrajka. Po studentskim domovima izlijepljeni plakati protiv štrajkolomaca. Koordinacioni odbor SSZ izdao je saopćenje u kojem se izmedu ostalog kaže: »24. studenoga 1971. održan je na Medicinskom fakultetu veliki zbor u nazočnosti 1.800 studenata medicine gdje je jednoglasno odlučeno da studenti medicine ulaze svijesno u štrajk do 4. prosinca, kad će se na zakazanom zboru raspravljati o daljnjem vidu djelovanja«.

— Izašao izvanredni broj »Studentskog lista«. U uvodniku pod naslovom »Štrajk« predsjednik Saveza studenata Zagreba Dražen Budiša piše: »Ovaj naš čin zahtijevao je minimum ljudskog dostojanstva, koji smo mi studenti, uza sva degradiranja moralnih vrijednosti u našoj društvenopolitičkoj praksi, ipak uspjeli sačuvati.«

— Šire se dezinformacije, ali štrajk se nastavlja bez ikakvih incidenata.

— Dr. Hrvoje Šošić održao u ABK kabinetu predavanje: »Devizni, vanjsko-trgovinski i bankarski sustav«.

— Izašao izvanredni broj »Hrvatskog sveučilišta«.

— Dekani fakulteta sa sjedištem u Zagrebu, članovi kolegija Hrvatskog sveučilišta, predstavnici fakultetskih odbora i predsjedništva Saveza studenata Zagreba i Hrvatske održavaju zajednički sastanak na kojem potvrđuju svoje prijašnje odluke.

Subota, 27. studenoga 1971.

— Zagrebački srednjoškolci iz gimnazije »Vladimir Vitasović« daju podršku hrvatskim sveučilištarcima.

— Stiže podrška i od sindikalne podružnice »Hidroprojekta«.

— Sveučilišni komitet SKH održava sjednicu s koje se upućuje poziv komunistima i sveučilišnoj javnosti da se »energično založe da odmah nakon praznika Dana Republike započne redovna nastava i svi oblici rada na Sveučilištu«.

— Dr. Grgo Gamulin u ABK kabinetu održao predavanje:

»Napredni studentski pokret prije drugog svjetskog rata.«

Nedjelja, 28. studenoga 1971.

— U velikoj dvorani Studentskog centra održana svečana akademija u čast Dana Republike.

— Nepoznate osobe ljepe plakate s pozivom na obustavu štrajka.

— Predsjednik CK SKH dr. Savka Dabčević-Kučar održala razgovor s rukovodiocima i urednicima Radio-televizije Zagreb u kojem je izložila svoja naziranja na pokret hrvatskih sveučilištaraca i na njihovu odluku o štrajku.

Ponedjeljak, 29. studenog 1971.

— U prostorijama Predsjedništva Saveza studenata Zagreba i Hrvatske vlada svečano raspoloženje.

— Još uvijek se pojavljuju plakati s pozivom na obustavu štrajka, koje sveučilištarci premazuju i prekrivaju svojim plakatima s pozivom na štrajk.

— Na zagrebačkim ulicama prodaje se »Informativni pregled« informativne službe CK SKH u kojem se iznose stajalište o događajima na Hrvatskom sveučilištu.

— Pristižu delegati iz raznih hrvatskih visokoškolskih centara na Plenum Saveza studenata Hrvatske, koji je zakazan za utorak, 30. studenga. Delegati iz Splita pjevaju štrajkačku himnu, koju su ispjevali u tijeku prvog dana obustave nastave u svom gradu.

Utorak, 30. studenoga 1971.

— Plenum Saveza studenata Hrvatske počinje s radom u 15 sati u prostorijama Elektrotehničkog fakulteta. Nakon glasovanja odlučeno je da se održi zatvoreni Plenum bez nazočnosti novinara i ostalog općinstva. Plenum je završio s radom nešto iza 22 sata.

Neposredno nakon završetka Plenuma SSH održana je sjednica Predsjedništva Saveza studenata Zagreba i predstavnika Fakultetskih odbora Saveza studenata sa sjedištem u Zagrebu.

Srijeda, 1. prosinca 1971.

— Štrajk hrvatskih sveučilištaraca u Zagrebu traje i dalje na svim fakultetima.

— Sekretar Saveza komunista na pravnom fakultetu Smiljko Soko kroz sporedna vrata i podrum uvodi u zgradu Pravnog fakulteta tridesetak štrajkolomaca. Istodobno u zgradu ulazi isti broj štrajkača. Nastava se ne održava. Bez ikakvih incidenata otpočinje diskusija kojom rukovodi izaslanik CK SKH i urednik VUS-a Nada Krmpotić.

— Na Anatomskom odjelu Medicinskog fakulteta održava se nastava za osam štrajkolomaca.

— Nepoznate osobe slijede nadziratelje štrajkačkih straža i razbijaju stakla na Ekonomskom fakultetu.

PRIOPĆENJE PREDSJEDNIŠTAVA SSZ I PREDSTAVNIKA FAKULTETSKIH ODBORA SS ZAGREBAČKIH FAKULTETA

Na sjednici predsjedništva SSZ s predstavnicima fakultetskih odbora SS zagrebačkih fakulteta donijeti su slijedeći zaključci: 1. Uvažavamo preporuku Plenuma SSH u kojoj se studentima u svim visokoškolskim središtima u Hrvatskoj preporuča da prekinu štrajk do 3. prosinca. Uvažavajući želje najvećeg dijela hrvatskih sveučilištaraca sa zagrebačkih fakulteta koji u ovom trenutku štrajkuju a pridržavaju se odluka Plenuma SSH predlažemo da se štrajk na Hrvatskom sveučilištu u Zagrebu prekine 3. prosinca velikim zborom u dvorani Studentskog centra u 11 sati. Na tom bismo zboru još jednom manifestirali svoje jedinstvo utemeljeno na progresivnom kursu SKH i SKJ, te svoju privrženost povijesnim odlukama 10. i 22. sjednice CK SKH.

Predlažemo da na tom velikom zboru govore predstavnici svih fakultetskih odbora, savjeta stanara, studentskih domova i zavičajnih klubova, te također svi dekani zagrebačkih fakulteta, Sveučilišta, predstavnici svih društveno-političkih organizacija grada i republike.

Savjetujemo i apeliramo na sve studente da do 3. prosinca kada ćemo dokončati štrajk ne pohađaju nastavu i na taj način ostanu dosljedni svojim ranijim odlukama.

2. PSSZ na sjednici s predstavnicima fakultetskih odbora zagrebačkih fakulteta podržava odluku Plenuma SSH kojom se Josip Mičija suspendira s dužnosti tajnika SSH.

Predsjedništvo SSZ

STUDENTI PRAVNOG FAKULTETA HRVATSKOG SVEUČILIŠTA

Stupili smo u štrajk ne zato da se suprotstavimo progresivnom kursu razvitka našeg samoupravnog socijalističkog društva, već da **pospješimo** njegov razvitak!

Mi vjerujemo da je CK Hrvatske u svojoj većini progresivan i da vodi pravednu borbu za interese radničke klase Hrvatske i cijelog hrvatskog naroda.

KOLEGICE I KOLEGE, svima su dobro poznati oni koji truju našu političku klimu i pomažu eksploatatore radničke klase Hrvatske — razne banke i reeksportere

— da i dalje nesmetano izrabljuju našu radničku klasu i narod Hrvatske.

To su UNITARISTI, klasni neprijatelji i neprijatelji slobode hrvatskog naroda i svih naroda Jugoslavije, neprijatelji Hrvatske i samoupravnog socijalizma, te je zbog toga neprihvatljivo njihovo daljnje toleriranje u našem javnom političkom životu.

Unitaristi kao što su Dušan DRAGOSAVAC, Josip VRHOVEC, Milutin BALTIĆ, Ema DEROSSI-BJELAJAC, Čedo GRBIĆ, Jure BILIĆ... paraliziraju progresivne akcije CK SKH na čelu sa Dr. Savkom Dabčević-Kučar. Neophodno je da se CK Hrvatske ogradi od njihova djelovanja i isključi ih iz svojih redova. Time će CK SKH pokazati svoju privrženost i dosljednost u borbi za radničku klasu i samoupravnu suverenu socijalističku Hrvatsku unutar SFRJ.

Nastavljajući svijetle tradicije hrvatskih pravnika u borbi za slobodu Hrvatske i za socijalizam, INZISTIRAMO da se svi unitaristi isključe iz političkih foruma SR Hrvatske i da se onemoguće kao predstavnici SRH u federaciji!

Tražimo da se na političke položaje postave pravi zastupnici hrvatskog naroda i svi radni ljudi odani HRVATSKOJ I SOCIJALIZMU

IZRVŠNI ODBOR FOSS-a

Pravnog fakulteta

OBAVIJEST STUDENTIMA U POVODU SAOPĆENJA SVEUČILIŠNOG KOMITETA OD 27. studenog

U trenutku kada su predstavnici SSZ i SSH razgovarali s predstavnicima društveno-političkih organizacija grada i republike o situaciji na Sveučilištu i mogućnosti zajedničkog angažiranja u razrješavanju nastalih problema i nadilaženju umjetne konfrontacije pojavio se jedan proglas Sveučilišnog komiteta kojim se konstatira i zahtjeva slijedeće:

da je na Sveučilištu došlo do »Nedemokratskih postupaka i militantnih akcija«, do »političkih makinacija i pritisaka«, »zlonamjernih glasina« i »dezinformacija«.

Sveučilišni komitet to čini samo zbog toga da bi mogao uputiti poziv članovima Saveza komunista, bezuvjetno zahtjevajući od njih da se konfrontiraju ostalim studentima, demokratsko izglasanoj odluci Plenuma SSH, te iznešenim stavovima naših nastavnika. Pozivanje studenata na puku poslušnost bez prethodne rasprave komunista sa Sveučilišta o stanju na Sveučilištu držimo nedemokratskim i nekomunističkim činom, koji je usmjeren na razbijanje hrvatskog studentskog pokreta, a objektivno služi unitarističkim kombinacijama u Hrvatskoj. Ovakav stav Sveučilišnog komiteta je potpuno razumljiv kada se zna kakve je zastupao stavove od X. sjednice na ovamo. Nakon ovako jasno izrečenog stava Sveučilišnog komiteta, jasno nam je tko onemogućuje demokratsko konstituiranje i akciono jedinstvo naprednih snaga na Sveučilištu i izvan njega te razjedinjuje hrvatsku inteligenciju. Uvjereni smo da studenti neće nasjesti ovakvim provokacijama, ustrajući u svojoj komunističnosti, slobodarstvu i demokratičnosti.

Za predsjedništvo SSZ i SSH

Dražen Budiša

Ante Paradžik

HRVATSKOM SVEUČILIŠTU

Brzojavi:

PREDSJEDNIKU SFRJ JOSIPU BROZU TITU

Beograd

Nadahnuti idealima za koje se Ti neprekidno boriš podigli smo svoj glas i učinili ono što je u dometu naših mogućnosti da bi dali doprinos ostvarenju socijalističkog samoupravljanja, radničkih prava i bratske ravnopravnosti svih naših naroda i narodnosti.

Na Hrvatskom sveučilištu obustavili smo nastavu prosvjedujući protiv neriješenog deviznog režima i kreditno-monetarnog sustava sa zahtjevom da se to pitanje, koje potiču i za čije se rješavanje zalažu sve napredne snage predvođene SK a koji si i Ti također odlučno iskazao, što hitnije razriješi.

Mislimo da ćeš podržati našu akciju i u tom smislu slobodni smo Te zamoliti da s prvom ličnošću SKH, drugaricom Savkom Dabčević-Kučar, primiš našu delegaciju i razmotriš zajedno s nama svu težinu ovog delikatnog trenutka.

Sada kad slavimo rođendan socijalističke Jugoslavije bitkom za progres i afirmaciju ravnopravnosti, samoupravljanja i socijalizma, srdačno Ti čestitamo Dan Republike.

Predsjedništvo SSZ

PREDSJEDNICI CK SKH
DRUGARICI SAVKI DABČEVIĆ-KUČAR

Prosvjed protiv neriješenog deviznog režima i kreditno-monetarnog sustava koji smo iskazali obustavom nastave na Hrvatskom sveučilištu izraz je naše podrške politici CK SKH a na vlastitoj platformi XXII. sjednice i zahtjev za hitnim rješenjem pitanja koja su od životnog interesa za SRH.

U nastojanju da naša akcija bude usmjerena samo onim ciljevima koje smo naznačili i utemeljena na platformi XXII. sjednice, slobodni smo Vas zamoliti da s predsjednikom SFRJ drugom Titom primite našu delegaciju kako bi u zajedničkom razgovoru razriješili delikatnost i težinu ovog trenutka.

Boreći se za socijalističko samoupravljanje i preobrazbu našeg društva, čestitamo Vam Dan Republike i najsrdačnije pozdravljamo s iskazom poštovanja i podrške.

Predsjedništvo SSZ

Saopćenje sa sastanka dekana fakulteta sa sjedištem u Zagrebu, članova kolegija Hrvatskog sveučilišta i predstavnika fakultetskih odbora i predsjedništva Saveza studenata Zagreba i Hrvatske održanog 26. studenoga

Na sastanku dekana fakulteta sa sjedištem u Zagrebu, članova kolegija Hrvatskog sveučilišta i predstavnika fakultetskih odbora i predsjedništva Saveza studenata Zagreba i Hrvatske održanom 26. studenoga 71. razmatrana je situacija na Sveučilištu u vezi obustave nastave i uzrocima koji su je izazvali.

Nakon svestrane rasprave dekani, članovi kolegija i predstavnici studenata, polazeći od zaključaka sastanka dekana i kolegija Hrvatskog sveučilišta od 23. studenoga ove godine podržali su stavove toga skupa i donijeli slijedeće zaključke:

Odaje se priznanje studentima na organizaciji koja je spriječila svaki eksces i dostojanstvenom načinu u izražavanju opravdanog revolta na sporo rješavanje pitanja koja su ih pokrenuli na akciju — donošenje pravednog rješenja deviznog režima, vanjskotrgovinskog i kreditno-monetarnog sistema i time omogućili da se održi visoki stupanj jedinstva nastavnika i studenata na Sveučilištu.

Smatrajući da je dosadašnjim tokom čitave akcije dan snažan podstrek za rješavanje ovih problema skup preporuča studentima da odmah nakon praznika Dana Republike organiziraju svoje zborove na kojima će se razmotriti uvjete završavanja pokrenute akcije i da najkasnije do 3. prosina donesu odluku o prestanku obustave nastave na čitavom Sveučilištu i otpočnu redovitim radom.
U Zagrebu, 26. studenoga 1971.

PRIOPĆENJE PREDSJEDNIŠTVA SAVEZA STUDENATA HRVATSKE OD 30. STUDENOGA 1971.

Na izvanrednoj sjednici Predsjedništva Saveza studenata Hrvatske, održanoj 30. studenoga 1971. razmatrano je političko stanje na Hrvatskom sveučilištu nastalo obustavom rada.

Nakon iscrpne diskusije i uzajamnog obavještavanja o prilikama koje vladaju u pojedinim sveučilišnim središtima bilo je vidljivo da svi sudionici studentskog pokreta čvrsto stoje na kursu SKH i SKJ.

Nakon višesatne diskusije doneseni su ovi zaključci:

1. Poradi našeg povjerenja u napredne snage hrvatskog političkog rukovodstva na čelu s dr. Savkom Dabčević-Kučar i SKJ u cjelini na čelu s drugom Titom, smatramo da će se problemi deviznog, vanjsko-trgovačkog i kreditno-monetarnog sustava riješiti u interesu naroda i narodnosti naše bratske zajednice, te očekujemo njihovo još energičnije zauzimanje na razrješavanju ovih vitalnih problema.

Poradi toga kao i poradi mogućnosti da se na Sveučilištu u ovim trenucima kada je obustavljena nastava uvuku neprijateljski elementi, koji mogu naškoditi ugledu hrvatskih sveučilištaraca, ugledu Hrvatskog sveučilišta a time i hrvatskom narodu, predlažemo studentima u svim visokoškolskim središtima da do 3. prosinca obustave štrajk u svojim sredinama.

2. Oštro prosvjedujemo protiv nedemokratskih i nasilnih postupaka svih onih koji su zlorabeći svoju moć i položaj usudili se kršiti samoupravne odluke studentskih zborova. Ovim činom ne samo da je vršen napad na slobodu studenata a time očevidno rušen ugled našeg socijalističkog društvenog uređenja, već je omogućavano i podsticano stvaranje podvojenosti unutar studentskog pokreta. Time se, dakle, pokušalo rušiti jedinstvo narodnog pokreta i slabiti političku moć njegovih pravednih zahtjeva.

S dužnosti tajnika Saveza studenata Hrvatske suspendiran je Josip Mičija zbog nepoštivanja odluka Plenuma SSH održanog 23. XI. 1971. g. Na njegovo mjesto izabran je Zlatko Majstorović dosadašnji član Predsjedništva Saveza studenata Hrvatske.

Predsjedništvo Saveza studenata Hrvatske

U PSSH susreli smo dvojicu mladih hrvatskih redatelja: Branka Ivandu i Zorana Tadića na njihovom najnovijem filmskom zadatku. Čuli smo da im je zaplijenjen dotad snimljeni materijal dokumentarnog filma o posljednjim zbivanjima na Hrvatskom sveučilištu. To je bio povod da mlade redatelje zamolimo za kratku izjavu.

Branko Ivanda: »Uvjeren sam da se radilo isključivo o zabuni i nesporazumu, jer u ovakvim istinski burnim događajima, postoji niz mogućnosti za zloupotrebe i krive interpretacije. Dokazom za to smatramo činjenicu da nam je privremeno zaplijenjeni materijal ipak vraćen u roku od 24 sata kao i to da nam je omogućen nesmetani daljnji rad.«

Zoran Tadić: »Veseli me što sam se našao u prilici da sudjelujem u radu na jednom pravom filmu. Film najme — u svojoj je predpostavci bilježenje i ostvarivanje događaja. Uvjeravam vas u ovom našem filmu bit će događaja. Intimno sam ponosan što radom u ovom filmu konačno potvrđujemo naš filmski posao kao društveno i nacionalno značajan posao. Radeći u ovom filmu potvrđujemo se kao filmski radnici i kao ljudi.«

STUDENTI U RIJECI (IPAK) SU ZA ŠTRAJK

Visokoškolski centar Hrvatskog sveučilišta Rijeka polazi oko 5.000 studenata. Formalno, u okviru Hrvatskog sveučilišta nalaze se Medicinski, Strojarsko-brodograđevni i Ekonomski fakultet. U Rijeci još rade Visoka industrijsko-pedagoška škola, Viša građevinska, Viša pomorska i Pedagoška akademija.

Na zboru studenata održanom 20. studenog 1971., u čijem je radu sudjelovalo oko 4550 riječkih visokoškolaca i u nazočnosti većeg broja društvenih, političkih i znanstvenih radnika, raspravljalo se o prijedlozima Statuta studentske organizacije Jugoslavije i o prijedlogu amandmana na Ustav Socijalističke republike Hrvatske. Zbor se izjasnio za nedjeljivost nacionalnog suvereniteta i jednakopravnost svih građana SR Hrvatske, te zaključio slijedeće: »Tražimo da se devizni, vanjskotrgovinski, bankarski i carinski sustav riješi od 1. siječnja 1972. u interesu radničke klase. U protivnom predlažemo našem gradskom rukovodstvu da devize zadrži u našem gradu, u našoj Republici i da sami raspolažemo njima. Tako valja postupiti u svim ostalim općinama SRH«.

U ponedjeljak, 22. XI. 1971. u Rijeku je stigla vijest o sazivu Predsjedništva Saveza studenata Hrvatske, na kojem je valjalo donijeti zaključak o štrajku na Hrvatskom sveučilištu. Predsjedništvo Saveza studenata Rijeke na svom sastanku se dogovorilo da u utorak krene u Zagreb. Prva izjava riječkog Saveza studenata govori da se podržavaju zagrebački studenti u načelu, a o metodi djelovanja u Rijeci će se riječki studenti naknadno dogovoriti. Riječki »Novi list« ne donosi tu izjavu. Politički aktiv grada Rijeke, uz asistenciju Josipa Vrhovca, konferira i osuđuje štrajk zagrebačkih studenata. Predsjedništvo Saveza studenata Rijeke odlazi u Zagreb, u Rijeci ostaju samo predsjednik Alenko Rubeša, tajnica Vedrana Konjhodžić i Arko Sanjin, član Predsjedništva. Svoje neodlaženje u Zagreb Rubeša i njegovi sumišljenici obrazlažu time da ne žele biti »pod utjecajem zagrebačkih kolega«. U utorak poslije podne politički aktiv Rijeke sastaje se s dijelom Predsjedništva Saveza studenata i omladine. Na tom sastanku Alenko Rubeša optužuje svoje kolege koji su otišli u Zagreb. »Novi list« tiska njegovu izjavu, koja je suprotna odluci riječkog Predsjedništva Saveza studenata. U noći od utorka na srijedu tridesetak studentskih dobrovoljaca umnožava ciklostilom zaključke Predsjedništva Saveza studenata Rijeka, u kojima se podržava Predsjedništvo Saveza studenata Hrvatske i Zagreba. U srijedu ujutro prostorije Predsjedništva su OPLJAČKANE. Tragova provale nema. (Ključ imaju predsjednik Rubeša i tajnica Predsjedništva Konjhodžić.)

U srijedu ujutro u 7 sati sastaje se Predsjedništvo Saveza studenata Rijeka, a nazočni su i delegati koji su bili u Zagrebu. Predsjedništvo daje bezrezervnu podršku Predsjedništvu Saveza studenata Zagreba i Predsjedništvu Saveza studenata Hrvatske. Traži se ostavka predsjednika Rubeše. Tog istog jutra na riječkim visokim učilištima održavaju se zborovi. No, te zborove nisu sazvali fakultetski odbori Saveza studenata. Zborove sazivaju radne zajednice fakulteta. Na zborovima se čitaju pripremljene osude štrajka hrvatskih sveučilištaraca. Otpor manipulaciji pružaju studenti Više pomorske škole. Oni napuštaju dvoranu i sastavljaju svoj brzojav Predsjedništvu Saveza studenata Hrvatske, koji glasi: »Podržavamo vas u stavovima i metodama uz većinu nazočnih na zboru studenata Više pomorske škole Rijeka. Studenti Više pomorske škole Rijeka«.

Neki profesori napadaju studente Više pomorske škole, osobito prof. Vlašić, koji ih naziva diverzantima. U srijedu poslije podne Predsjedništvo Saveza studenata Rijeka odlučuje da se u četvrtak organiziraju studentski zborovi, na kojima bi se studenti obavijestili o zaključcima Predsjedništva Saveza studenata Hrvatske, Predsjedništva Saveza studenata Zagreba i Predsjedništva Saveza studenata Rijeke.

U noći od srijede na četvrtak ponovno se, nakon provale u Predsjedništvo Saveza studenata Rijeke, ciklostilom umnožavaju materijali. Ti materijali ponovno »nestaju«.

Četvrtak: »Novi list« insinuira na račun Predsjedništva Saveza studenata Rijeke.

Zborovi što ih želi organizirati Predsjedništvo Saveza studenata Rijeke ometaju se i faktički zabranjuju. Arko Sanjin, član Predsjedništva, trga plakate i kaže da nitko od Predsjedništva Saveza studenata Rijeke ne smije na fakultete. Po fakultetima se pojavljuju parole u kojima se objeđuje da članovi Predsjedništva Saveza studenata Rijeke pripadaju inkriminiranoj riječkoj grupi Synaxis. Na Pedagoškoj akademiji student Darko Deković lijepi plakate Saveza studenata Zagreba, Saveza studenata Hrvatske i Saveza studenata Rijeke. Profesor matematike Bek trga plakate s obrazloženjem da se njega ne tiču proglasi studenata, da samo preko njega mrtvog studenti mogu ući u zgradu škole.

Na Medicinskom fakultetu predsjednik Fakultetskog odbora Saveza studenata IVAN SAVKIĆ intrigira i harangira i zajedno s nekim profesorima onemogućuje zbor.

Na Ekonomskom fakultetu studenti zahtijevaju da se sazove zbor, ali uprava škole to sprečava. Natezanje traje do poslije podne. Studenti po hodnicima traže zbor. Studentima se prijeti milicijom. Profesor Josip Deželin (zastupnik u Saboru SRH) i prodekan Ivan Nemarnik zabranjuju održavanje zbora. Tri stotine studenata ekonomije odlazi kućama.

Na VPŠ dolazi do spontanog zbora, na kojem se zaključuje da se »daje moralna i djelatna podrška odlukama Predsjedništva Saveza studenata Zagreba, Predsjedništva Saveza studenata Hrvatske i Predsjedništva Saveza studenata Rijeke o akciji studenata na Hrvatskom sveučilištu«.

Tomislav Pilepić, predsjednik Ideološko-političke komisije pri Općinskom komitetu Saveza komunista Rijeka, dolazi na VPŠ i prijeti da će, ako se održi zbor, »biti svašta«.

Alenko Rubeša, predsjednik Saveza studenata Rijeke, i Damir Vrhovnik, sekretar Konferencije visokoškolskih ustanova Saveza komunista Rijeke, osuđuju akcije studenata koji štrajkaju zbog interesa radničke klase.

To je, barem u grubim obrisima, slika studentskih događaja u Rijeci. Javna je tajna u Rijeci da se studentima, koji su se solidarizirali sa svojim kolegama u Zagrebu, Splitu i Zadru, prijeti, da ih se sumnjiči i progana. Insistira se da su pripadnici raznih reakcionarnih grupa itd. Međutim, sve što riječki studenti poduzimaju, javna je i obrazložena činjenica.

Na kraju »riječkog izvještaja« nameće se zaključak: golema većina riječkih studenata podržava odluku Saveza studenata Hrvatske da se stupi u štrajk. Konkretna realizacija htijenja riječkih studenata onemogućena je na riječkim fakultetima. Dvorane za sastanke bile su zatvorene, dio profesora i desetak njihovih studentskih pobočnika trgali su plakate i proglase Saveza studenata Hrvatske i Saveza studenata Rijeke. Studenti Rijeke zadnjih su dana živjeli u atmosferi represije. Riječki »Novi list«, radio i televizija uskratili su im informacije o tome što se stvarno događa na Hrvatskom sveučilištu. Usprkos tome riječki sveučilištarci odlučili su se na štrajk. Njihova odluka postaje time još značajnija, jer pripada samo njima. Protiv riječkih studenata organizirano su nastupili samo pojedinci iz profesorskog kruga i tri člana riječkog Predsjedništva Saveza studenata. Svi ostali ustrajno izdržavaju sve pritiske. Neki studenti, članovi Saveza komunista, već su izbačeni iz Partije zbog aktivnosti u štrajku hrvatskih sveučilištaraca. Podatke koje iznosimo u ovom napisu dobili smo od sudionika u riječkim studentskim zbivanjima.

HISTORIA [...] VITAE

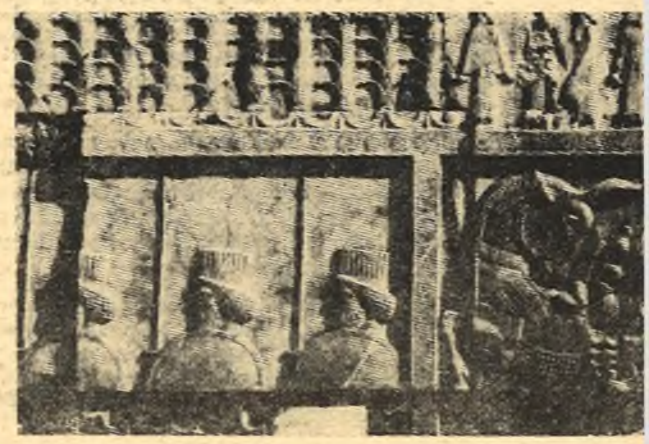
U POVODU 2500. OBLJETNI

**»Ja, Kir, kralj kraljeva, sin Kambizo
blagoslovili i čija je vladavina na s
Babilon, sav me narod radosno do
bez teškoća. Sveta mjesta u gradu
slobodu da slave bogove svoje i na
dih da se ni jedna kuća ne poruši,
štva ne liši . . .**

**. . . Od Babela do Asura, od Suze d
ručjima s druge strane Tigrisa nare
reni ponovno otvore, da se svi kipo
ja mjesta i da tamo zauvijek ostanu
va i snova sagradih domove im što
ma ljudima.«**

Detalj jedne perzijske minijature

Bas-relief na jednom

U vrijeme svoga osnutka, a posebice u doba svojega procvata, Perzijsko je Carstvo bilo gotovo bez konkurencije ono što bi se suvremenim rječnikom nazvalo »supersila«. I upravo način na koji je ono bilo »supersila« važan je ne samo za prošlost svjetske povijesti, nego i za njezinu budućnost.

Značenje neke povijesne činjenice ili razdoblje **za budućnost** čovječanstva najbolje ćemo moći uvidjeti i razumjeti ako znamo bit njegove sadašnjosti, iz čega ćemo suditi o njegovoj sudbini ili njegovim potrebama u budućnosti. Bit sadašnjosti svijeta u jednoj se rečenici može sažeti ovako: moderna tehnologija — koja je osnovni čimbenik planetarizacije suvremene zapadne civilizacije — poništila je udaljenosti, ne samo u prostoru, a suvremeni je svijet učinila u bitnom smislu teško djeljivom cjelinom koja se razvija i raste uz stalnu pogibelj da, budući da je **jedno**, bude **jednim** udarcem atomskog oružnog potencijala i uništena.

Zbog toga je unifikacija svijeta, ma koliko teška bila, jednako tako i nužna. No unifikaciji svijeta — koja se ukazuje kao sudbina čovječanstva — može se težiti s različitim motivima i na različite načine. Pa iako ta unifikacija izgleda kao neizbježna sudbina suđena čovječanstvu po »prirodi stvari«, kao »prirodni zakon«, bez obzira na njegovu volju, ipak je od izvanrednoga, a možda i odlučujućega značenja istina da čovjek može biti tvorcem svoje povijesti, makar tek u okvirima što ih čovječanstvu povijest kao sudbina određuje. I upravo je zbog te činjenice velika ona istina koja nas uči da »historia magistra vitae est«, to jest da od povijesti možemo i moramo učiti.

A perzijsko je carstvo jedan od oblikâ kroz koje je čovjek stvarao svoju povijest, i to jedan od specifičnih oblikâ, primjer relevantan za budućnost svijeta upravo stoga što nas može poučiti **na koji način** težiti jedinstvu koje nam se nameće kao neizbježna sudbina. To je primjer koji nas, suprotstavljen mnogim drugim povijesnim primjerima, uči da jedinstvo nije i ne smije biti jedinstvo sile, uniformiranja i prisilnoga poništavanja različitosti i specifičnosti, već suprotno: jedinstvo različitosti, cjelina koja funkcionira zbog **sklopa** specifičnosti, sklopa koji je kvalitativno uzvišeni i tolerancijom ujedinjeni zbroj posebnosti. A sve je to bilo osnovnom značajkom veličine perzijskoga carstva, veličine kojoj izvorište možemo naći u Kirovoj »Povelji o pravima čovjeka« koja je značila početak uzdizanja novoga nad ruševinama staroga. Evo kako je u povelji Kir govorio o svojemu osvajanju Babilona:

Početak nove veličine

»Ja, Kir, kralj kraljeva, sin Kambizov, unuk Kirov, čiju su dinastiju bogovi blagoslovili i čija je vladavina na srcu bila utemeljena, kád uđoh u grad Babilon, sav me narod radosno dočeka . . . Moja velika vojska uđe u grad bez teškoća. Sveta mjesta u gradu ganuše moje srce. Pružih svima ljudima slobodu da slave bogove svoje i naredih da ih nitko u tome ne ometa. Naredih da se ni jedna kuća ne poruši, da se ni jedan stanovnik svoga vlasništva ne liši . . . Od Babela do Asura, od Suze do Akada . . . i u svim nastanjenim područjima s druge strane Tigrisa naredih da se svi hramovi što bijahu zatvoreni ponovno otvore, da se svi kipovi božanstava ponovno postave na svoja mjesta i da tamo zauvijek ostanu. Ponovno okupih stanovništvo tih krajeva i snova sagradih domove im što bijahu porušeni . . . Pružih mir i spokoj svima ljudima«.

To je bio početak jedne nove veličine: vojne i političke »supersile« onoga vremena, sasvim drugačije od one koja joj je prethodila, a kojoj se veličina otkriva u povelji Asburbanipala, asirskoga kralja, i osvajača:

»Po volji Ašura i Ištare, velikih božanstava što me štite, ja osvojih u jednom jedinom napadu grad Ginabu, zahvaljujući vojnicima mojima i ratnim kolima. Obezglavih šest stotina vojnika neprijateljskih i žive zapalih tri tisuće zarobljenika. Ne poštedih ni jednoga vođu da mi taocem bude. Isjekoh vladara vlastitom rukom, te mu tijelo, pošto ga nabih na kolac, objesih na gradske zidine. Zatim pođoh na grad Ur. Osvojih ga i sasjekoh tri tisuće ljudi, a druge na vatri spržih. Odsjekoh ruke, prste, uši i noseve velikom broju zarobljenika, izvadih tisuće očiju iz duplji i tisuće jezika iz ustiju isjekoh . . . Zatim osvojih grad Suzu. Otvorih riznice elamskih kraljeva . . . poslah u Asur zlato, srebro, raskošnu odjeću . . . Zatim razorih hramove i oborih njihova božanstva. Pretvorih u pustoš oblast široku mjesec i dvadeset i pet dana hoda . . .«

Kirovom poveljom, toliko suprotnom od ove Asurbanipalove, započela je povijest jedne nove sile, veličine sasvim drugačije od asirske, sile što je do svoje veličine dosegla prodornošću tolerancije i stvorila okvire povijesti i kulturi koja je kroz stoljeća bila sredstvo mira i harmonije i poslužila različitim narodima da međusobno komuniciraju. Osvajanja Kira Velikoga, koja su širila Perzijsko Carstvo na istok i zapad, širila su i novu koncepciju vlasti: sklad osobne vlasti, vjerskih sloboda, tolerancije i visoko razvijenih javnih službi, što je sve zamijenilo stari poredak veličine temeljene na bijedi i okrutnosti. Perzijsko Carstvo bilo je izvanredno i po svojoj prostranosti, koja je zahtijevala izuzetnu organiziranost i opremljenost. Ono se prostiralo u tri velika riječna bazena: dolnji Tigris i Eufrat, dolnji Nil, i Ind, gdje se našlo u kolijevkama iz kojih su stasale prve civilizacije. Obuhvatilo je sve iranske narode i plemena, protezalo se od današnjega Uzbekistana i Pendžaba do Bugarske i Libije, a pod svojom je vlašću držalo i dio grčkoga svijeta i dio Indije.

Takva rasprostranjenost, uz vladavinu koja se nije temeljila i održavala tek na gruboj sili i prisili, već prije svega na organiziranosti javnih službi, zahtijevala je za svoju cjelovitost posebno djelotvoran sustav komunikacija. Zbog toga i nije čudo što je perzijsko carstvo, svojim sustavom cestâ i poštanskih stanica, prethodilo rimskome. Prvi perzijski kraljevi, a posebice Darije i Kserks, bili su pioniri daljinskoga komuniciranja, no ceste i vodeni putevi ne bi dostajali za održavanje reda i jedinstvenosti u njihovu carstvu — koje je bilo čitav jedan svijet posebnosti — da svojim političkim liberalizmom i vjerskom tolerancijom ahemenidski kraljevi nisu za svoju vlast pridobili najveću većinu svojih podanika i narodâ kojima su vladali. Stoga raširenost mjesne samouprave i lokalnih vlasti, te maksimum slobode vjerske različitosti u ahemenidsko vrijeme Perzijskog Carstva nisu bili znak nemoći središnje vlasti — kao što je to bilo u mnogim drugim nasilnim i totalitarnim tvorevinama — već nasuprot: bili su znak i zalog cjelovitosti i jedinstvenosti.

Svjedočanstva o vrlinama velikoga carstva

O mnogim vrlinama staroga Perzijskoga Carstva ima dosta svjedočanstava, a najpotpunija su i najuvjerljivija ona grčka jer zapravo predstavljaju priznanje dano protivniku zbog njegove veličine. Grci, koji su se s Perzijancima borili i bili im glavnim neprijateljima, nisu mogli a da im se ne dive. I sam je Aleksandar Makedonski, osvajač i rušitelj ahemenidskoga carstva, bio osvojen divljenjem duhu perzijske veličine. Zbog toga je i nastojao osvojeno carstvo očuvati, pokušavajući Perzijance učiniti saveznicima i partnerima. No usprkos njegovoj želji, nakon njegove smrti carstvo što ga je bio ustanovio Kir Veliki raspalo se u međusobnoj borbi Aleksandrovih vojskovođa oko nasljedstva i podjele njegove vlasti i teritorijalnoga nasljedstva. Tek su Arapi, tisuću godina poslije Aleksandra, osvojivši Perziju uspjeli povratiti sjaj, organiziranost i dio veličine što je bila započela s Kirom.

Sigurno je međutim da je to posebno shvaćanje veličine (vojne, političke i vladalačke) koje je započelo s Kirom Velikim, a koje nikad, ni nakon pada, nije bilo sasvim mrtvo, jer se kroz brojna povijesna propadanja i uskrsnuća taj duh staroga Perzijskoga Carstva stalno obnavljao — bilo tlo na kojemu je izrasla kultura iz koje se taj duh sklada različitosti i bogatstva posebnosti kroz povijest obnavljao. U čemu se očituje bit toga duha tolerancije Kirove i njegovih nasljednika, bit tradicionalnoga duha perzijske kulture, koja je svojim bogatstvom, profinjenošću i besmrtnošću znala osvajati pobjednike, pa bio to Aleksandar ili Arapi?

Kao što velika visoravan koja čini najveći dio današnjega Irana — sa svojim planinama, nizinama i zemljopisnom raznolikošću predstavlja jedan jedinstveni masiv, jedinstvenu cjelinu, tako je i bit duha iranske kulture, što je izrasla na raskrižju kulturnih, trgovačkih i vojnih komunikacija,

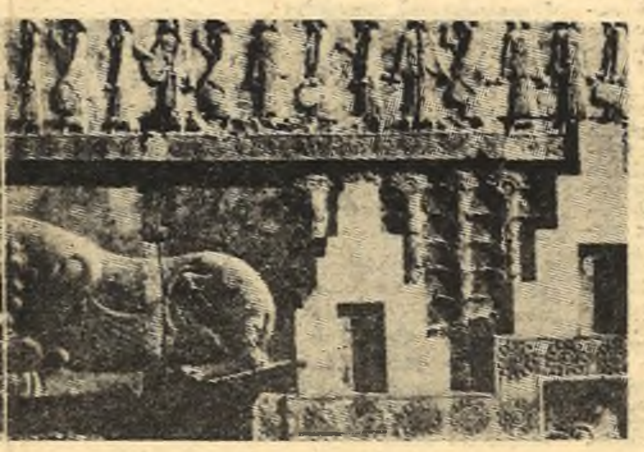
Prigodom nedavna posjeta Zagrebu iranski premijer Hoveida u svojemu odgovoru na zdravicu predsjednika Izvršnog vijeća Sabora Dragutina Haramije posebice je istaknuo davne i tradicionalno dobre odnose Irana i Hrvatske, kazavši za njih da »ne potječu od danas, nego traju već više od dva stoljeća«. Koliko su značajni sadašnji odnosi s Iranom vidi se i iz činjenice da 80% jugoslavenske trgovine s Iranom pripada Hrvatskoj. Naglašavajući to premijer Hoveida izrazio je uvjerenje da će se i gospodarski i kulturni odnosi između Irana i Hrvatske i ubuduće razvijati na obostrano zadovoljstvo.

MAGISTRA
E EST

CE PERZIJSKOG CARSTVA

v, unuk Kirov, čiju su dinastiju bogovi rcu bila utemeljena, kad uđoh u grad čeka... Moja velika vojska uđe u grad ganuše moje srce. Pružih svima ljudima redih da ih nitko u tome ne ometa. Nareda se ni jedan stanovnik svoga vlasni-

o Akada... i u svim nastanjenim podedih da se svi hramovi što bijahu zatvovi božanstava ponovno postave na svo. Ponovno okupih stanovništvo tih kraje- bijahu porušeni... Pružih mir i spokoj svi-

stubištu u Perzepolisu

Perzijska keramika iz Suze

bila uvijek u težnji k sintezi. Perzijska je kultura uvijek bila orkestar kojemu sastavni dijelovi skladno sviraju različite dijelove jedne bogate i veličanstvene skladbe. Perzijska je kultura tradicionalno bila viđenje jedinstva u mnoštvu različitosti.

Kao što je Kir Veliki prvi ostvario političko jedinstvo u različitosti, stvarajući prvo veliko carstvo utemeljeno na univerzalnim načelima tolerancije i pravde, tako je Zaratuštrina vjera bila prva religija arijanskoga podrijetla što je težila univerzalnosti i tražila je. Njezina učenja, koja se temelje na jasnom ralikovanju dobra i zla, na etičkom značenju dužnosti, čistoće tijela i duše, na vjerovanju o ovozemnome životu i besmrtnosti duše — zajednički su sadržaji svih velikih religija. Kasnija glasovita Manijeva sinteza velikih religija njegova vremena (to jest Zaratuštrine religije, budizma i kršćanstva) bila je prvi pokušaj vjerskoga ujedinjenja u povijesti.

I perzijska filozofska misao bila je istoga značaja. Iako su, na primjer, Ibn Sinâ (poznatiji kao Avicenna) i drugi perzijski filozofi islamskoga razdoblja formalno slijedili racionalistička učenja Aristotelova, u isto su vrijeme očitovali tendencije misticizmu, utemeljene na tipično perzijskoj ideji jedinstva u različitosti. To filozofsko učenje što se proširilo integrirano s islamskim misticizmom, kojemu je također korijen perzijski, posebice se briljantno očitovalo u islamskoj mističkoj književnosti.

Značenje islama u razvitku perzijske kulture

U predislamsko vrijeme filozofska je misao bila tek nesamostalni dio vjerske misli vezan posebice za Zaratuštrino učenje. U to je doba bilo i izravnih dodira s indijskom i grčkom filozofskom misli, jer su se na pahlavi-jezik prevodila djela iz sanskrta i iz grčkoga. Filozofska se perzijska misao u svojoj punini razvila tek u vrijeme islama. Islamska se pak filozofija razvila do izvanrednoga stupnja nakon što su se, počevši od devetoga stoljeća, stala prevoditi na arapski kapitalna djela grčke antičke filozofije, a poprilićan dio islamskih filozofa, i to onih navjećih, bili su Perzijanci. Oni su, kao na primjer al Farabi ili Ibn Sinâ' (Avicenna), u svijetu poznati kao arapski filozofi jer su pisali na arapskom jeziku, koji je bio jezik književnosti, filozofije i znanosti u čitavom islamskom svijetu.

Islam, koji je nakon pada sasanidske dinastije prodro s arapskim osvajanjem u Perziju, pružao je stoljećima — i još danas pruža — osnovne okvire u kojima se razvijala perzijska kultura. To je bilo od posebne važnosti za opći razvoj perzijske kulture i civilizacije jer je na novi način nastavljalo onu bitnu otvorenost koja je obilježavala još staro perzijsko carstvo Kirovo, Darijevo i Kserksovo. Osnovna značajka islama kao kulturnog sustava bila je otvorenost prema utjecajima starijih kultura što ih je islam zahtijevao u arapskom osvajačkom naletu. Islam je tako zapravo bio novi osnovni medij kojim su stare kulture produžavale svoj život, nastavljajući često svoje osnovne osobine i spajajući ih u novi kvalitet s onim što im je donio jedan ekspanzivni i snažni, no tolerantni islam. Tako se i perzijska kultura oplodila novom životnom snagom islama, no u isto je vrijeme islamskoj kulturi dala svoj originalni doprinos i u literaturi, i u arhitekturi, i u umjetnostima, i u znanosti, i u filozofiji. U svojoj težnji za sveobuhvatnošću islam nije bio odviše dogmatičan i krut u pitanjima znanosti i umjetnosti, već je nastojao svoju povijesnu vitalnost oploditi već provjerenim spoznajama i vrijednostima starijih i stranih kultura. Zapravo je sam islam bio posebna cjelina različitih naroda i kultura. U tome, sigurno, valja i tražiti razloge njegovoj besprimjernoj ekspanzivnosti i uspjehu koji su potrajali nekoliko stoljeća prije no što se islam kao kultura, civilizacija i povijest počeo sklerotizirati. Susret islama i Perzije bio je stoga izvanredno plodan susret dviju kultura, jedne stare i bogate (kakva je bila perzijska) i jedne nove, vitalne i »radoznale« (kakav je bio islam), no obiju jednako otvorenih svemu novome i starome, svemu poznatome i nepoznatome. Povijesno značenje tog spoja islama i perzijske kulture potvrđuje i činjenica da je islam osnovom kulture svjetskoga značaja tek kad je osvojio Iran i Siriju i došao u dodir s njegovom baštinom i tradicijom.

Kao što je već spomenuti Ibn Sinâ (Avicenna) kao Perzijanac pridonio islamu i uopće svjetskoj filozofiji dao izvanredan doprinos, tako su i mnogi drugi perzijski mislioci, poput al-Ghazalija, Abu Hnife, al-Hawarizmija, ar-Razija (Razesa) i drugih, islamskoj misli pridonijeli mnogo svježine i novoga. Upravo su se Perzijanci kroza svu povijest procvata islama otvarali novome i revolucionarnome. Perzija, perzijska kultura i perzijski mislioci i učenjaci bili su najčešći most preko kojega je islam komunicirao s drugim kulturama, posebice indijskom. Tako je perzijska kultura, našavši u islamu plodno tlo za svoj razvitak, nastavila svoju tradiciju otvorenosti, komunikativnosti i skladne asimilacije i harmonizacije posebnosti. Odatle i njezina širina i naročito istaknuta profinjenost; odatle je ona kao kultura rezultirala i najvišim mogućim civilizacijskim dostignućima. Zbog toga ona nije ostala samo kultura, već je dosegla i vrhunce civilizacije.

Osnovni simbolizam perzijske misli

Ideja korelativnosti što teži sintezi otkriva se i u perzijskoj umjetnosti. Već se u umjetnosti ahemenidskoga perioda istodobno otkriva duh prilagodbe utjecajima, i duh izvornosti, i osnovna težnja k sintezi. Na primjeru perzepolskih skulptura, koje su pod utjecajem babilonske i asirske umjetnosti, vidi se kako tipično perzijski spoj izvornosti i utjecaja rađa rezultatom nove kvalitete. Perzijska islamska arhitektura, podložna nekim osnovnim kanonima svekolike islamske arhitekture, otkriva spoj tih islamskih tradicija s posebnim perzijskim duhom. Ona nam, na primjer, otkriva posebno elegantne lukove što čine divan prijelaz između četvorokutne strukture i velike kupole što počiva na njoj, a jednako i raznolike masivne lukove što mirno i simetrično nose velike konstrukcije, tako da se svi strukturni elementi ujedinjuju u potpunu i jedinstvenu a izvanredno (detaljima) bogatu cjelinu.

Perzijska je misao uopće oduvijek bila tolerantna osjetljiva za primanje novoga i oduvijek je zahvaćala i obuhvaćala širok dijapazon različitih ideja i dogmi. Još prije Manija, koji je pokušao ujediniti temeljna Zaratuštrina, budistička i kršćanska vjerovanja u cjelinu, bilo je nastojanja da se otkrije neko skriveno temeljno jedinstvo u pojavnoj raznolikosti i višeznačnosti svijeta. Složeni uzorci i obrasci u ćilimarstvu, keramici, emajlu ili minijaturi, raznobojni, šaroliki i izvanredno dekorativni, uvijek su shvaćani i realizirani kao simetrična i jedinstvena čvrsta cjelina.

Iza svega toga bogatstva jedinstvenosti u raznolikosti krije se jedan osnovni simbolizam perzijske misli, koji se možda najbolje otkriva u sufizmu, islamskom misticizmu, procvalom upravo u Perziji i na tradicijama perzijskoga duha i mentaliteta. U mističkoj se filozofiji sufizma najbolje otkriva simbolički smisao perzijske misli i umjetnosti. Vidljivi je svijet tek simbol ili odraz božanskoga bića. To se biće ne može spoznati pomoću osjetila, iskustvom ili mišljenjem, već jedino gnostičkom vizijom i intuicijom. A onaj tko dosegne to posebno stanje, osjetit će se jedno s Vječnim u mističnome jedinstvu. S takve egzaltirane razine duh može vidjeti svijet kao cjelinu u kojoj je postignuto jedinstvo u različitosti, u kojoj protuslovlja nestaje, u kojoj se ostvaruje sinteza antiteza. I čovječanstvo se stoga javlja kao jedinstvena cjelina. Utemeljena na takvu svojetonazoru, perzijska je misao u svojoj biti vjerovanje da će sve raznoliko mnoštvo nestati u jedinstvu. Neznatne razlike među narodima nestat će. Samo je jedna istina, a to je On. Sve mnoštvo raznolika cvijeća u raskošnoj lijehi perzijskoga vrta služi jedino ispunjenju jednoga općeg smisla.

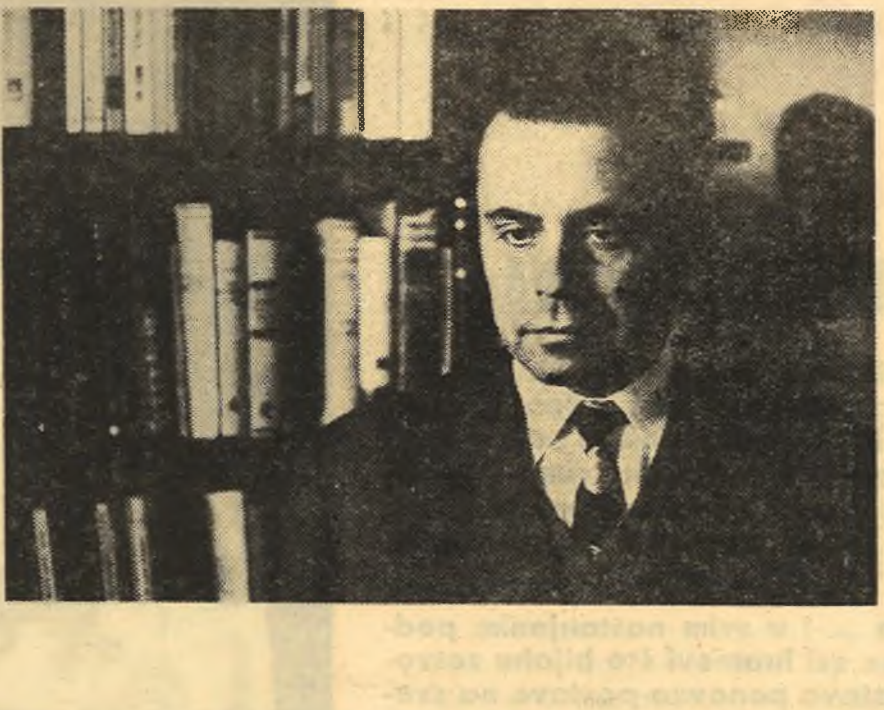
Estetička koncepcija univerzuma jedna je od osnovnih crta iranskoga sufizma i misticizma. Ona je izražena u književnosti, filozofiji i umjetnosti, kojima je glavna svrha razvoj svega što je dobro u ljudskoj naravi.

Zbog svega toga, zbog te posebnosti perzijske kulture, njezin udio u razvitku svjetske kulture možda i nije uvijek očit na prvi, površinski pogled. No ako se zagleda dublje, u svu povijest koja je vezana za povijest Irana, lako je uočiti da perzijska kultura pripada onima kojih je utjecaj univerzalniji negoli utjecaj mnogih drugih izrazitije izraženih i »originalnijih« kultura.

Zbog svoje bitne otvorenosti i sposobnosti da uvijek iznova nađe težište sâm u sebi, Iran je nadživio i Babilon i Asiriju, i Rim i Bizant, i arapski halifat. Zbog svoje izvanredne sposobnosti se da uvijek nanovo povijesno javi i da nastavi ono što je bitno započelo prije dvije tisuće i pet stotina godina s Kirom Velikim, iranska je dvadesetpetstoljetna povijest uvijek bila važan dio opće povijesti, no u tome valja naći i njezino značenje za našu suvremenost i budućnost koja već počinje. Ako uistinu **historia magistra vitae est**, onda duhovna baština perzijska, koja na svojemu početku ima blistavu krunu Kirove »Povelje o pravima čovjeka«, jest nesumnjivo ona povijest od koje nam valja učiti kako stvarati vlastitu povijest u okvirima ljudske povijesne sudbine. Ako je jedinstvenost svijeta njegova neizbježna sudbina u budućnosti, onda je primjer Perzije i povijesti njezinoga prvoga carstva što ga je osnovao Kir kao jednu od prvih svjetskih »supersila« koja je vladala gotovo čitavim u ono vrijeme civiliziranim svijetom, ta »magistra vitae«. Jer svijet Kira Velikoga i Darija bio je svijet ujedinjen u toleranciji različitosti. Svijet onakvoga jedinstva kakvo će nam biti potrebno želimo li povijest zadržati učiteljicom života.

Daniel Bučan

RAZLOZI NOVOM PRAVOPISU

Usprkos neizbježnim i razumljivim kritikama, koje će u pojedinim slučajevima prelaziti i u podmetanja s insinuacijama, ne može biti dvojbe da su začetnici Hrvatskog pravopisa vrlo trijezno ocijenili položaj i da su njegovi pisci u skladu s načelima Pravopisne komisije dali praktično rješenje koje po bitnim svojim svojstvima danas najbolje odgovara. Druga bi načelna rješenja, dakako, bolje zadovoljila neke zahtjeve, ali bi zato prikratila druge, i to toliko da se ne bi mogle izbjeći neželjene posljedice. Načelno rješenje primijenjeno u Hrvatskom pravopisu treba dakle prihvatiti bez rezerve.

Želimo li prosuditi »Hrvatski pravopis« što su ga za potrebe školstva i šire javnosti izradili Stjepan Babić. Božidar Finka i Milan Moguš, bit će najbolje ako pođemo od naravi zadataka koji je stajao pred njima i tako odredimo ishodište njihova napora. To će ujedno dati najpouzdanije mjerilo za ocjenu uspjeha koji su postigli tim svojim radom.

Njima je bila svrha da sukladno sa zaključcima Pravopisne komisije Matice hrvatske u sastavu: S. Babić, D. Brozović, Ž. Bujas, B. Finka, I. Frangeš, Lj. Jonke, R. Katičić, T. Ladan, M. Moguš, S. Pavešić, J. Silić, koja im je bila povjerila taj posao, a prema načelima što ih je ta komisija postavila i poslije ih prihvatili Društvo književnika Hrvatske, Katedra za hrvatski jezik Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Institut za jezik Jugoslavenske akademije i Hrvatsko filološko društvo, dakle najpozvanije kulturne, znanstvene i stručne organizacije, da prema tim načelima izrade pravopisni priručnik koji će na temelju hrvatske pravopisne tradicije i prakse donijeti suvremena i stručno dotjerana pravopisna pravila s rječnikom i tako ispuniti prazninu koja je nastala u Hrvatskoj pošto je otkazan Novosadski sporazum.

Time je određen kako pravopisni položaj koji su pisci zatekli i prema kojemu su se morali odrediti tako i bitno usmjerenje njihova pravopisnog napora. Trebalo je po najboljoj stručnoj savjesti dati osnovno pomagalo jezične kulture u kojem će se otkloniti ono zbog čega su Novosadski dogovor i na njegovu temelju izrađeni pravopis bili neprihvatljivi i ujedno po stručnoj obradi i znanstvenoj utemeljenosti svojih rješenja nadmašiti ono što se tamo pružalo. Sve je to trebalo obaviti u razmjerno vrlo kratkom vremenu jer je takav priručnik prijeko potreban kulturnoj javnosti i školama, pa ga nije moguće dugo čekati.

Zbog čega je raskinut Novosadski dogovor?

Prije svake ocjene ovoga pravopisa potrebno je dakle razmotriti zbog čega je raskinut Novosadski dogovor. To je jasno rečeno u izjavama o otkazivanju. U tom je dogovoru sadržana nediferencirana tvrdnja o jezičnom jedinstvu i ona se često tumačila kao da nema hrvatskoga književnog jezika i njegove cjelovitosti u prostoru i vremenu. Poricalo se da je on nosilac specifičnih kulturnih vrijednosti koje su sastavnica hrvatskoga bića i proizlaze iz cijele hrvatske povijesti.

U skladu s takvim načelnim stavom bio je sastavljen pravopis, a zamišljeni su bili i drugi priručnici, u kojima se doduše načelno obuhvaćalo sve što se javlja u standardnoj porabi Srba, Crnogoraca, Muslimana i Hrvata, ali se ne daju podaci o tome što kamo pripada, pa se tako zatiru živi i povijesno izrasli sustavi jezičnih vrednota, onemogućuje svako istančanije njegovanje materinskog jezika, prenošenje tih vrijednosti mlađim naraštajima. S pozivom na širinu i toleranciju zapravo se dopuštala i opravdavala svaka netaktičnost, bezobzirnost i nepristojnost prema standardnom jezičnom obliku koji po svemu funkcionira kao književni jezik jednog naroda. Proglašujući ravnopravnost jezičnih imena i sadržaja, Novosadski je dogovor u takvoj interpretaciji podsijecao samo korijenje ostvarivanju jezične vlastitosti i uskraćivao osjećaj vlastite jezične potvrđenosti i stvaralačke slobode utemeljene u vlastitoj narodnoj predaji, osjećaj bez kojega je nemoguće skladno opstajati u zajednici više naroda.

Zadatak novoga pravopisa

Zadatak je pisaca novoga pravopisa dakle bio da stvore najelementarniji priručnik jezične kulture koji će jasno i precizno izraziti temeljne vrijednosti hrvatskoga književnog jezika, kodificirati i normirati pisanje u smislu prakse koja je u Hrvatskoj prevladala i u duhu tradicije koja je bitno utjecala na tu praksu. Novi pravopis morao je dakle dati precizna, upotrebljiva i funkcionalno usklađena pravila i nedvosmislena vrijednosna određenja. Pri tome je trebalo zauzeti vlastito stanovište prema hrvatskoj jezičnoj zbilji kakvu svakodnevno doživljavamo i iznaći rješenja koja će najbolje urediti i usmjeriti njezine tijekove. Hrvatska se jezična praksa različito može ocjenjivati, tradicija različito shvaćati i prihvaćati. Tu je dakle došlo do izražaja stvaralačko opredjeljenje pri zamisli novoga pravopisa, tu je i odgovornost najveća. Načela Pravopisne komisije bitno su tu već zacrtala rješenja i pisci kojima je ona povjerila izradu novoga pravopisa samo su izvršili što je ona zaključila. Načelna opredjeljenja ovoga pravopisa prihvatio je dakle već ugledan skup priznatih jezičnih stručnjaka i književnika. Pisci su pak konkretnom ostvarenju tih općih zaključaka udarili pečat svoje stvaralačke sposobnosti. Ovdje će se pak prosuđivati djelo kao cjelina jer se ono i predaje javnosti kao cjelovita novina.

Prihvaćajući razloge koji su doveli do otkazivanja Novosadskog dogovora, pisci su pošli od osnovnoga načela da pravopisna pravila treba postaviti u skladu s navikama zbiljske kulturne sredine vodeći pri tom računa i o duhu njezinih tradicija. Pošli su pak od stanja koje je u Hrvatskoj nastalo primjenom Novosadskoga pravopisa. Dosljedno su se trudili da izbjegnu svaku cenzuru pravopisnoga kontinuiteta, da svojim pravilima ne povuku hrvatsku javnost na novi pravopisni skok. Odredbe njihova pravopisa ne odudaraju dakle od odredaba Novosadskoga. Ne odbija se načelno i u cjelini sadašnje stanje nego, naprotiv, prihvaća se kao dio hrvatske jezične povijesti sve ono što se pokazalo prihvatljivo, korisno i životno. Time je ostvareno osnovno pragmatičko načelo da je stabilnost najveća vrlina svakoga pravopisnog rješenja i da bez prijeke nužde ne valja na tom području činiti naglih skokova.

Osnovno opredjeljenje začetnika novog pravopisa

Tako je nastao pravopis koji ne propisuje ništa što ne bi bilo pravilno i po Novosadskom osim nekih promjena za koje su postojali dobri razlozi. Od svih rješenja što ih propisuje Novosadski pravopis odabrana su ona koja odgovaraju hrvatskoj praksi kakva se razvila u posljednjih deset godina a bliža su duhu starije predaje. Tako su otklonjene neprave dublete, nedvojbeno najnesretnije svojstvo Novosadskoga pravopisa. To su dvostruka rješenja (pisanje futura dat ću i daću; pisanje stranih imena Rousseau i Ruso) koja se tobože ravnopravno prepuštaju osobnom izboru, a zapravo nedvosmisleno pripadaju pojedinim kulturnim sredinama i bitno im određuju fizionomiju u skladu s njihovim pravopisnim tradicijama. Takve dublete, premda površinski proglašuju ravnopravnost, zapravo narušavaju povijesno izraslu kulturnu i jezičnu cjelovitost, dopuštaju i potiču da se ona ne poštuje. Pisci su dakle odbili samo ono što se u Novosadskom pravopisu pokazalo neprihvatljivo ili izrazito nespretno, a prihvatili su sve što je položilo ispit u praksi. Za volju pak pravopisne stabilnosti prihvatili su i sve ono što se pokazalo makar i samo podnošljivo.

Pravopis koji su nam predložili nužno će izazvati kritiku s dvije strane. Protivit će mu se oni koji žele odlučan zaokret prema pravopisnim rješenjima dalje hrvatske prošlosti, onih koji misle da poštovanje hrvatske tradicije traži radikalno odbijanje stanja što ga je stvorila novija hrvatska pravopisna povijest ili bar svega što je donio Novosadski pravopis. Hrvatskom će se pravopisu naravno protiviti i oni koji baš žele da se ne poštuje povijesno izrasla jezična i kulturna cjelovitost pa već samu formulaciju pravopisa i vrijednosti hrvatskoga književnog jezika, ma kakva ona bila, proglašuju za nedopustivu isključivost. Usprkos tim neizbježnim i razumljivim kritikama, koje

Objavljujemo izvatke iz recenzija što su ih poslije sastanka održanog 1. 10. 1971. u Republičkom sekretarijatu za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu, na kojem se raspravljalo o Hrvatskom pravopisu, izradili prof. dr. Ljudevit Jonke i prof. dr. Radoslav Katičić. One se, dakle, mogu smatrati mjerodavnim prosudbama toga priručnika.

će u pojedinim slučajevima prelaziti i u podmetanja s insinuacijama, ne može biti dvojbe da su začetnici Hrvatskoga pravopisa vrlo trijezno ocijenili položaj i da su njegovi pisci u skladu s načelima Pravopisne komisije dali praktično rješenje koje po bitnim svojim svojstvima danas najbolje odgovara. Druga bi načelna rješenja, dakako, bolje zadovoljila neke zahtjeve, ali bi zato prikratila druge, i to toliko da se ne bi mogle izbjeći neželjene posljedice. Načelno rješenje primijenjeno u Hrvatskom pravopisu treba dakle prihvatiti bez rezerve.

Ime pravopisa

Pošto smo razmotrili osnovno opredjeljenje začetnika novog pravopisa, treba sad pogledati kako su pisci tu zamisao izveli u pojedinostima. Prirodno je početi od naslova, osobito kad su se oko njega već vodile rasprave. Čulo se i mišljenje da bi bolje odgovarao naslov »Pravopis hrvatskoga književnog jezika«. Pravopis to doista jest, pa taj drugi naslov ispravno opisuje njegov sadržaj, ali je pri tome zališno opširan jer »Hrvatski pravopis« znači to isto. Pravopisi se naime određuju samo za jezike, a među njima opet samo za književne. Dijalekatska književnost preuzima pravopis od književnog jezika. Naslov »Hrvatski pravopis« ne isključuje dakle dijalekatsku književnost od hrvatskoga imena, jasno kazuje da se radi o pravilima koja se propisuju za književni jezik i ne proglašuje Hrvatima sve ljude koji bi se eventualno njime služili. Jasno označuje kulturni i jezični krug iz kojega je ponikao i kojemu je namijenjen, a svojom stilističkom jednostavnošću jasno pokazuje da prirodna i neusiljena upotreba narodnog imena, bez uvijanja i okolišanja, nije zazorna i nikome ne treba to da bude. Ako, međutim, tko smatra da je naslov »Pravopis hrvatskog književnog jezika« prihvatljiviji, nema sadržajnih razloga koji bi tome stajali na putu.

Raspored građe

Sam raspored pravopisne građe uglavnom se drži naše pravopisne tradicije u kojoj nije u tom pogledu bilo većih kolebanja jer su ustaljena rješenja odgovarala potrebama. No sama razrada pravopisnih pravila pokazuje brojne i važne novine i općenito uzevši predstavlja osjetljiv napredak prema dosadašnjim našim pravopisima. Prvo se o svakom pitanju daju načelna i apstraktna pravila koja općenito obrađuju predmet i potpuno ga obuhvaćaju. Poslije se onda ta pravila razrađuju u primjeni na važnije kategorije konkretnih slučajeva i tako se pokazuje kako valja njima baratati. Na kraju se onda suprotstavljaju skupovi brižljivo i većinom vrlo sretno odabranih primjera koji se lako pamte. Oni karakteristično ilustriraju pravila kojima se uredilo koje područje. Time je novi pravopis postao vrlo pregledan i jako je olakšao snalaženje u njemu.

Rječnik

Da bi se ispravno mogla prosuditi narav novoga pravopisa kao jezičnog savjetnika treba prvo utvrditi nekoliko osnovnih činjenica. Prva je i najvažnija da je rječnik koji je sastavni dio te knjige pravopisan rječnik, da riječi ulaze u nj po pravopisnim kriterijima. Ispuštanje riječi iz njega nije dakle nikakva diskvalifikacija, nikakvo odbijanje tih riječi. Ni jedna se riječ ispuštanjem iz toga rječnika ne isključuje iz hrvatskoga književnog jezika. U rječniku nema tako običnih i čestih riječi kao glava, oko ili voda o kojima ne može biti spora pripadaju li hrvatskom književnom jeziku ili ne. One time nisu nikako diskriminirane. Nema ih naprosto zato što se kod njih nitko ne može naći u pravopisnoj nedoumici. Nikakvi se, dakle, normativni zaključci ne mogu izvlačiti iz činjenice što koje riječi nema u Pravopisnom rječniku.

Može se, međutim, ustvrditi obratno. Iz same činjenice što je koja riječ ušla u Pravopisni rječnik proizlazi da ona pripada hrvatskom književnom jeziku jer je to njegov pravopis. Da mu ovako ili onako ne pripadaju, ne bi ušle u rječnik one riječi koje se tamo nalaze. No iako sve riječi u rječniku pripadaju hrvatskom književnom jeziku, one u njemu nisu sve stilistički jednakovrijedne. Jezični savjeti u rječniku upravo su neke osnovne obavijesti o toj stilskoj vrijednosti. Jezični savjeti, bez obzira na to kako bili formulirani, ne mogu ni biti drugo. Poznavanje pak tih najgrubljih stilističkih kvalifikacija pripada u same osnove jezične kulture i zato se one označuju u njezinu temeljnom priručniku.

Za stilističku kvalifikaciju riječi upotrebljavaju se u Hrvatskom pravopisu dva znaka: zvjezdica iznad početka riječi i znak podrijetla (>). U pravopisu se tumači njihovo značenje: »U rječni-

cima se zvjezdica stavlja ispred riječi kao upozorenje da riječ označena tim znakom ne ide u normalan rječnički fond«. Koliko je to tumačenje pučko, a u djelu te naravi ono mora biti takvo, toliko je i jasno. Riječi označene zvjezdicom ne isključuju se iz hrvatskoga književnog jezika, one se ne zabranjuju, ne zabranjuju se dakle ni savjetodavno, nego se samo upozorava na to da nisu obične i neutralne, nego imaju jako stilsko obilježje. Autori nas ne obavještavaju o tome kakvo je to stilsko obilježje. To bi ih i predaleko odvelo, pogotovu kad još nemamo rječnika hrvatskog književnog jezika koji bi dao podlogu za takve odredbe.

Pravopis dakle upućuje prema stilističkim neutralnim izrazima, prema običnim i neobilježenim. Za to upućivanje služi znak podrijetla. Njegovo značenje opisuje se ovako: »Tim se znakovima može upućivati na riječi koje se preporučuju«. Kad je koja riječ označena zvjezdicom kao jako stilski obilježena, takvim se znakom čitalac odmah upućuje na neutralnu kojom se ona može najprikladnije zamijeniti. Kad dakle čitamo *žmulj > čaša, onda se time lijepa i stara hrvatska riječ ne isključuje iz jezika niti se zabranjuje, nego se čitalac obavještava da je ona stilski obilježena i da se u neutralnom pisanju može zamijeniti riječju čaša. Jednako tako treba čitati *bistijerna > cisterna, *sahadžija > urar, *rpa > hrpa, *čarovan > čaroban, *jagnjetina —> janjetina, *kafa > kava, *grnčau > lončar, *buđelar > novčanik, *rasparčati > raskomadati, *ugalj > ugljen, *vaspitati > odgojiti. U tim je primjerima kao i svagdje u rječniku stilska vrijednost obilježenih riječi vrlo različita. Zajedničko im je svima samo to što nije neutralna. Te riječi ne idu u »normalan rječnički fond« hrvatskoga književnog jezika.

Isto tako treba shvatiti i upute ovakvog tipa: češmina (ne *česvina), cvil (ne *cvijel), čizma (ne *čižma). Ni tu se stare i poznate hrvatske riječi ne odbacuju i ne zabranjuju (kad bi jezični savjet uopće mogao zabranjivati). Naprotiv, da nisu česte i dobro poznate, ne bi ih ni trebalo spominjati. Čitalac se tako obavješćuje da one nisu do kraja ugrađene u sustav književnoga jezika, da su stilistički manje neutralne od drugih. Jednako tako treba shvatiti i savjet Krist (ne *Hrist). Tu se samo kazuje koji je od ta dva oblika u hrvatskom književnom jeziku neutralniji i stilistički bezbojniji. Pravopis, naime, po svojoj naravi upućuje na takve izraze. Isto bi tako uz Babilon moglo stajati (ne *Vavilon). Ali je oblik Vavilon u hrvatskom književnom jeziku mnogo manje običan nego oblik Hrist, pa je bilo dovoljno uputiti samo na neutralan, stilistički neobilježen oblik Babilon.

Bez isključivosti

Mnogo su brojniji slučajevi u kojima se riječ ne označuje zvjezdicom, priznaje joj se dakle da pripada u »normalan rječnički fond«, ali se od nje upućuje na drugu još standardniju kojom se po mišljenju pisaca isto u hrvatskom književnom jeziku može urednije izraditi. To je sasvim blaga preporuka koja čak i ne upozoruje na jaču stilsku obilježenost riječi od koje se upućuje drugoj. Primjeri su tu drugačije > drukčije, tobdžija > topnik. Na taj se način preporučuje i zamjena tuđica prikladnim domaćim riječima. Ni tu, dakako, nema ekskluzivnoga purizma. Mnoge riječi koje se osjećaju kao pripadne srpskom književnom jeziku označene su tako ako se smatralo da i u hrvatskom nisu sasvim neobične: ludak > luđak, otadžbina > domovina, promjer > pomak, prelivati > prelijevati, promaja > propuh, srazmjer > razmjer, omjer, svemogućstvo > svemogućnost, udavljenički > utopljenički, uputstvo > uputa, naputak i dr.

Drugi su tzv. »srbizmi« ušli u pravopisni rječnik bez ikakve upute kao sasvim normalne riječi jer su autori pravopisa držali da su te riječi posve ušle u hrvatski književni jezik iako se njihovo podrijetlo još uvijek osjeća, pa bi im se s kakva isključiva gledišta mogla i osporiti pripadnost našem jeziku. Takve su riječi: izvještačen, lijenština, obescijeniti, objeđivati, osmatrač, privlačan, probirač, tjesnogrud i dr. Odatle se vidi da pisci nisu bili isključivi prema »srbizmima« nego ih mirno prihvaćaju kad smatraju da su doista ušli u hrvatski književni jezik.

Isključivosti nema ni prema srpskim narodnim vrijednostima, niti prema terminima bizantsko-pravoslavne kulturne predaje. Srpsko narodno ime obilno je obrađeno u rječniku: Srbija, Srbijanac, Srbin, Srpkinja, srpski ,Srpstvo (Svi Srbi), srpstvo (osobina). Uvrštene su i riječi i imena vezane za srpske narodne vrijednosti kad je za to bilo pravopisnih razloga: Bregalnica, ćirilica, Dečani, Dositej, Karadžić, Kosovo polje, prvovjenčani, Stevan Prvovjenčani i dr. Po istom kriteriju uvrštavani su i pravoslavni crkveni i vjerski termini: arhiepiskop, arhijerej, arhimandrit, Đurđevdan, egzarh, paroh, parohija, parohijski, patrijarh, sveštenik, večernje, vjeruju, žitije. Spominju se i zemljopisna imena iz Srbije: Bečej, Binča, Braničevo, Ćuprija, Novi Sad, Paraćin, Piroćanin, Surčin, Šabac, Timočanin i dr., pa čak i dijelovi Beograda kao Čukarica.

Nikakve isključivosti dakle prema srpskom imenu, srpskoj predaji i vrijednostima u Pravopisnom rječniku nema, nema ni isključivosti prema »srbizmima« koji su se udomaćili u hrvatskom književnom jeziku. Na tome je bilo potrebno dulje se zadržati jer su se u javnosti pojavile glasine u kojima se Hrvatskom pravopisu bilo insinuirala, bilo izričito pripisivala upravo takva isključivost. Ta se mišljenja očito ne zasnivaju na stvarnom poznavanju toga priručnika.

Bit će dakako potrebno u predgovoru, koji nisam dobio na recenziju, potanko i izričito objasniti narav i značenje jezičnih savjeta u Pravopisnom rječniku.

Zaključak

Iz svega što je rečeno proizlazi da je Hrvatski pravopis S. Babića, B. Finka i M. Moguša izvrstan priručnik, dobro i promišljeno rađen, kako lingvistički tako i sociolingvistički, i da je u njemu ostvaren napredak u usporedbi sa svima što smo na tom području do sada imali. U budućim bi se izdanjima lako dotjerale i one početne slabosti koje se pri prvom naporu na takvom području ne daju izbjeći. Predložena se knjiga iz svih navedenih razloga, po mišljenju ovoga recenzenta, bez oklijevanja može uvesti u škole i u službenu porabu kao osnovni priručnik kulture hrvatskog književnog jezika. Ona je u današnjim prilikama potpuno primjerena potrebama hrvatskog naroda.

Drugo je, naravno, pitanje može li je kao svoju prihvatiti i srpski narod u Hrvatskoj. To zavisi od toga koliko i kako on prihvaća hrvatski književni jezik. Ali o tome se jedino on sam može izraziti. Hrvatska će kao demokratska država prihvatiti tu odluku kakva god ona bila. A hrvatski će lingvisti po najboljem znanju i koliko samo mogu svesrdno pomoći da se ta odluka što bolje i stručnije provede i ostvari. Ako se Srbi u Hrvatskoj kao dionici i hrvatske kulture odluče za zajedničku jezičnu nastavu s Hrvatima, a smatraju da imaju neke jezične osobitosti koje žele njegovati, ovaj pravopis pruža svojim osnovnim tolerantnim pristupom za to dobru podlogu. A ako se što ne uklapa u hrvatsku standardnu normu, trebat će naći posebno rješenje koje će poštovati jezičnu tradiciju srpskog naroda u Hrvatskoj, a sačuvat će i cjelovitost hrvatskog književnog jezika, suverenost naroda nad svojom književnom normom. Tako će se izbjeći nevolje koje su nastale oko Novosadskog dogovora i uspostaviti suradnja u kulturi i prosvjeti uz potpuno poštovanje obostrane jezične, kulturne i duhovne osobnosti. Tehnička se rješenja uvijek mogu naći. Treba samo vidjeti za koje će se načelno rješenje odlučiti srpski narod u Hrvatskoj. Ne bi međutim valjalo zbog toga odgađati rješenja za Hrvate i dulje im uskraćivati temeljan priručnik jezične kulture.

I na kraju će biti dobro sažeti rezultate te lingvističke i sociolingvističke ocjene Hrvatskog pravopisa. Poslije temeljnog studija toga priručnika nameću se ovi zaključci:

1. Pravopis je načelno sretno zasnovan, poštuje hrvatsku praksu i tradiciju ne narušavajući pri tom pravopisnu stabilnost.

2. Pravopis je stručno dobro izrađen i predstavlja kod nas osjetljiv napredak na tom području.

3. Jezični savjeti i sve osnove jezične kulture koje se daju u pravopisu stvarne su i umjerene, bez čistunstva i isključivosti.

Ostaje samo poželjeti da se ta vrijedna i potrebna knjiga što brže pojavi.

Radoslav Katičić

U slijedećem broju: Predgovor Hrvatskom pravopisu i recenzija prof. Ljudevita Jonkea.

Mučno je to što se u Hrvatskoj s potvrđivanjem pravopisa toliko odugovlači

Razgovor s prof. Josipom Hammom, šefom Slavističke katedre Bečkog sveučilišta

Vi već punih deset godina vodite katedru slavistike na poznatom Bečkom sveučilištu, katedru koju su nekada zauzimali poznati slavisti Miklošič, Jagić i drugi. Recite nam, kako se danas i ovdje osjeća jedan naš slavist, imajući pred očima činjenicu da Beč nije danas ono što je bio, recimo, u vrijeme jednog Jagića?

Imate pravo. Beč danas nije ono što je bio u Jagićevo i Rešetarovo vrijeme. Tada je to bila prijestolnica jedne velike monarhije, a sada je glavni grad jedne republike koja je sedam puta manja od te monarhije. No to je samo prividno promjena na gore: zapravo prilike za slavista, pa dolazio on iz Zagreba ili iz Praga (prof. Mareš je Čeh), danas su mnogo bolje nego što su tada bile. Jagić je imao protiv sebe ne samo njemačke desničare, koji su se negativno odnosili prema svemu što je slavensko, nego i hrvatske i srpske ekstremiste, koji su ga napadali (čak i fizički, na ulici). Danas svega toga nema. Uzmite samo: sada su na vlasti socijalisti, a ministar prosvjete je iz Gradišća i zove se Sinowatz, a u prošloj vladi (vladi Pučke stranke) bio je ministar unutrašnjih poslova iz Gradišća i zvao se Soronich, dok je ministar prosvjete bio iz Štajerske i zvao se Perčević, i tako dalje.

Hoćete li biti tako ljubazni pa nam kazati kakvo je zanimanje studenata za studij slavistike? Primjećuju li se u posljednje vrijeme na tom području neke promjene i u čemu su?

Mi danas imamo više studenata slavistike nego što ih je bilo u Jagićevo vrijeme, i može se reći da je zanimanje za znanstvena pitanja danas dublje i svestranije nego što je bilo dok još nije bilo kompjutera ili matematske, kontrastivne ili generativne lingvistike. Dokaz je tome i to što naš institut (iz kojeg je potekao i Trubeckoj) iduće godine po drugi put organizira veliki međunarodni fonološki kolokvij, na kojemu ćemo nastojati uskladiti sve što je zdravo i prospektivno — jednako u SSSR-u kao i USA i u drugim zemljama na Istoku i Zapadu.

Jedno malo osjetljivo pitanje! Kakav je odnos vlasti prema katedri i uopće nastojanjima što ih vi ulažete za unapređenje slavističke znanosti?

Susretljiv, i to u svakom pogledu. Dobivamo kredite za istraživanja hrvatskih dijalekata, za objavljivanje podataka o glagoljskim i ćirilskim rukopisima u austrijskim arhivima; naš godišnji budžet za nabavu knjiga i znanstveni rad iznosi oko pet milijuna starih dinara; nekoliko je naših studenata doktoriralo s »jugoslavenskim« tezama; iduće godine će izići dva rada u izdanjima Austrijske akademije znanosti, a treći će biti predan u tisak, itd.

Opće je poznato da na području Republike Austrije živi priličan broj Hrvata, u takozvanom Burgenlandu. Molimo Vas da nam kažete kakav je odnos katedre prema njima. Postoje li s njima neki određeni kontakti i u čemu se sastoje?

Među našim studentima uvijek ima i po nekoliko Gradišćanaca (imali smo nedavno i tri disertacije s toga područja, a dvije su u izradi). Pokrenuli smo pitanje da se u Željeznom (Eisenstadtu) o državnom trošku osnuje arhiv za gradišćansku književnost; dogovorena je pomoć za školske knjige i za hrvaćansko-hrvatski rječnik (rječnik koji bi polazio od gradišćanskog narječja i tako olakšao Gradišćanskim Hrvatima da aktivno upoznaju hrvatski književni jezik)

Da se vratimo malo u blisku prošlost. Vi ste bili jedan od potpisnika takozvanog Novosadskog dogovora, no bili ste jednako tako i jedan od prvih koji je na neki način reagirao na taj »dogovor«, sporazum, što li. Danas, kako je poznato, mnogi potpisnici, ponajviše Hrvati, povlače svoj potpis. Jeste li ga i Vi povukli?

Ja svoj potpis nisam povukao, držeći se one »FACTUM INFECTUM FIERI NEQUIT«. Kad je Matica hrvatska taj »dogovor« otkazala, on je IPSO FACTO prestao postojati i na tome ništa ne mijenja povlačili li mi svoje potpise ili ne povlačili. Nego, mene više smeta afera oko Rječnika obiju Matica: tu urednici Matice hrvatske nisu smjeli dati imprimatur, ako se nisu slagali s onim što je ulazilo u tisak. Time što je Matica hrvatska prestala s tiskanjem ostala je na poprištu samo varijanta Matice srpske, a ona se u inozemstvu kupuje i kupovat će se do kraja, sve dok Rječnik ne bude sav tiskan. Tako će se ekavska varijanta upravo zahvaljujući Matici hrvatskoj učvrstiti na prvom mjestu, dok će se ijekavska kao tobože subvarijanta ekavice morati zadovoljiti drugim mjestom. A moglo je biti obrnuto.

Kako Vi gledate na sav taj problem oko jezika i pravopisa kod nas i što smatrate da bi bio najbolji izlaz iz ovoga, da ga tako nazovemo »ćoravog sokaka«?

Ne znam postoji li u hrvatskom Saboru odbor za jezična pitanja. Ako ga nema, trebalo bi ga stvoriti i u njegovu nadležnost prenijeti sve što se odnosi na pitanja jezika u školskim knjigama i priručnicima (pa tako i na pitanja pravopisa). Mučno je to što se u Hrvatskoj s potvrđivanjem pravopisa odugovlači toliko da o tome već, manje-više ironički, pišu i novine u inozemstvu. Prema onome što je profesor Jonke izjavio u Vjesniku, promjene bi u Hrvatskom pravopisu bile s jedne strane neznatne, a s druge empirijski opravdane. Sjećam se da je i pokojni Belić predviđao da će pravopisna pravila koja smo 1958/59. zajednički utvrdili trebati za petnaestak godina podvrći reviziji (samo što on toga nije doživio). No ako Srbima u Hrvatskoj smeta to što se pravopis zove »hrvatski«, treba ih upozoriti da se i Broz-Boranićev pravopis zvao »Hrvatski pravopis«, pa ipak se Srbi nisu bunili, nego su ga kao svoj prihvatili i njime se služili. Zašto se onda bune danas? A što se njihovih nacionalista tiče, ja sam još pedesetih godina, na Ohridu, predlagao da se nastavnici u školama moraju prilagoditi području (republici) na kojem djeluju — i bio sam nadglasan, pa čak i napadan. Ali to je bilo tada. Sada je Jovan Vuković u Sarajevu koji govori ekavski, a svoje gramatike — za Bosnu i Hercegovinu — sastavlja ijekavski, najbolji dokaz da sam imao pravo i da je to put kojim će trebati poći i u Hrvatskoj.

Ovdje su Vas prozvali Hamletom...

Da, ja sam, kažu, Hamm koji samo nekud leti, prema tome, Ham-let!

Imate li, možda, kakvu poruku za naše slaviste?

Ne, nemam. Oni su dovoljno i odrasli i pametni da znadu što im je činiti, a osim toga imaju vrlo sposobne mlade kadrove, pa će se sami snaći.

Razgovor vodio:
STANKO DVORŽAK

PJESNIK PRED NEIZRECIVIM

O »MODROJ RIJECI« MAKA DIZDARA

Svi pjesnici, svaki na svoj način, zastaju pred neizrecivim, s tim što ga se primitivni pjesnik, u transu, boji, klasični ga pjesnik, opijen svojom važnošću, nastoji opisom okameniti i zarobiti, dok se moderni pjesnik zadovoljava time da ga sugestivnim nagovještajima uvede u zbilju kao produktivni fermant neuništivo produktivne samokritičnosti ljudskog duha. Neizrecivim je primitivni pjesnik bio očaran i paraliziran, klasični je bio zaokupljen i inspiriran, dok je moderni potaknut na djelovanje, svejedno kakvo i na što usmjereno. Izvanredno je uvjerljiva ilustracija ove tvrdnje pjesma Maka Dizdara **Modra rijeka**:

Nitko ne zna gdje je ona
Malo znamo al je znano

Iza gore iza dola
Iza sedam iza osam

I još dalje i još gore
Preko gorkih preko mornih

Preko gloga preko drače
Preko žege preko stege

Preko slutnje preko sumnje
Iza devet iza deset

I još dublje i još jače
Iza šutnje iza tmače

Gdje pijetlovi ne pjevaju
Gdje se ne zna za glas roga

I još hude i još lude
Iza uma iza boga

Ima jedna modra rijeka
Široka je duboka je

Sto godina široka je
Tisuć ljeta duboka jest

O duljini i ne sanjaj
Tma i tmuša neprebolna

Ima jedna modra rijeka

Ima jedna modra rijeka
Valja nama preko rijeke

Dizdarova antologijska pjesma potaknuta je doživljajem neizrecivog, u svakom slučaju slutnjom da postoji nešto vrijedno i značajno što se privremeno nalazi izvan našega dohvata. To je »modra rijeka«, za koju nitko ne zna gdje se nalazi, ali se ipak zna — ma koliko malo znamo — da ona negdje postoji. Dok je Mađerova »stvar« jedna vrijednost koju valja uzeti u obzir makar je ne vidimo, Dizdarova je »modra rijeka« mnogo neposrednije vezana za našu sudbinu. Ona nas ne tangira, ona nas bezuvjetno očekuje, kao zamka, negdje neznano na našem znanom putu do znanja, do spoznaje. »Stvar« je divljenja vrijedna nepoznanica, dok je »modra rijeka« ono nepoznato koje nas sirenski privlači, ali u kojem se ne smijemo utopiti, izgubiti, nestati, već koje valja prevladati. Mađer u **Stvari** demistificira tajnu, dok Mak Dizdar u **Modroj rijeci** namjerno stvara i održava atmosferu tajnovitosti upotrebom oprobanih stilskih sredstava narodne pjesme od metra (osmerac!) do tropa, karakterističnih sintagmi i vokabulara, a sve to jako koherentno artistički organizirano s mnoštvom glazbenih prelijeva i neponovljivo svježe ritmičke učinkovitosti! U **Modroj rijeci** prepoznajemo podjednako bajku iz našeg kolektivnog djetinjstva kao i mit o raju koji čovječanstvo treba prevladati ako želi ojačati za život, u svijetu golom i nehumanom, bez pomoći Boga. **Modra rijeka** djeluje, očarava nas u nekoliko jako izražajnih slojeva, kako jezikom, tako i slikama, metaforama i simbolima iz kojih neprestano izbija opsesivna ideja da nedokučivo neizrecivo valja nadići, da se ne bi zastalo, da bi se nezadrživo išlo dalje.

Kod Mađera je neizrecivo pravi sadržaj pjesme **Stvar**, dok je za Dizdara ono samo poticaj što djeluje iz pozadine. Pjesma je naslovljena s **Modra rijeka**, ali i tu je raskorak između sadržaja pjesme i naslova ujvetovao naknadno utvrđenu napetost, jer od 25 stihova, devet se manje ili više izričito odnose na rijeku, dok preostalih šesnaest nezadrživim ritmom koji ne prekidaju čak ni logički zarez, iznosi na svjetlo riječi prepreke koje valja savladati da bi se do »modre rijeke« došlo. Ali to je samo u prvom sloju okolišna deskripcija mjesta kojim »modra rijeka« protječe, a već u drugom sloju ove nesumnjivo višeznačne strukture valja osjetiti imperativnost sintagmi poput ovih.

I još dalje i još gore
Preko gorkih preko mornih
Preko gloga preko drače
Preko žege preko stege
Preko slutnje preko sumnje

To nikako nije samo prostorno određenje rijeke, nego u bitnom sloju značenja — izraz nepobjedive ljudske volje da ide naprijed, i samo naprijed, preko svih prepreka, ne zastajući ni pred smetnjama ni pred prividnim prolaznim ciljevima. Smisao ljudskog kretanja nije u tome da dostigne neki cilj, jer konačnog cilja nema, nego da nezadrživo stremi naprijed, sve dalje, sve više, sve dublje u budućnost i sve dalje od prošlosti. Kažem to na temelju stihova koji rijeku označuju kao »sto godina« široku i »tisuću godina« duboku, a to znači, isto kao i u narodnoj pjesmi, da su joj dimenzije beskrajne, nesagledive. U sintagmi »modra rijeka« boja svojom označiteljnošću sugerira viziju dvaju najevidentnijih golemosti (modra mora i oceani), zapravo beskrajnosti (modri nebosklon), dok simbolićnost modrine upućuje na doživljaj tišine, smirenosti, vječnosti. U »modroj rijeci« je naš početak i bio bi naš kraj, kad je ne bismo pregazili. Iz nje smo potekli i ona nas čeka, ako joj ne uteknemo, jer nas već na putu do nje vreba ludilo mozga koji se napinje u naporu samospoznaje. Mi ne znamo baš mnogo i pouzdano o svojim pravim izvorištima, o porijeklu svemira i početku svih dosad poznatih počela, o omjeru i smislu svih gibanja i preobrazbi. Jedino što možemo znati jest to, da preživljuje samo ono što je kadro izdržati utrku s razvojem, što korača nezadrživo i uspravno samo naprijed i naprijed, prelazeći sve prepreke i nadilazeći sebe. Tko stane, taj nestane; — to vrijedi za individualno biće kao i za kolektiv, za cijelu rasu ili vrstu. **Modra rijeka** je motivirana svim onim što je neizrecivo a vezano je za opstanak čovjeka, naroda, ljudske vrste uopće, ali **Modra rijeka** ne pjeva o tome neizrecivom, već izražava volju da se izdrži i opstane idući naprijed, usprkos svemu. **Modra rijeka** je sugestivni sukus vrhovne životne mudrosti, koja nigdje nije deklarirana, ali to ne znači da nije u svakom stihu kao i u cjelini pjesme neprestano dubinski prisutna.

Na zanimljive i važne elemente u vezi s interpretacijom **Modre rijeke** upozorio me je Nusret Idrizović. On tvrdi da je Dizdarova pjesma proizvod islamske tradicije, i to posve određene tradicije muslimana u Bosni i Hercegovini i Sandžaku.

Do ovog decidiranog zaključka Nusret Idrizović je došao pošto se konzultirao i s nekoliko muslimanskih teologa.

Modra rijeka bi prema tome bila utemeljena u muslimanskoj legendi o tzv. sirat ćupriji, kako tematski, tako i svojom parcijalnom i, dakako, integralnom simbolikom. Valja ovom prilikom napomenuti da je legenda o sirat ćupriji vjerojatno prva naracija kojom roditelji svoje dijete počinju uvoditi u islam, odnosno u smisao dobrote i pravde, u razloge pravedna i ponosna življenja.

Legenda nigdje nije napisana i objavljena, pa je svi pričaju modificirano, na svoj način, otprilike s ovakvim osnovnim razvijanjem radnje, i naravoučenijem: Postoji tamo negdje na nebesima ili neznano gdje »sirit ćuprija«. Tanja je od dlake i oštrija od sablje. Nakon Sudnjeg dana, probuđeni ljudi će bosi koračati tom ćuprijom tanjom od dlake i oštrijom od sablje. Pravedni, dobri, hrabri, mudri, vjerni, korisni itd., naravno, ćupriju će prijeći bez po muke, a griješni itd. će, naravno, pasti sa ćuprije u džehenem. Dolje će gorjeti i gorjeti, a bog će im ponovo davati tijelo i opet će čovjek prelaziti ćupriju i padati, sve dok ne okaje svoje grijehe što ih je stekao živeći na svijetu (dunjaluku).

Završni stih iz Dizdarove pjesme VALJA NAMA PREKO RIJEKE vrlo često se spominje u muslimanskim obiteljima u nešto drukčijem obliku: VALJA NAMA PREKO SIRAT ĆUPRIJE.

Nije riječ, dakako, o slijepom povođenju već o pjesničkoj transformaciji koja bjelodano potvrđuje autentičnost Dizdarova pjevanja. Pjesnik neomanihejskog i bogomilskog dualizma, Mak Dizdar je pjesmom **Modra rijeka** ušao također u bit islamskog dualizma, jer »sirat ćuprija« je most koji spaja dvije obale ali ujedno i razdvaja Dobro od Zla.

Nakon ovog objašnjenja **Modra rijeka** nam se pokazuje kao izvrstan uzorak stvaralačkog iskoriščivanja kolektivno prihvaćene simbolike na planu individualnog obračuna sa sudbinom u simbolički dvosmislenom izrazu neizrecivog.

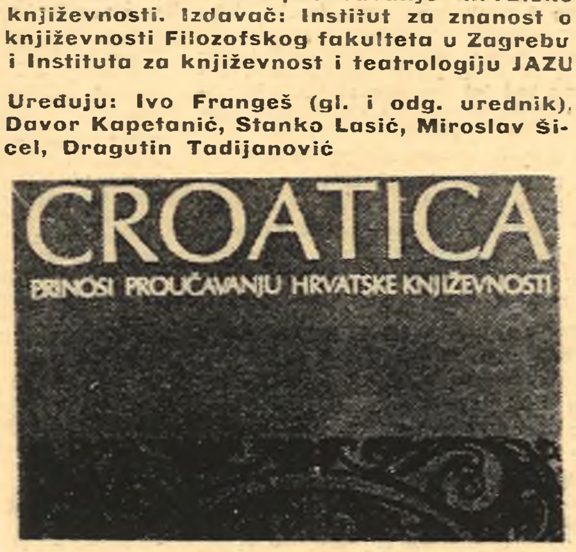
(Odlomak iz veće cjeline rukopisnog djela »Ključ za modernu poeziju«)

Vlatko Pavletić

PRINOSI POVIJESTI HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI

CROATICA. Prinosi proučavanju hrvatske književnosti. Izdavač: Institut za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Instituta za književnost i teatrologiju JAZU

Uređuju: Ivo Frangeš (gl. i odg. urednik), Davor Kapetanić, Stanko Lasić, Miroslav Šicel, Dragutin Tadijanović

Ono što se pred godinu dana dogodilo s prvim brojem časopisa »Croatica« svakako je pojava bez presedana, i ne samo u hrvatskoj periodici: u desetak dana — uz cijenu od 50 dinara! — rasprodana je cjelokupna naklada, i smioni nakladnik »Liber« tiska **drugo** izdanje. Kako i čime objasniti ovu pojavu kad je očito da »Croatica« nije garnirana konjukturnim temama i autorima, već da je to jedan strogo znanstveni fiksiran časopis, intoniran »profesorštinom« od prve do posljednje stranice, što mnoge inače a priori može odvratiti od njegova sadržaja! Međutim, pokretačka ideja uredništva »Croatike«, izražena u podnaslovu »Prinosi proučavanju hrvatske književnosti«, otapa svaku averziju i suočava nas s historijskom ozbiljnošću cilja koji promiče »Croatica«: markacija terena za prvu cjelovitu povijest hrvatske književnosti temeljenu na današnjem stupnju istraživanja i rezultata povijesnoknjiževne znanosti. Stoga nije puka slučajnost da dio uredništva »Croatike« sačinjava i dio operativnog uredništva »Povijesti hrvatske književnosti« (u šest knjiga) što bi trebala izići u 1973. godini! »Croatica« na taj način pruža mogućnost uvida u cjelokupno prezentiranje hrvatske književnosti — od istraživanja preko metoda do generalne sinteze — i daje izravno naslutiti domet koji će postići jedno takvo kapitalno i sudbonosno djelo hrvatske kulture kao što je spomenuta »Povijest hrvatske književnosti«. S druge strane, objavljeni prilozi, s pretpostavkom da su oni odista prolegomenom tom grandioznom projektu, otvara prostor konstruktivne polemike čiji bi ishod — još iz vremena — mogao korigirati rezultate pojedinih istraživanja i stavova što ih iznose i zastupaju pojedini autori. Možda bi uredništvo »Croatike« moralo razmisliti o ubrzanju ritma izlaženja, pa možda čak da umjesto polugodišnjaka postane četveromjesečnim periodikom!

Zato je izlazak **drugog** sveska s polugodišnjim zakašnjenjem, najblaže rečeno, kompromitantno za tako ozbiljno uredništvo, čemu se, očito zainteresirana, javnost nije nadala. Kvaliteta priloga drugog sveska jedva može opravdati uredništvo. Posebnu pozornost drugog sveska »Croatike« nedvojbeno zaslužuje veoma opširna studija **Eduarda Hercigonje** »Društveni i gospodarski okviri hrvatskog glagoljaštva od 12. do polovine 16. stoljeća«. Hercigonja eruptivnim smislom za znanstvenu argumentaciju demistificira mnoge jednostrane predrasude o neukosti i kulturnoj inferiornosti glagoljaša. Otkrivajući mnoge, pa i elementarne metodološke propuste istaknutih stručnjaka, povjesničara i povjesničara književnosti, Hercigonja podređuje svoju studiju cilju (previše skromno!) da »upozori na raznovrsnu izvornu građu« (koja je, usput rečeno, poznata još od Kukuljevića!), »koja pruža mogućnost djelomične rekonstrukcije gospodarske aktivnosti glagoljaša«.

Josip Vončina u mnogo čemu novom pristupu hvarskim književnicima 16. stoljeća, u studiji »Traganja hvarskoga kruga«, iznosi koloplet detalja, književne uzajamnosti, kulturne i političke klime, s naglaskom na jezik toga doba i područja koji je doživljavao neke metamorfoze s obzirom na otvaranje hvarskih pjesnika prem hrvatskom sjeveru. Pod uopćenim naslovom »Pučka književnost« **Divna Zečević**, konzultirajući mnoge autore i polemizirajući s nekim njihovim stavovima, pristupa tom fenomenu uglavnom sa sociološkog stajališta koje ističe kao nuždan aspekt u izučavanju pučke književnosti«. **Ivo Frangeš** piše o »Značenju Gajeve 'Danice', uz njezino ponovno objavljivanje«, ističući kulturno-povijesni trenutak u kojem djeluju Gaj i »Danica«. U temeljitoj analizi »Povijesni romani Eugena Kumičića«, **Miroslav Šicel** iskorištava prigodu da na temelju Kumičića iznese neke opće postavke strukture historijskog romana, a o Kumičiću će na jednom mjestu reći da »prijelomne preobrazbe u povijesti ne prikazuje kao preobrazbe u stvarnom životu naroda — što je zapravo karakteristika modernog povijesnog romana s početka 19. stoljeća — već mu je važan povijesni događaj kao fakat, bitan mu je smisao krize ili trijumfa narodne epopeje određenog povijesnog razdoblja, pri čemu nužno velike povijesne ličnosti idealizira, heroizira, uzdiše do mita«. Ušavši suvereno u problematiku modernog romana i njegovih bitnih strukturalnih karakteristika, **Fadil Bukić** piše suptilnu studiju »Strukturalna obilježja lika glavnog junaka u Krležinom romanu 'Povratak Filipa Latinovicza'«.

Posebna vrijednost ovog sveska »Croatike« jest bibliografija »Croatica u 1969. u jugoslavenskim izdanjima«, koju je s iznimnim marom i apsolutnom iscrpnošću priredila **Jelena Očak**.

U stalnoj rubrici Osvrti javljaju se **Nikica Kolumbić** s prilogom »Osobitosti hrvatske srednjovjekovne književnosti i njena aktualna pitanja« i **Maja Bošković-Stulli** s prilogom »Narodne pjesme iz Dalmacije u suvremenim zapisima«. In memoriam dr. Tonu Smerdelu piše **Z. Malić**, a Josipu Pupačiću **R. Bogišić**.

F. Marinković

RAZOTKRITI SVE ŠTO JE U HRVATSKOJ TRULO

KUMIČIĆ KAO PISAC DRUŠTVENIH ROMANA

One iste godine kad je Šenoin književni rad nasilno prekinut njegovom preranom smrću, pojavio se u hrvatskoj književnosti, sa svoja dva prva romana, Eugen Kumičić. I već tim svojim radovima, **Olgom i Linom** (»Sloboda«, br. 2-41, Sušak 1881.) i **Jelkinim bosiljkom** (»Sloboda«, br. 119-172, Sušak 1881.), pokazat će on sve sličnosti i sve razlike što postoje između njega i njegova velikog prethodnika, a mislim da bi bilo primjereno reći i — učitelja. Kumičić, hrvatski književnik koji je, studirajući u Parizu od 1875. do 1877., upoznao jedan zapadnoevropski književni smjer na samom izvoru — prateći iz neposredne blizine postanak i rast Zoline teorije i prakse naturalističkog, eksperimentalnog romana — zaželio je da s tim pogledima i tekovinama upozna hrvatsku javnost; štoviše, zamislio je u početku da ih i sam primijeni u vlastitom književnom stvaranju.

»Mi trebamo istine, a ne opsjena«

No, Kumičićeva književna pojava nije ovdje povezana s godinom Šenoine smrti samo zbog slučajne vremenske koincidencije. Drugi je tome razlog, dublje vezan sa smislom i značenjem i jednog drugog pisca. Kumičićev književni rad, njegovo književno djelo, čak i književne intencije njegove, prirodno se nadovezuju na djelo Šenoino, na ono što je Šenoa ostvario, i još više: na ono što je želio ostvariti u hrvatskoj književnosti. Nakon Šenoina izričitog zalaganja i opredjeljivanja za nacionalno i socijalno obilježje književnosti (u članku **Naša književnost**, 1865.) dolazi Kumičić da hrvatsku čitalačku publiku, koju je Šenoa svojom literaturom i stvorio i odgojio, povede korak dalje i da joj (u članku **O romanu**, 1883.) nametne uvjerenje: »mi trebamo istine, a ne opsjena«, kako je to doslovno rekao, misleći pritom na književnost uopće, a na hrvatsku posebno. Sasvim po uzoru na Zolu, Kumičić u svome članku izlaže načela romana koji bi imao biti plod znanstvenog promatranja života u svim njegovim dimenzijama, romana u kome neće doći na vidjelo samo čista i ugodna, namirisana i privlačna strana života, nego i njegovo prljavo naličje, jer za umjetnika nema dostojnih i nedostojnih tema. Kumičić prvi u nas izričito naglašava da sve može biti građa za umjetničko djelo: »Da li pisac opisuje bajne čari proljetne noći ili mračne tamnice i bolnice, to nam ne bi smjelo zadavati brige. Na ovom je svijetu sve zanimljivo ...«, piše on u već spomenutom članku **O romanu**, čime se zapravo izravno veže na Šenoinu misao izrečenu punih deset godina ranije, dakle 1874., misao koju on time ne samo nastavlja, nego i produbljuje: »... proučiti treba čovjeka u palači i u kolibi ..« Zato je Šenoa Kumičićev prethodnik — ne samo po kronološkom slijedu! I zato je Šenoa Kumičićev učitelj, i to ne samo zbog one lakonske, ali po svemu sudeći za Kumičića sudbonosne poruke što ju je u obliku savjeta, iskusni urednik »Vijenca« uputio mladom i tada još bezimenom književnom poletarcu koji mu je 1877. poslao svoju prvu novelu: »..ne otuđite se nikada životu ...«

Kumičić je djelomice naslijedio i Šenoin položaj u hrvatskoj književnosti: svojim pripovijestima i romanima — među kojima, kao i u Šenoe, ima i povijesnih i društvenih, seoskih i gradskih (u oba slučaja zagrebačkih) — djelovao je na svoje čitatelje ne samo književno i estetski, nego i nacionalno i politički, a svojim otvorenim zalaganjem za naturalistički roman, za estetiku ružnoga došao je u središte pozornosti našega književnog života u devetom desetljeću XIX. stoljeća, izazvavši i žive i oštre polemike, od kojih posebno valja spomenuti onu Galčevu u »Hrvatskoj vili« 1884. Samo se ovdje izmijenio redoslijed odnosa: Šenoa je kao književnik prožeo svoje romane političkom tendencijom, a Kumičić je, kao političar, iznio svoje ideje u književnoj formi.

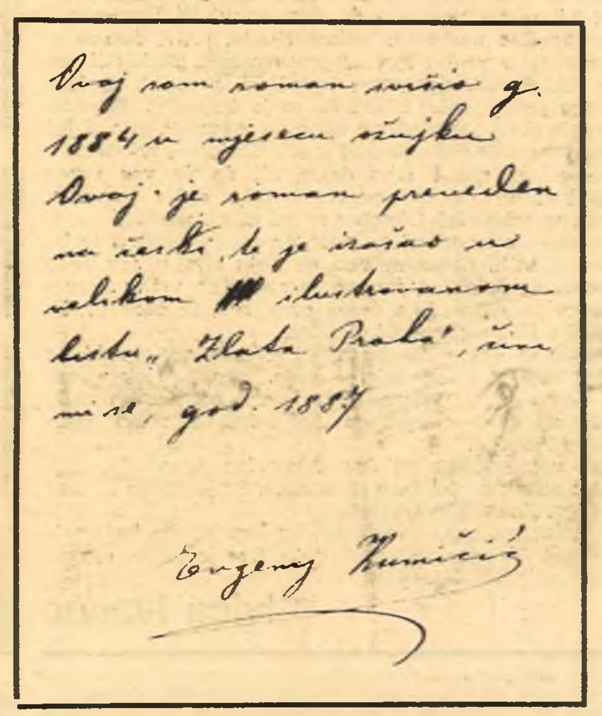
I to je, čini mi se, polazište s kojega nam valja pristupiti Kumičićevu književnom djelu; tom djelu u cjelini, pa tako i njegovim društvenim romanima.

Kumičić je prihvatio Zolu kao – pravaš

Od same pojave Kumičićeve **Olge i Line**, i oni koji su bili za Kumičića i oni koji su bili protiv njega ponavljali su — bilo kao njegove vrline, bilo kao mane — neke tvrdnje koje se samo na prvi pogled mogu učiniti donekle razložne. Na primjer: Zolin učenik i sljedbenik, jedini naturalist u hrvatskoj književnosti ... i tako dalje. Pritom se ponekad dodavalo da on to nije uvijek sasvim dosljedno, da su primjetljiva odstupanja od naturalističke metode, ali se ni to nije pokušavalo dovoljno razložno objasniti. Spominjalo se napokon i njegovo pravaštvo, ali to kao političko uvjerenje koje doduše ima stanovitog utjecaja i na njegovu literaturu, tj. uglavnom na povijesne romane njegove, a inače ostaje sasvim u granicama isključivo praktične političke djelatnosti u stranci i sabornici. U društvenim romanima Kumičićevim, čitali smo, njegovo se pravaštvo vidi jedino u tome što su u njima obično tuđinci izvori i rasadišta svih nevolja i zala, nacionalnih i društvenih, koja tište Hrvatsku, a naši su ljudi ili naivni pojedinci koji zbog svoje urođene dobroćudnosti nasjedaju strancu, ili pak sami kremen-značajevi, sposobni da se u svakoj prilici i na svaki način odrvaju svakoj kušnji.

Međutim, takvo shvaćanje o parcijalnom utjecaju pravaštva na Kumičićevu literaturu stvorilo je zabune i zablude, koje nestaju čim odustanemo od takve pretpostavke. Izgleda mi jedino ispravnim stajalište da je Kumičić i Zolu prihvatio kao — pravaš. I to prihvatio ga ne u cjelini, nego prihvatio samo ono i onoliko koliko je kao pravaš **mogao** i **trebao**. U nekim elementima književnog postupka Zolina — ili, bolje bi bilo reći: u nekim posljedicama tog postupka — pronašao je Kumičić mogućnost da kritički bespoštedno prikaže onaj dio hrvatskog društva, pretežno činovnički, koji je ogrezao u tuđinstvu, mogućnost da zdere masku s lica onih pojedinaca koji su izgubili nacionalni i moralni osjećaj, strovaljujući ne samo sebe, nego i tadašnje hrvatsko društvo, a time i cijelu Hrvatsku, u bezdan svih mogućih poroka i zala. Pišući **Olgu i Linu**, pišući **Gospodu Sabinu**, Kumičić je kritičar društva, po nekim detaljima (koji se lako uočavaju) on je i naturalist, ali iznad svega i prije svega on je pravaš. On je pravaš i kad — istodobno — piše svoje istarske romane, koji su u odnosu na one zagrebačke prava idila (**Jelkin bosiljak, Začuđeni svatovi, Preko mora** i drugi), u kojima nema čak ni prividno naturalističkih namjera. On je također pravaš i kad piše svoje povijesne romane iz hrvatske prošlosti. Pravaštvo je dakle jedina konstanta Kumičićeva, ono je ishodišna značajka njegova ne samo političkog, nego i književnog rada. Nije Kumičić bio u literaturi potpuni naturalist a samo tu i tamo pravaš, nego upravo obratno: potpuni pravaš a samo tu i tamo naturalist, prihvaćajući od te metode samo bespoštednu kritičnost i primjenjujući je samo na one na koje se s pravom obarao njegov pravaški gnjev.

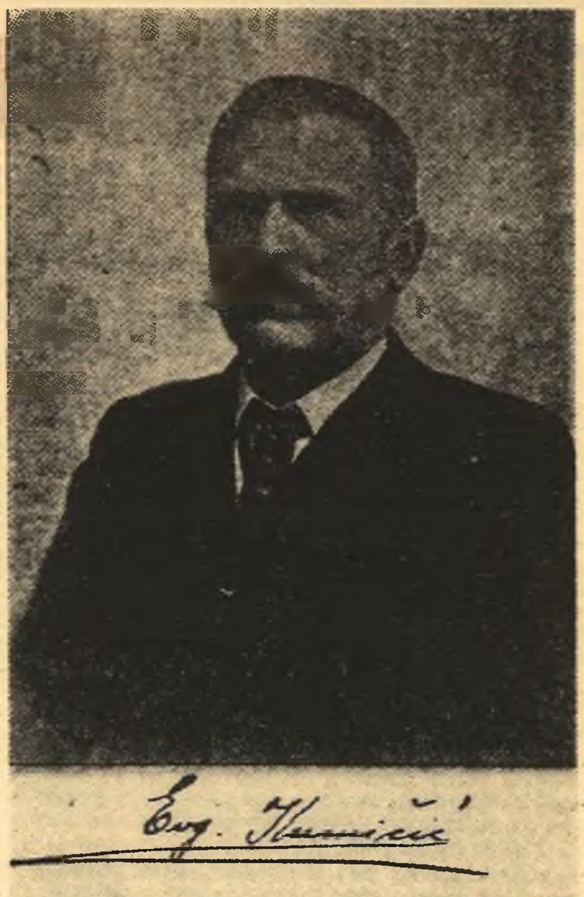
Kumičićevim pravaštvom mogu se objasniti i odstupanja od naturalističke metode i u njegovim »najnaturalističkijim« romanima — u **Olgi i Lini** i u **Gospodi Sabini.** U prvom romanu, na primjer, lik Olge i baruna Milana, a u drugom Mavra Šarinića i Ruže svjedoče o Kumičićevoj tendenciji: razotkriti sve što je u Hrvatskoj trulo, pokazati što je sve bolesno i za narod opasno i štetno, ali istodobno istaći kako, srećom, ima i onih (i to u redovima građanstva i u redovima plemstva) koji u te vrtloge zla nisu upali, nego im se čak i odupiru, snagom svoje nepokvarene i plemenite ljudske duše i hrvatske svijesti, odupiru s manje ili više uspjeha, ali zato s jednako puno srca i čvrste nade.

Vlastoručna pripomena Eugena Kumičica na primjerku romana »Gospođa Sabina«

Vlastiti osjećaji i uvjerenja potisnuli dosljednost naturalizmu

Taj prijelaz Kumičićev u romantičarsko hvaljenje dobrih, kao opreku žigosanju pokvarenih, sasvim razbija tezu o Kumičićevu naturalizmu Zolina tipa. I ne bih rekao da je Kumičić krivo ili nepotpuno shvatio Zolu, kako se također može pročitati u nekim studijama i književnopovijesnim priručnicima. Članak **O romanu** svjedoči da je Kumičić Zolu dosta dobro razumio. Ali kad je sve to kušao primijeniti u svome stvaranju, sukobio se s vlastitim osjećanjima i uvjerenjima, koja mu nisu dopuštala da bude dosljedan zamamnoj teoriji. Kumičić je shvaćao da je za Zolu naturalizam prije svega znanstvena metoda, nepristrana, objektivna, neovisna o emocijama, a još manje o piščevim subjektivnim željama, sklonostima i simpatijama; ali je Kumičić, prije svega, bio pravaš, i on se nije mogao odijeliti od Hrvatske — ni tematski ni emotivno. Zola je uspio svladati i disciplinirati svoja čuvstva i opredjeljenja, obuzdati svoj temperament: Kumičić to nije znao, a možda i nije htio. On nije dakle slijepo slijedio i oponašao Zolu, ali ne zato — ili barem ne **samo** zato — što on tome ne bi bio stvaralački dorastao, nego ponajprije i ponajviše zato što se on prema hrvatskim temama, prema hrvatskim ljudima i prema Hrvatskoj nije mogao distancirati, što on nije mogao biti hladno racionalan i emotivno

nezainteresiran kad je riječ o zemlji i narodu koje je tako iskreno volio. Nije to mogao čak ni prividno. Pa ako Zolin znanstveni naturalizam svršava jednostavnim tendencioznim romanima, kako to kaže Petar Skok, onda nam valja zaključiti da Kumičićev »naturalizam« (sada već sasvim sigurno stavljen pod navodne znakove) s takvim romanima i počinje i svršava.

Na Šenoinoj baštini

A i to je također nastavljanje one linije koju je u književnosti hrvatskoj započeo već August Šenoa. Upravo zato ga Kumičić, u već spominjanom članku **O romanu**, ističe iznad svih pređašnjih književnika hrvatskih, rekavši: »Naš neumrli Šenoa imao je velik um i posve zdrave oči.«

Gradeći tako na Šenoinoj baštini i nastavljajući njegovu namjeru, Kumičić je unaprijedio idejnu osnovu hrvatske književnosti, ali u izražajnom i oblikovnom pogledu nije dostigao svoga velikog prethodnika. Zanatska strana Kumičićevih romana — pa i onih društvenih, iz aspekta kojih ovdje jedino i govorim — nije dosegla razinu Šenoine vještine i spretnosti. I to ne samo zato što se u Kumičićevim romanima, primjerice u **Olgi i Lini** i u **Gospodi Sabini**, uzastopce ponavlja isti raspored lica i njihovih međusobnih odnosa (usporedimo samo odnos udove Jele, Ruže i Solarića u **Gospodi Sabini** s odnosom udove Klare, Olge i kapetana Smidta u **Olgi i Lini!**), što svjedoči o zastoju mašte i piščevu oslanjanju više na idejnu nego na umjetničku komponentu djela. Kumi[illegible] sli, gledajući u cjelini, nisu tako velebne kao Šenoine, njegove fabule nisu tako bogato razvedene u brojne epizode, digresije i nijanse, njegova lica nisu uvijek dosta individualizirana, njihov jezik nije uvijek tako živ, njihovi dijalozi ne nameću se s onoliko scenske plastičnosti kao u Šenoe.

Sve bi to bile veoma ozbiljne, za [illegible] povijesnu ocjenu Kumičićeva značenja čak i presudne primjedbe i prigovori, kad ne bismo [illegible] što prije toga rekoh o njegovim književnim namjerama. Dodati nam je da je mogućnost takvih prigovora predviđao vjerojatno i sâm Kumičić, i zato kao da je mislio na sebe i kao da se ispričavao zbog vlastitih nedotjeranosti, kompozicijskih i stilskih, kad je napisao: »Danas malo hasni bujan i sjajan slog; više se istine zahtijeva, a manje zanosa.«

I nehotice se ovdje prisjećamo Šenoinih riječi iz predgovora **Prijanu Lovri**: »Ne mislite da ću dozivat u pomoć dosjetljivost ili bujnu maštu. Što vam evo kazujem, živa je i prosta istina.«

Kumičić dakle nije donio naturalizam u hrvatsku književnost kao gotovu formulu, kao zadani okvir koji samo treba ispuniti predviđenom slikom. Da je to učinio, makar i najsavršenije, ne bismo mogli da mu ne predbacimo oponašanje. Ali on je, potaknut naturalizmom, stvorio u hrvatskoj književnosti specifični tip literature, u kojoj se prožimlju i nadmeću komponente raznolike i suprotne: realizam s elementima naturalizma, romantizam na granici idealizma. Nije donio naturalizam, nego istinu, koju su tražili ponajbolji hrvatski pisci prije njega, a izričito zagovarao August Šenoa. Tako je Kumičićeva literatura nastala na čvrstoj podlozi hrvatske književne tradicije, kojoj ostaje vjerna i onda kad je dopunjuje, tradicije kojoj ostaje dosljedna i u onome što ovdje spominjem na posljednjem mjestu, iako po svome značenju nije posljednje: to je svijest i dobrovoljna obveza hrvatskog književnika da se kao duhovni predstavnik jednog malog, stoljećima ugrožavanog naroda ne može zatvoriti u svoju kulu bjelokosnu i prepustiti ostvarenju i njegovanju isključivo svoga estetskog ideala, nego da je njegova neizbježna dužnost da svoj talent učini osjetljivim za sva područja na kojima se odvija narodni život; jer književnost nije ništa drugo do viši oblik toga istog života.

Znao je to Šenoa, koji (iako formalno pristaša Narodne stranke Strossmayjerove) po mnogim pojedinostima bijaše pravaš duhom; znao je to i Kumičić, pravaš i duhom i tijelom.

(Uvodni ulomak iz oveće studije)

Dubravko Jelčić

DAPAČE, DOMOVINE BRANITELJ

Postoje određene vrste hrabrosti. Jedna od njih jest i hrabrost ljudi koji domovinu (ili Domovinu) brane.
U biti, to su sasvim simpatični i dragi ljudi. Dapače. (Što dapače? Ništa). Jedino što su beznačajni i bezlični.
Prepoznat ćete ih po tome što ništa ne mogu uraditi. To će vam i sami reći. No varate se ako mislite da oni zbog toga pate od kompleksa manje vrijednosti. Jedini kompleks koji se kod njih može otkriti jest kompleks tuđe odgovornosti. Trebalo bi odgovoriti. Napisati! Protestirati! Javno reći! Javno žigosati! Raščistiti! Razjasniti (javno)! Jer pravi domovinobranitelj točno zna što treba uraditi, kada, gdje i kako, ali mu ne pada na pamet da bi i on osobno mogao makar i malim prstom maknuti. On ništa ne može. Dapače!
Među četiri zida svoje sobe. u krugu pomno odabranih, oprezno izabranih i dobro provjerenih prijatelja, ti dragi ljudi, zažarenih obraza i usplamtjelih očiju domovinu brane. Protiv koga ili čega? Dapače. (Što dapače? Ništa.)
Kao i svi ljudi spremni da domovinu brane, i oni su pripravni da na oltar domovine (ili Domovine) polože na tisuće i tisuće života. Tuđih, jasno.
Domovine branitelj jest čovjek koji i nekoliko puta uzastopce vikne »hop« a da mu nije ni na kraj pameti da bilo kuda skače, a najmanje preko jarka. Jasno da je intimno duboko uvrijeđen na sve one ljude koji ne skaču preko jarka.
Domovine branitelj čita Hrvatski tjednik. Kupuje ga za gotov novac i zbog toga je neobično ponosan. Pri tom je gord i zbog vlastite hrabrosti. S neskrivenim uživanjem domovine branitelj čita Hrvatski tjednik (iz ovih ili onih pobuda). Uz prigušeni usklik on povjerljivo kaže svojoj ženi: »Dobro su ga (ili ih, njih) opalili!« Njemu, domovine branitelju, dakako, ne čini se doličnim ni da prigovori svojoj sindikalnoj podružnici kada preko nje nabavi loši krumpir (što, opet. ne znači da samo zbog toga postoji sindikat — mislim, zbog krumpira).
Domovine branitelj zna napamet riječi pjesme o banu Jelačiću. Zato nema pojma o Jelačiću. Dapače. To ga i ne zanima. Za njega je ban Jelačić nenapisana Zajčeva opereta, oprostite — opera. Ili Jelačićev spomenik s Jelačićeva trga. Sve bivše. Domovine branitelj se ljuti zašto Jelačiću ne dižemo jedan spomenik na jednom mjestu, iako je i malom djetetu jasno da u ovom trenutku postoje na tisuće i tisuće Jelačićevih spomenika koje ni loše lekcije iz povijesti i politike nisu u stanju srušiti. Tâ, uostalom, još davno je naš narod rekao: »Ban je banu spomenik«. Dapače.
Čovjek koji domovinu brani obično se nalazi u nekom organu. Mislim, organu samoupravljanja. Dapače. To je vrlo naporni, a k tome i . . . (Ma dapače!). Tamo domovine branitelj šuti ili uopće ne dolazi na sastanke. Za razliku od ostalih, koji su to isto, samo s druge strane.
Inače, on je za principijelno raščišćavanje stvari i odnosa (dapače) na svim nivoima i krugovima (dapače) osim u vlastitim.
Po vanjskim znacima, domovine branitelj ne m i s l i (to je uvijek opasno i loše svrši), nego s m a t r a.
Domovine branitelj nikada ne odgovara na vaša pitanja. On odgovara na pitanja koja su postavili Marx, Engels i Lenjin. Pri tome nije važno što bi Marx, Engels i Lenjin. da su živi, radije pregrizli jezik nego njega nešto pitali. Ali mrtvacima je uvijek lakše odgovarati nego živima (pogotovu ako su u Njemačkoj na radu).
Domovine branitelj uvijek zastupa ideje, nikada ljude. Jer ideje se hrane idejama, za razliku od ljudi.
Domovine branitelj gleda na stvari u perspektivi. jer je to jedini način da i slijepoga utješite. Ta prapraunuk će mu biti zdravih očiju. (Pitanje: A što ćemo s pametnima? — treba ovdje potpuno preskočiti.)
I onda, dalje o vanjskim znacima po kojima možete prepoznati domovine branitelja!
Ne govori. nego izražajno šuti.
Ne protestira, nego drži figu (svima, uvijek, svugdje).
Ne ljuti se. nego se značajno smješka.
Bio s ovu stranu ili onu (Čega? — Bilo čega!). domovine je branitelj malo za, a malo protiv, uglavnom i dapače.
Iako je domovine branitelj Čovjek koji je uvijek za to da se domovina brani. povijesni ga je nauk (provjeren stoljećima) poučio da se domovina (ili Domovina) uvijek nekako spasi. To je, uostalom, ono zgodno kod domovine. Ili Domovine. Pa iako ne bi ni u snu pomislio da domovinu (ili Domovinu) usporedi s mačkinih sedam života, pravi domovine branitelj s punim će vam pravom reći, gledajući vas u oči, da on, domovine branitelj, provjereno, ima samo jedan jedini život. A to je činjenica. Dapače. I daje zbog toga bolje s njim ne računati. Hja. I još (tu vam više neće gledati u oči) da je on, privatno, s vama. uz vas i tako dalje, ali da će vas javno napasti ili vas se odreći i tako dalje (zavisno, odnosno dapače). Obratno se još nije dogodilo.
Domovine branitelj se slaže da svijet (Svijet) treba promijeniti. Samo ne zna na koju stranu, jer kada imate vrtoglavicu, ionako je svejedno vrtite li se s lijeva na desno ili s desna na lijevo. Ili obratno. Ili uopće. Ili dapače. Ipak dapače.
Pravi se domovine branitelj nikada ne okreće na onu stranu s koje vjetar puše. Nego uvijek vjetar puše na onu stranu na koju je on okrenut. Jer ipak, priznajmo, to s vjetrom i nije baš tako komplicirano. Dapače.
Još nisam vidio ni čuo domovine branitelja koji nije zastupao interese domovine. Prije svega i iznad svega. Za razliku i dapače.
U principu, branitelj domovine jest ličnost koja nije ličnost. Takvim se treba roditi. Sve je ostalo svakodnevna praksa. Dapače.

Ivica Ivanac

Halo!
BOŠKO PETROVIĆ?

Moje subjektivno mišljenje o kulturnoj situaciji u gradu nastojim izraziti djelima, a ne parolama. Tako ću svoje mišljenje o kulturnoj situaciji u hrvatskoj metropoli ovih dana odsvirati, dakle: »BP Convention« u Kavani »Corso« 5. prosinca!

Halo!
MATE TIJARDOVIĆ - DALMATA?

Upravo je otvorena izložba na kojoj kolega **Milorad Ardelić** izlaže ulja, a ja skulpture i reljefe u drvu. Osječka je publika već imala prilike vidjeti moje radove, dok je kolegi Ardeliću ovo prva izložba. Bojim se jedino da će i ova izložba — poput mnogih — ostati bez kritičke ocjene, budući da u Osijeku nema nijednog likovnog kritičara . . .

Halo!
PETER ROBINSON?

Zahvalan sam Kazalištu »Komedija« koje se odlučilo postaviti Stoppardovog »Inspektora Dobermana«, i to u mojoj režiji. Službena premijera održat će se 11. prosinca, iako predstavu već sad igramo na opće zadovoljstvo publike. Dakako, zadovoljan sam i ja. Ovdje, u Zagrebu, zapanjen sam brojem kazališta i šarolikošću repertoara. Postoji tu velika mogućnost eksperimenta, mogućnost da se uvijek ode korak naprijed. To je, recimo, na Broadwayju gotovo nemoguće.

Halo!
TOMISLAV BAKARIĆ?

Čitam gomilu knjiga o Franu Supilu i dogada mi se da — uzevši naš tisak u ruke — ponekad zaboravim jesam li u 1915. ili u 1971. godini.

Halo!
GIGA GRAČAN?

Čekam svanuće boljih dana za prevodioce. U ladici toj i toj čeka knjiga ta i ta. NIJE beletristika!

Halo!
ANTE ŽIVKOVIĆ?

Ne mogu se pomiriti s nekim mišljenjima da komorna glazba nije više popularna. Nastupi **Zagrebačkog kvarteta** to uporno demantiraju. Mi sviramo po školama, tvornicama . . . i što je nama najdraže: **mlada** nas publika odlično i vrlo pozorno prima. No, komorna će se glazba ipak morati vratiti u salone — odakle je i potekla.

Halo!
MARIJAN ARHANIĆ?

Projekt mog dugometražnog igranog filma »Poslije podne jednog fazana« prihvaćen je. Budući da je »Jadran-film« stajao iza njega, nadam se da će sad za nj naći i novca. Naime, potrebno će biti još sedamdesetak milijuna. Nadam se startu u ožujku.

Halo!
MIRO VUCO?

Ne iznenađuje me izjava **Ivana Kožarića** (u pretprošlom broju HT-a), niti me zabrinjava konsternacija zagrebačkih likovnih krugova u povodu mog izbora za člana Republičkog fonda za kulturnu djelatnost — likovnih krugova u kojima se dotični Kožarić kreće.

PODLISTAK S PREDUMIŠLJANJEM (11)

PRETPRAZNIČKA NERASPOLOŽENJA

Ne može se riječima opisati kako me neizrecivo obradovalo kad sam u našem Velikom dnevniku pročitao da u minulih tjedan dana nije na miloj na televiziji bilo ni PROMAŠENE TEME ni IZGUBLJENA VREMENA. Bio sam ponosan: bože, kako mi pametnu TV imamo!
Prokletstvo je čovjekovo da nikada nije posvema zadovoljan pa sam se i ja, tako reći istodobno. pomalo i rastužio: jako sam rastrošan s tim vremenom i umjesto da poučno-odgojno gledam divne TV-emisije, razbacivao sam se njime (vremenom) kao novopečeni bogataš novčanicama. A mogao sam, uzmimo, umjesto što sam čitao TV-kritiku, gledati TV-program i to bi bila odmah dvojaka korist: ponajprije, ne bih gubio vrijeme uzalud, a osim toga ne bih ni znao da ga gubim, te bih, zlosretan. i dalje krao bogu dane nesvjestan prekrasnih mogućnosti koje olako propuštam.
Ali u svakoj nesreći ima i malo sreće: praznici će i sad bar znam kako ću ih (dane) krasti — sebi. Ranije sam naime uvijek bio u nedoumici što bih s njima. Tim posebno pustim, ni za što pogodnim danima. Praznim danima, kako im i ime veli. Čak sam pomišljao o prijateljevu savjetu kako su to jedini pravi dani da čovjek nešto ozbiljno uradi. Ionako, mislim ja o sebi, kad drugi rade, a ti . . . si ustalom poznata lijenčina i što da se još kaže.
I doista, valja samo promotriti kako pobudali ovaj naš radni narod u pretprazničke dane i s kakvim sve silnim porivima krene u »osvajanje slobode« i odmah ćemo se, unaprijed, uplašiti za sve što će se događati. A kako se to zbiva svakih praznika otprilike na isti način, i nije osobito teško predvidjeti »tok zbivanja«:
Ponajprije valja obratiti pažnju na sve silne naše mislitelje. Nevjerojatno koliko ih ima. I svi oni (misli-oci i misli-mame, što bi rekao Davičo) napuštaju u svečane dane svoja čeda. Kažu: odlučio sam pustiti misli na pašu. Dakle, praznici su i što se tu može. Ostavimo njihove misli s kravama i počujmo umorne. To su one koji veći dio radnih dana kukaju kako će u vrijeme praznika spavati i samo spavati. Znam već: susretat ću se s njima poslije praznika i morat ću uložiti podosta truda da u tim od napora iscijeđenim i od nespavanja požutjelim ljudima-limunima prepoznam znance i čujem i počujem kako se, u posljednji tren, slučila prilika da »za bagatelu« obiđu jedno pola Evrope i još malo više i — jednostavno nisu mogli odoljeti. Ali lako za njih, spavat će oni kasnije. U uredu. Najteže je s umjerenima, onima što vam obično »u povjerenju« pripovijedaju o čiru na dvanaestercu i sličnim kolitisima. paze što jedu. i piju u najboljem slučaju čašu vina tjedno. Iz meni sasvim nepoznatih razloga oni misle da praznici ne bi bili **pravi** kad se ne bi bar jednom pošteno prenajeli ili poiznapijali. Ostale prazničke dane provode u stenjanju, liječeći glavobolju u »prijatnom obiteljskom suglasju«.
I kad sam tako opet probrojio sve mogućnosti i počeo zdvajati: raditi neću, to je ipak zgodno tek kao domislica; s kravama ne želim imati posla; još od srednjoškolskih dana užasavam se od izleta na kojima moram ići desno iako bih žarko želio otići lijevo; napiti se mogu (hvala na pitanju) i bilo kojega drugog dana, i kuda da se onda dovraga đenem. Jer i kazališta malo slave, malo ne rade, kino-dvorane su u te dane opsjednute vojnicima i kućnim pomoćnicama. izletišta i restorani »rečenim« umjerenjacima i sad odjednom — pojavljuje se TV. Zaista prekrasno!
Ponajprije, kako sam lijepo naučio .neću gubiti vrijeme, a osim toga, ako baš sasvim ne podjetinjim od onih desetak dječjih emisija, svakako ću odmah razlikovati Plećaša i Šolmana. i bar jednom dnevno riknut ću UA, SUDIJA!!! tek da ne iznevjerim dobre narodne navade. Preostalo vrijeme slušat ću zabavnu glazbu i gledati »informativne emisije«, jer to i onako dođe na isto: jedan festival zabavne glazbe ili nekoliko u dlaku jednakih govora na proslavama, otprilike je jednako korisno zarađeno vrijeme. Bit će još i filmskih limunada, i eto narode pa srči i kusaj!
Kusa se, kako kažu liječnici, mlijeko. Kusa se, rekao bih ja, i kultura na TV. Samo to je više kao mlijeko u prahu. Možda je nekad i htjelo biti mlijeko, ali se puno vode nalilo — pa je sve nekako vodnjikavo, sladunjavo, prozirno. Primijetili ste svakako, napisao sam NALILO — narodski, nadnaravno, jer tko bi zapravo i znao tko dolijeva vodu. A tko zna, možda je, što bi rekao mudri Vasisualij Lohankin, u tome velika prostonarodna istina. Možda i zaista treba tako s umjetnosti: puno zabavnih skladbi, poneka slika s otvorenja izložbe što bljesne pred očima kao meteor pa i nisam siguran da sam je uopće vidio, poneko izvješće sa simpozija, poneka LEĐA umjetnikova i onda, na kraju, nekoliko balerina klasičnih i modernih, malo da zaplešu, tek toliko, za dobar san.
I što vrijedi i govoriti. Znano nam je da ne oskudijevamo s nepismenima. O njima brine, bit će, TV kad nas poučava o kulturi i umjetnosti i o svim tim dosadnim stvarima koje stoga i valja dati pojednostavnjeno i u što zabavnije obliku. I mučim se tako i premišljam: tko to zapravo misli da TV gledaju samo idioti i maloumnici, tko je izmislio »pravila igre« i osudio nas da, osim poneke drame, o umjetnosti čujemo mudro sročenu riječ u najboljem slučaju jednom u nekoliko mjeseci, a da se u preostalo »za umjetnost izdvojeno« vrijeme izmjenjuju klaunske samodopadnosti i šture. nerijetko i neprecizne »informacije« o zborovanju, skupovima, nagradama i otvorenjima izložaba gotovo proporcionalno?
Pa lijepo. Sinoć sam se povlačio i potezao do mile volje i poslije toga su Nijemci jako dobro govorili poljski, sačekao sam i ljepoticu da mi poželi laku noć, i miran, potpuno svjestan kako sam korisno proveo pretprazničko veče — zaspao kao bebica.
Da znate, ipak ću poslušati prijatelja i uzeti lijepo papir pređa se pa . . . iz inata! A televizor ću otvoriti tek posljednjega dana sieste kasno uvečer: netko se zabunio i u program uvrstio Bacha. Pa ako još i s tonom bude sve u redu, sliku ću namjerno izobličiti Iz inata!

Duško Car

KRIZA KAZALIŠTA

PRIJEDLOZI ZA RAZMIŠLJANJE

O Chamberlainu umjesto isprike

Umni moj prijatelj i pravi pjesnik Danijel Dragojević, reče mi u jednom od naših »peripatničkih« razgovora da ironiju nikada ne može do kraja prihvatiti ozbiljno, jer da ironija ne može biti pravo i ljudsko stajalište. Nije to ni bilo tako davno, ali tada još nisam ni slutio kako je blizu vrijeme kada ću imati prilike da se u to i sam uvjerim.
Pokušavajući se upustiti u razjašnjavanje zapletenih i teških problema naše kazališne krize, našao sam se u položaju da »ironično« budem optužen kao vehementni rušitelj, isključivi negator i Nostradamus koji proriče propast hrvatskog glumišta. Prigovoreno mi je da izbjegavam traženje »konkretnih« rješenja u »konkretnim« prilikama. »iznutra« i »odozdo«, tj. iz samoga kazališta. Moj hrvatski činovnički strah od takve (ne zavaravajmo se, ali ipak!) moguće katastrofe, okvalificiran je kao »metafizička« isprika, a pokušaj **konkretne** analize stanja u hrvatskom kazališnom životu, kao **apstraktni** politički napad na vrhunaravnu kategoriju vlasti.

Strah na Balkanu, međutim (i nažalost) nije nikakva metafizička kategorija, već vrlo gruba fizička sila koja neprekidno podsjeća na hladno i teško kamenje jednog sasvim nepošumljenog »turističkog« otoka na našem Jadranu. Naša nam je povijest često pružila vrlo opipljive i drastične dokaze o surovoj materijalnosti straha, koji je oduvijek bio konkretna **fizička** posljedica »metapolitike« koja metastazira.

Što se pak same vlasti tiče, ona je poslije giljotiniranja Ljudevita XVI. izgubila vrhunaravno »apstraktno« značenje, poprimivši vrlo realan ovozemaljski vid konkretnih ljudskih dužnosti, odgovornosti i prava u vođenju jedne države i jednoga (ili čak više!) naroda. Pa ako se netko, iako »metafizički« prestrašen, usudi primijetiti da s našom kulturnom politikom nije nešto u redu, onda je sasvim jasno da će se takav drski prigovor odnositi na ministarstvo za kulturu (konkretno!), a ne na ministarstvo saobraćaja koje se, recimo, brine o željeznicama. Vlast, dakle, već odavno nije od Boga, već je od ljudi, sa svim njihovim ljudskim manama i vrlinama. Prigovaranja i protesti PROTIV vlasti su, prema tome, tek odobravanja i zalaganja ZA vlast: za njezin pravedniji, inteligentniji i pošteniji dio! Zar je taj bolji dio vlasti tako metafizički irealan da bismo ga trebali smatrati vrhunaravnom apstrakcijom?

Još iz dječačkoga doba neizbrisivo se je urezala u moje pamćenje slika gospodina Chamberlaina, koji s kišobranom u ruci hita na pregovore s Hitlerom. Slutio je nevrijeme, jadnik, ali je mislio da će pasti tek obična kiša. Nekoliko godina kasnije, međutim, našao sam se u skloništu zatrpan ruševinama, pod kišom bombi što su razorile kuću u kojoj sam prije toga još mogao stanovati. Uvjerio sam se već tada da je kišobran vrlo neprimjereno i neefikasno sredstvo za obranu od napada iz zraka. Od toga vremena kukavički strepim od bombardiranja i strašno sam nepovjerljiv prema svim vrstama pregovora s kišobranom u ruci.
Moja nastojanja da proniknem što istinitije i dublje u zaplet krizne drame hrvatskoga kazališta nisu, dakle, bila podbodena proročanskim ambicijama zlogukog provincijalnog Nostradamusa, već lomnim štapom crnog kišobrana i chamberlainskom zabrinutošću nad jednom uistinu opasnom i prijetećom situacijom, koja ovoga puta ugrožava opstanak našega glumišta **u cjelini (!)**. Možda moj opravdani strah ima pretjerano »velike oči«, ali ako i jeste tako, on nije proročanski izraz rušiteljskog pesimizma, već posljedica iskustvenog uvjerenja po kome jedan hrvatski kazališni NOS STRADAMUS preveden s makaronskog latiniteta s očajanjem uviđa da MI STRADAMO.

U svojim razmatranjima »O naličju krize hrvatskoga glumišta« pisao sam, stoga, sa zaljubljeničkom brigom o svim našim kulturnim, pa i kazališnim institucijama. Govorio sam o tome kako ih treba **izmijeniti (!)** a ne razoriti, što u prijevodu na stvarni jezik kazališne prakse znači da sam odlučni protivnik svih pokušaja da se naša kazališta organiziraju po načelu tzv. »producentskih« grupa. Uvažavajući, ipak, smisao i bit kritičkih prigovora upućenih mojim »rušiteljskim« gledištima, smatram svojom profesionalnom dužnošću i ljudskom obavezom da u ovom trećem (i posljednjem!) članku o krizi hrvatskoga glumišta iznesem i neke **konkretne** prijedloge o načinu na koji bi se moglo krenuti u razmišljanja o reorganizaciji naših kazališnih ustanova.

Dramsko kazalište Gavella

Samoubilačka hrabrost kojom umjetnički kolektiv toga kazališta srlja iz godine u godinu u sve teže krizne situacije, pruža osnovane nade da je došao čas kada je taj teatar sazrco za jednu temeljitiju reformu svoje organizacione strukture.
Iz grupe glumaca osnivača DKG-a, čiji je profil (jednako kao i moju karikaturu, uostalom) prilično precizno skicirao Duško Car, trebalo bi umjesto **jednoga** direktora formirati **glumački direktorij** sastavljen od 5—7 istaknutih njegovih članova. Dvojica od njih mogli bi biti predstavnici mlađe glumačke generacije. Bilo bi neobično lijepo (a možda čak i neophodno!) da se u DKG vrate dvije velike i značajne pojave hrvatskoga glumišta: Sven Lasta i Fabijan Šovagović.
Uz ovakav **glumački direktorij** trebala bi postojati tri upravitelja: administrativni, tehnički i financijski, koji bi kao izvršni organ direktorija provodili u život

Novi se kazališni kolektivizam može roditi samo iz svjesnog udruživanja svjesnih i slobodnih pojedinaca.

njegove odluke. Umjesto dosadašnjeg Umjetničkog savjeta, DKG bi formiralo jedan Prošireni umjetnički savjet u koji bi ušli različiti istaknuti kulturni radnici i umjetnici: književnici, kritičari, filozofi, profesori i sl. Zajedno sa članovima direktorija takav bi Prošireni umjetnički savjet brojao oko 15 članova. Dosadašnji Upravni odbor i Kazališni savjet postali bi u ovakvoj organizacionoj formi sasvim izlišni.
Dramsko kazalište Gavella bilo bi kazalište bez stalno angažiranih redatelja. Pojedini redatelji ili pisci, ili grupa redatelja i pisaca, podnosila bi glumačkom direktoriju DKG-a svoje pojedinačne ili jednogodišnje repertoarno-izvedbene projekte. Nakon selekcije predloženih projekata glumački direktorij bi s njima izišao pred Prošireni umjetnički savjet, koji bi projekte odobrio (ili ne!) nakon diskusije i analize. Na taj način bi se svake sezone stvarao godišnji repertoarni plan i program rada u reformiranoj ustanovi Dramskog kazališta Gavella.

Hrvatsko narodno kazalište — i ostali . . .

Zašto HNK ne bi pokušalo po uzoru na Comédie française? Barem u načelu po kojemu je konstituiran ansambl ove tradicionalne kazališne kuće. Jezgro ansambla sačinjavaju stalni i doživotni članovi **(sociétaire)**, a oko toga se jezgra formira privremeni, promjenljivi dio ansambla **(pensionnaire)**, koji s upravom kazališta potpisuje jednogodišnji ili dvogodišnji ugovor, ovisno o repertoarnom planu i programu. Nepromjenljivo jezgro ansambla HNK-a bi u tom slučaju brojalo tek trećinu današnjeg njegova članstva, a bilo bi sastavljeno od vrhunskih reprezentativnih glumaca, koji su se odlučili prihvatiti takav doživotni status.
Glavna prednost ovakvoga oblika organizacije je u tome što on omogućuje mnogo veću »protočnost« glumaca i redatelja, te razbija činovničku »začepljenost« naših kazališnih kolektiva, a da pri tom ne razara čvrstu i trajnu osnovu tradicionalne kazališne institucije. Čini mi se da bi i inače sve naše kazališne ansamble trebalo smanjiti i sažeti upravo na principu dinamične izmjene stalnog i promjenljivog dijela članstva.
U ovakvoj organizacionoj konstelaciji zagrebački Teatar &TD, kao i kazalište »Komedija« trebali bi zadržati svoje sadašnje organizacione sheme uz neusporedivo veća financijska sredstva. Teatar &TD trebalo bi odvojiti od Studentskog centra, te ga mnogo profesionalnije organizirati u tehničkom i poslovnom pogledu, dok bi se visprenom Štefančiću mogle više odriješiti ruke i dati mu veća prava i mogućnosti da se oslobodi nepotrebnog redateljskog i glumačkog balasta.
Što da se kaže o Zagrebačkom kazalištu mladih? I sam bi Katon rekao: »Ceterum censeo Carthaginem CONSTRUENDAM!« Svake noći građani i građanke Zagreba neumorno proizvode buduće gledateljčiće za jedno nepostojeće kazalište, a već je više od godinu dana prošlo otkako dadosmo svoje jadne milodare za izgradnju toga **najvažnijeg** kulturnog objekta u našem gradu. Ali, pustimo to, zar ne? To nas ponovno vraća na »apstraktne« probleme vlasti i politike, dok mi »konkretno« imamo kišobran u ruci i Chamberlaina na krovu! Nećemo tek biti toliko nadobudni, pa raspravljati o organizacionoj formi kazališta, kojega još uvijek nema. A ZAŠTO NEMA? — upitaše »oni«, režiseri naši.

Hrvatsko ploveće kazalište

Nadobudnost me moja navraća natrag moru, našoj razigranoj obali i pitomim otocima sa kojih sam potekao. Kako u sebi pomiriti urođenu čežnju za plovidbom i stečenu ljubav za kazalištem?
U susretima s ingenioznim mladim scenografom Dragom Turinom nadošao sam na ideju o osnivanju jednog plovećeg kazališta na našoj Jadranskoj obali. Mislio bih da je moja zamisao čista iluzija kad kazališni scenograf Turina ne bi istodobno bio i diplomirani inženjer brodogradnje. Usudili smo se, dakle, slobodno maštati! A maštati nije bilo tako teško, jer u slobodnom krajoliku mašte imali smo barem svoje devize i svoje pomorstvo.
Zamišljali smo ovako: jedna maona i jedan manji putnički brod: na maoni tehnika i pozornica, a na brodu glumci i posada. U toku šest »hladnih« mjeseci u našim primorskim gradovima (Pula, Rijeka, Zadar, Šibenik, Split) pripremaju se i izvode premijere, koje se za vrijeme šest »toplih« mjeseci igraju u svim većim ili manjim mjestima na našoj obali i otocima. Dubrovnik se, dakako, izuzima, jer on ima vlastito gradsko kazalište i tradicionalne Ljetne igre. Repertoar je klasika, veliki pučki teatar, naša mediteranska dramska baština. Gostovanja u pojedinim mjestima mogla bi se uskladiti s datumom »fešte« kada se u našim mjestima na primorju slavi svetac »patron«. Dakle: u luci maona, na maoni pozornica, a oko nje na rivi montažno gledalište — predstava! A sutradan plovi dalje!
Hrvatsko ploveće kazalište bilo bi zajedničko vlasništvo svih komuna na našoj obali i kao takovo dotirano iz njihovih udruženih sredstava. I Turina i ja svijesni smo, međutim, da bi se takvo ploveće kazalište moglo osnovati »tek« u vrijeme kralja Tomislava, kada »budemo« imali »stotinu velikih i šezdeset malih lađa« i kada, vjerojatno, ni biti režiser ne bi bilo tako sramotno i teško.

Redatelji skitnice

Na jednom od svojih posljednjih proputovanja kroz Zagreb, pokojni Bojan Stupica nam se umoran i razočaran žalio kako se zbog stalnih gostovanja već počinje osjećati kao kofer kome je na leđima izrasla ručka. Pri tom je (slučajno ili ne?) pokazao baš ono mjesto na kičmi gdje će se nekoliko mjeseci kasnije razbuktati žarište njegove skore smrti.
Jedno je sigurno: ni estetski, ni organizaciono (a ni novčano!) mi još uvijek nismo zreli da imamo estetski profilirana kazališta s jednom vodećom umjetničkom ličnošću. Hrabra lutanja i kazališna otkrića moga kolege i prijatelja Para definitivno su me u to uvjerila za ovih posljednjih godinu dana njegove značajne i burne redateljske djelatnosti. Očito je da živimo u prelaznim vremenima, na mostu između zastarjelih činovničkih institucija i budućih (uzdajmo se!) **estetski** diferenciranih kazališnih organizama.
Stari se duh kazališnog kolektivizma raspada, kako reče Paro, a novi je tek na pomolu. Samosvijesni glumac-samoupravljač traži svoje mjesto u društvu i svoj igraći prostor na pozornici. U ovim trenucima teške krize hrvatskoga glumišta treba mu pomoći da se ne izrodi u glumca-potrošača, koji bi postao karikaturalna negacija vlastitog poziva i kazališne umjetnosti. Novi se kazališni kolektivizam može roditi samo iz svjesnog udruživanja svjesnih i slobodnih pojedinaca. Redatelji se u toj situaciji ne smiju nametnuti. Kao ravnopravni pojedinci oni se moraju uključiti u taj »prelazni« proces i pomagati njegovo usmjeravanje neumornim i neprekidnim predlaganjem novih i svježih estetskih koncepcija. U estetskoj ideji kazališta sadržan je i nukleus njegove buduće organizacije. Za sada: gradimo mostove!
Ili je, možda, sve ovo samo tlapnja, a stajanje na skamanjenoj ćupriji iznad krive Drine, naša vječna i nepomična »prelaznost« nepromjenljive vjekovne sudbine?

Božidar Violić
projektant vjetrenjača

HRVATSKA FILOZOFIJA U SOVJETSKOJ »FILOZOFSKOJ ENCIKLOPEDIJI«

Nije nikakva tajna da hrvatske filozofije u priručnicima i standardnim djelima iz povijesti svjetske filozofije — u svijetu, u drugih naroda — uglavnom nema. Nema nas, ali zbog toga, kako bi neki zlobno i žurno željeli prikazati, što ne bismo imali vrijednih predstavnika, pisaca i mislilaca dostojnih svjetskog filozofskog foruma. Naprotiv. Međutim, imena se naših ljudi najčešće ili ne spominju jer su manje poznata (i to zato što ih mi nismo svijetu znanstveno prezentirali), ili su, ona najslavnija i najpoznatija, većinom bilježena pod nazivima i oznakama drugih naroda odnosno nacionalnosti. Naravno da takav postupak valja zamjeriti »velikom svijetu«; no velik dio krivnje leži na nama samima. Nismo napravili ono što smo trebali: nemamo baš nikakve povijesti naše filozofije. Kako je pak nedavno izišao peti, tj. posljednji svezak velike sovjetske, specijalne, stručne »Filozofijske enciklopedije« (Moskva 1971.), prirodno je bilo da nas znatiželja ponukala da zavirimo i vidimo kako smo u toj stručnoj enciklopediji mi »prošli«) u ranijim nas, naime knjigama, osim pojedinih imena, nije bilo).

Što je prihvatljivo?

Znajući kako stvari stoje, ugodno je iznenađenje — premda ne možemo svime biti dokraja zadovoljni — kako smo »prošli« s prikazom hrvatske filozofije što ga donosi peti, zadnji svezak velike specijalne sovjetske »filozofske enciklopedije«. U skupnom tekstu s odrednicom »Jugoslavenska flozofija«, na str. 593–596 (pod »H« uzalud je tražiti!), na gotovo dva puna široka stupca, uglavnom korektno i cjelovito (koliko se to uopće od jednog takvog sumarnog pregleda može očekivati) prikazan je kao posebna jedinica, s podnaslovom »Hrvatska«, povijesni pregled razvitka filozofije u Hrvata od 12. stoljeća pa do otprilike završetka drugog svjetskog rata. Valja posebno istaknuti kako je to, koliko znamo, **prvi put** da je u jednoj velikoj svjetskoj ediciji prikazana povijest hrvatske filozofije s nepresućenim hrvatskim nacionalnim imenom. Sovjeti su doduše već jednom napravili nešto slično s hrvatskom estetikom 19. stoljeća u svojoj velikoj, hrestomatijski koncipiranoj »Povijesti estetike« (IV. knjiga, II. dio, Moskva 1968.) — istina, nešto manje korektno, nepotpunije, svrstavajući nas u »istočnu Europu«, no ipak ... (O tome smo svojedobno izvjestili u časopisu Matice Hrvatske »Kolo«, Zagreb 1969., br. 6).) Sada, u velikoj »Filozofskoj enciklopediji«, posao je do određene (vremenske) granice obavljen korektnije.

Nekoliko manjih pogrešaka (i ponekad tiskarska), poneki veći propust (Gučetić, Vrančić, Vlačić, Križanić i dr.) i dosta nejasno artikuliranje struja 19. st. neskladno se doimlju prema povoljnoj slici cjeline. Korigiranje nedostataka, a onda dakako i s boljim primjerima za pojedine smjerove 19. stoljeća (materijalizam i pozitivizam: Šulek i dr.; neotomizam: Kržan, Bauer, Stadler, S. Zimmermann i dr.), doprinijeli bi poželjnoj potpunosti, točnosti. No, kako do sada stoje stvari u svjetskoj Stručnoj literaturi, tih nekoliko, iako ozbiljnih nedostataka ipak ne može biti predmet odlučnih općih prigovora. Još manje se smijemo upuštati u negativne komentare onih i u nas spornih mjesta: da li je Herman Dalmatin Hrvat ili Slovenac, Ivan Horvat (V., str. 486) Gradišćanski Hrvat ili Slovak, itd.

Što nije prihvatljivo?

Ali ... (Zar se nikada ne može izbjeći tom nesretnom »ali«?) — Sve je uglavnom u redu samo do kraja II. svjetskog rata. Poslije 1945. prestaju povijesni pregledi filozofije pojedinih naroda (nota bene: samo Srba, Hrvata i Slovenaca; Crna Gora je spomenuta uz Srbiju). Od spomenute dobne granice svi smo stopljeni u »monolitnu« unitarnu cjelinu, gdje se još samo razabiru »nova« filozofska i sociološka središta (»centri«), raspoređeni po glavnim gradovima i oko pojedinih stručnih časopisa. Nacionalnih je razlika nestalo, a i spomenuta se središta međusobno bitno ne razlikuju. Prikaz i diferenciranje temelji se jedino na »pravilnom« odnosu prema marksistički orijentiranoj filozofiji. Tako npr. beogradski časopis »Dijalektika« daje prilike dijelu jugoslavenskih filozofa da »zaštićuju položaj dijalektičkog i historijskog materijalizma« (Nedeljković, Šešić, Ziherl), dok ostali, premda slično marksistički orijentirani, podliježu kritici. Nije nezanimljivo dodati kako je zagrebačkom časopisu »Praxis« posvećeno vrlo mnogo pažnje i prostora, dakako, u kritičkoj interpretaciji s prijekorima, ali doista s vrlo ekstenzivnim prikazom, što, naravno, iznenađuje, uzmemo li u obzir općepoznato »ekonomiziranje« prostorom u enciklopedijskim izdanjima.

U kompleksu poratne filozofije istaknut je samo utjecaj zapadnoeuropskog egzistencionalizma, dok su ostale moguće diferencijacije (vulgarni materijalizam, ekonomizam, pozitivizam, personalizam, velika tradicija europskog 19. stoljeća) — inače uočljive, distribuirane čak u pojedinim od spomenutih središta — prešućene. K tomu, ne može baš biti stvar subjektivne procjene bi li u pobrojavanju autora valjalo spomenuti V. Sutlića, D. Pejovića i još koje ime, valja li V. Filipovića doista pribrojiti »praksistima«, itd. Za tako dobro informirane priređivače brisanje karakteristika i profila pojedinih kulturnih (filozofskih) središta, a još više potpuno eliminiranje razlučivanja nacionalnosti — ni u kom slučaju nije prihvatljivo.

Kako protumačiti takve iznenadne zaokrete? F. Petrić je u 4. knjizi iste enciklopedije (Moskva 1967.) »talijanski naturfilozof«, a eto, u petoj je uredno svrstan u hrvatsku povijest. Bošković je u prvoj knjizi enciklopedije (Moskva 1960.) u 70 redaka prikazan kao »hrvatski matematičar, astronom i filozof. Rođen u Hrvatskoj, odgojen u kolegiju isusovačkog reda u Dubrovniku (Dalmacija) ...«. Franjo Marković je u trećoj knjizi (Moskva 1964.) u svega šest redaka: »hrvatski pisac i estetičar, prvi profesor filozofije zagrebačkog sveučilišta« (u Ziegenfussovu leksikonu uopće ga nema); Franjo plemeniti Marković tu se slučajno našao neposredno ispred velikog teksta o Marxu; međutim, i Sima i Svetozar Marković dobivaju znatno veći prostor od Franje. Tumačenje za ovo pojavljivanje i nestajanje nacionalnih oznaka, s jedne, i variranja prostora (ekstenziteta teksta), s druge strane, može biti samo jedno: ljupko lelujanje ideologije, zavisno od ovog ili onog političkog vjetra. Znanost tu, očito, utječe samo parcijalno.

Zlatko Posavac

UKRATKO, ALI NE I »KRATKI KURS«

Dr. Trpimir Macan: »Povijest hrvatskog naroda« Nakladnik: »Školska knjiga«, Zagreb 1971.

Prisjetimo li se da je posljednji pregled ukupnoga tijeka narodnosnoga razvitka, objelodanjen još 1962. godine (a taj je bio zapravo nekoliko desetaka godina **prije** koncipiran i napisan Šišićev »Pregled povijesti hrvatskog naroda«) — bit će nam jasno kolika je potreba za jednim novim djelom takve vrsti. I, dok se za široko zasnovanu sintezu hrvatske povijesti (u nekoliko knjiga) vrše pripreme u Institutu za hrvatsku povijest, »Školska knjiga« je objelodanila jedan kratak sažet **pregled** najglavnijih zbivanja od rimskoga doba i doseljenja Hrvata, do godine 1945. Reći će netko: na 230 stranica (s »ilustracijama«) teško je »sabiti« i ono najglavnije što se u političkoj, gospodarskoj i kulturnoj povijesti hrvatskoga naroda zbilo u proteklih 12 stoljeća! Reći će i mnogi: time se opsežna sinteza ne može zamijeniti! Možda će tkogod sumnjičavo upitati: koristi li »kratki kurs«?

Rad T. Macana, sa zadovoljstvom možemo konstatirati, otklonio je sumnje u neoportunost ovako »kratkog« pregleda jer i nije pretendirao da bude surogatom za sintezu mnogo opsežniju. Pretendirao je na nešto drugo: da s dovoljno jasnoće za **nestručnjaka**, a to znači za svakog nedovoljno obaviještenog, ukaže na **ukupnost povijesnoga tijeka**, na one glavne odrednice i komponente koje su hrvatski narod na njegovu državnom i etničkom prostoru očuvale kao narod uljuđen i europski, uglavljujući istodobno i sve ono što je tome postojanju direktno prijetilo: kao politička sila, kao kolonijalno presizanje, kao kulturno podjarmljivanje.

Jasnoća Macanova izričaja otklonila je i opasnost pojednostavljivanja (toliko čestih u »kratkim kursevima«): ta jasnoća i jednostavnost još je jednom potvrdila vrlo staru istinu da je najteže o složenim stvarima govoriti jasno i jednostavno, no kad se to uspije, rezultat mora biti dostojan truda.

Trpimir Macan je povjesnik: to osjećamo pogotovu u onoj njegovoj formulaciji koju je iznašao za slučajeve kad bi, vrlo lako, mogao pretegnuti posljedak nekontrolirana rodoljublja. Bez »romantičarskih rekvizita«, smireno kao što to dolikuje znanosti, ova knjiga međutim upravo **takvim** izričajem iskazuje nepritajenu ljubav kojom se autor obratio temi. I tu se, ali pozitivno potvrdila stara istina: »velike« riječi umanjuju doista velike sadržaje.

Znajući vrlo dobro da je ne samo mnogo razdoblje u povijesti Hrvata još **nedovoljno** istraženo (npr.: u XVI., XVII. i XVIII. stoljeću), da o mnogim problemima najstarije hrvatske prošlosti postoje i sporovi u znanstvenim krugovima, nego i to da svako vrijeme posve normalno nosi sa sobom i vlastito shvaćanje bitnih pitanja svijeta, Trpimir se Macan odlučio da u svome pregledu iskaže ono što nije sporno, izloži generalne odrednice i značajke za koje se u postojećim radovima povjesnika nalazi znanstvena potvrda; tako je izbjegao da se sa stanovitim mišljenjima spori. Svakako je razumljivo da je ova knjiga nastala na osnovu sveukupnih rezultata dosad opstojećih — ukoliko bi neki purist našao za shodno da raspravu o metodi primijeni na pitanje »autorstva«. Autorstvo se ovoga autora dakako ogleda u odabiranju onoga što **jest** potvrdom za jedan glavni tijek povijesti, i njegovu preoblikovanju u ovako zasnovan pregled.

Još nešto, neobično važno: ne samo da kulturna povijest u ovome pregledu nije prošla »usput« kao u (nažalost) nekima od knjiga koje poznajemo, nego joj je dana iznimna težina: odhrvavši se opasnosti da povijesni tijek promatra »kulturološki«, autor je hrvatsku umjetnost u svim njenim pojavnim oblicima predstavio kao neodvojiv čimbenik i u svakodnevici prošlosti, i u **smislu** što ga povjesnica jednoga uljuđenoga naroda ima. Iskazi u njegovu tekstu dobili su, međutim, zasigurno u vrlo bliskoj suradnji s urednikom (prof. I. Mažuran), upravo neobično bogatu potvrdu u **slikovnome materijalu** koji ne funkcionira kao **ilustracija**, nego **kazuje** hrvatsku povijest snažno i bez »velikih riječi«. Uloga **slika** umjetničkih tvorevina u Hrvata u ovoj je knjizi ono što Macanovu tekstu daje ne samo »potvrdu«, ne samo »materijanu argumentaciju«, nego **istinitost** zaključaka.

Listajući ovo djelo, sjetio sam se jedne ne tako davne jadikovke: »ako želimo nekome neupućenom predložiti djelo koje ga istinito, informativno može izvijestiti o prošlosti Hrvata — primjerice nekom strancu koji se može poslužiti hrvatskim jezikom — takva djela nedostaje«. Točnost ove primjedbe mogu posvjedočiti mnogi naši slavisti. Sad više potrebe za jadikovkom nema: ova knjiga daje i mnogo više no »uvodnu informaciju«: ona **potiče** za opsežnijim sagledavanjem prošlosti ovoga naroda. Ona je, istodobno dobar poticaj svima koji će, nadamo se uskoro, moći kupiti i povijest hrvatskoga naroda u više knjiga.

S. Lipovčan

Ogranci

OGULIN

Ispunjena želja

Pod krovom stare frankopanske kule u Ogulinu rođena je ideja da se u Ogulinu osnuje ogranak Matice hrvatske. Otada su protekla tri mjeseca intenzivnog i samoprijegornog rada grupe naprednih ljudi kojima je cilj da se ogranak Matice hrvatske i osnuje.
Inicijativni odbor sačinjevala su 44 člana, koji su svojim radom, ne prezajući ni pred kakvim teškoćama i bez ikakvih predrasuda, hrabro kročili naprijed prema postavljenom si zadatku i cilju. Rezultat nije izostao, što dokazuje i činjenica da je pored rada na osnivanju ogranka upisano i 786 članova.
Osnivačka skupština održana je, prema planu, 14. XI. 1971. godine. Velika dvorana Radničkog sveučilišta »Franjo Makek« u Ogulinu sa svojih 650 sjedišta bila je premalena da primi sve članove i prijatelje Matice hrvatske koji su željeli prisustvovati skupštini. Uza sva popunjena sjedeća mjesta više od tri stotine prisutnih stajalo je na prolazima u dvorani. Ovako brojni skup u ovoj dvorani Ogulin još ne pamti, a pogotovu ne tako kulturno i pažljivo praćenje toka skupštine, zbog čega Upravni odbor ogranka Matice hrvatske Ogulin svima koji su prisustvovali najtoplije zahvaljuje.

Skupštinu je otvorio član Inicijativnog odbora za osnivanje ogranka Matice hrvatske u Ogulinu — Antun Sušanj. Nakon otvaranja skupštine nastupio je rijetko doživljeni, najsvečaniji trenutak, koji će nam vječno ostati u sjećanju. Gotovo tisuću prisutnih postalo je jedinstveni zbor koji je pjevao hrvatsku himnu »Lijepa naša domovino«. Suze su navirale na oči i riječi su zastajale u grlu: naša himna pjevala se iz dna duše.

U službenom dijelu skupštine najprije je o cilju i zadacima Ogranka govorio ing. Ivica Salopek, koji je u svom izlaganju posebno naglasio bogatu povijesnu, kulturnu i gospodarsku prošlost ogulinskog kraja, koja nije dosada njegovana u dovoljnoj mjeri. Zbog toga je potrebno da se u programu rada Ogranka posebni naglasak, pored ostalih zadataka, stavi na to područje djelovanja.

Osobitu nam je čast svojom prisutnošću i vrijednim govorom učinio predsjednik Matice hrvatske prof. dr. Ljudevit Jonke, te član Upravnog odbora Matice hrvatske prof. dr. Vladimir Filipović. Skupštinu su pozdravili i predstavnici inicijativnih odbora za osnivanje ogranaka Matice hrvatske iz Delnica i Čabra. Brojni brzojavi koji su upućeni od ogranaka iz svih krajeva naše domovine veliko su jamstvo da će plemenita ideja Matice hrvatske biti vječni temelj kulturnog, prosvjetnog i gospodarskog života našeg naroda. Iskorištavamo stoga ovu priliku i zahvaljujemo svima na lijepim željama i iskrenim čestitkama, uz obećanje da ćemo rame uz rame složno kročiti naprijed zacrtanim plemenitim putem.

Inicijativni odbor za osnivanje ogranka Matice hrvatske posebno je na skupštinu pozvao i predstavnike svih društveno-političkih organizacija općine Ogulin, no nažalost, iz nama nepoznatih razloga, skupštini je bio nazočan samo predstavnik Kulturno-prosvjetnog vijeća SO Ogulin Vlado Stošić, koji je skupštinu samo pozdravio.
Treba pohvaliti vrlo uspješan nastup skupine žena iz obližnjih sela, koja je, uz pratnju tamburaškog zbora iz Lomosta, u ogulinskoj narodnoj nošnji izvela program izvornih pjesama i plesova ogulinskog kraja.

Dužnost nam je posebno zahvaliti za svesrdnu pomoć i razumijevanju Radničkom sveučilištu »Franjo Makek« Ogulin, koje nam je omogućilo održavanje ovako veličanstvene i nezaboravne skupštine.

Ogranak Matice hrvatske u Ogulinu neće iznevjeriti svoje prijatelje niti će odstupiti od svog programa, a tako ni od zadataka Matice hrvatske kao cjeline.

Ivica Kurelac

Susreti

VALPOVO

Književnici u klubu omladine

Ogranak Matice hrvatske i Klub omladine u Valpovu ugodno su iznenadili građane Valpovštine. Hrvatski književnici Marija Barbarić-Fanuko i Pero Budak boravili su dva dana u Valpovu i Belišću.

U četvrtak, 18. studenoga, ovo dvoje književnika najprije su posjetili učenike Osnovne škole »Đuro Salaj« u Valpovu. Učenici su doživjeli nezaboravne trenutke. Bio je to zaista divan susret. Književnici su učenicima čitali svoja djela, a ovi su ih zadovoljni, nagradili burnim pljeskom. Navečer istoga dana ovo dvoje književnika održalo je pred prepunom dvoranom kina »Partizan« književnu večer. Marija Barbarić-Fanuko čitala je svoje pjesme, a Pero Budak dao je presjek svog bogatog književnog rada. Posebno zadovoljstvo pružio je slušateljima čitajući ulomke iz svojih dramskih djela. Ako je mjerilo oduševljenje i pljesak slušatelja, onda i organizatori i gosti mogu biti više nego zadovoljni. jer to je zaista bilo osvježenje za sve one kojima je potrebna takva duševna hrana. Mnogi su izrazili želju da to dvoje književnika opet vide u svojoj sredini.

Književnicima su se predstavili mladi literati Srednjoškolskog centra i dramska sekcija Kluba omladine s ulomkom iz Budakova djela »Tišina, snimamo«. Posebno oduševljenje i razdragani književnici. pohvalili su rad mladih, izrazivši želju da tako nastave i dalje.

Za sjećanje na taj nezaboravni susret književnicima su predani pokloni s obilježjima slavonskog folklora.
Nakon programa književnici su bili gosti Pjevačkog društva »Katančić« u Valpovu. Članovi društva ugodno su iznenadili goste otpjevavši im nekoliko hrvatskih narodnih pjesama i budnica. Razgovor s gostima bio je vrlo srdačan i otvoren.
Sutradan, 19. studenoga, gosti su bili primljeni u Kombinatu »Belišće«, a nakon toga obišli područnu školu Ladimirovci i s učenicima priredili književni domjenak. Srdačno ispraćeni, pošli su u Osnovnu školu »Ivo Marinković« u Belišću. Obišavši školu, pošli su u dvoranu. Na ulazu učenici su burnim pljeskom pozdravili drage goste i predali im poklone.

Literarna i recitatorska grupa prikazale su književnicima svoj dosadašnji rad. Nakon toga Marija Barbarić-Fanuko i Pero Budak čitali su učenicima svoja djela. Srdačan je i topao bio rastanak književnika i učenika.

U prostorijama Amaterskog kazališta u Belišću priređen je zatim koktel za goste i uzvanike.

Zadovoljni i prepuni dojmova i gosti i domaćini, izrazili su želju da ovaj susret ne bude i posljednji.

A.

Vijesti

SPLIT

Prirodoslovna sekcija

Matica hrvatska u Splitu osnovana je 1953. godine. Iste godine osnovana je i Prirodoslovna sekcija koju vodi redakcijska komisija: prof. inž. Petar Matković, dr. Miljenko Buljan i dr. Dinko Morović. U ovoj vrlo važnoj sekciji surađuje tridesetak poznatih znanstvenih radnika na području Splita i okolice. Iako je ova Sekcija živjela u vrlo teškim materijalnim okolnostima, ipak je pružila veliki izvor pisane riječi, što se može vidjeti u samoj izdavačkoj djelatnosti. Matica hrvatska u Splitu savjesno podržava ovu Sekciju i Prirodoslovnu biblioteku, koja budno prati suvremena zbivanja i istraživanja u poticanju znanstvenog rada.

Prirodoslovna biblioteka (izdavač Matica hrvatska, Split) do sada je objelodanila slijedeća značajna i priznata djela: Dinko Morović: »U morskim dubinama«; Petar Matković: »Vegetacija Marjana«; Miljenko Suić: »Ekinokok«; Ratko Kevo: »Mljet — zeleni otok«; Miljenko Buljan: »Zanimljiva oceanografija«; Vlaho Cvilić: »Bakterije u moru«; Gazzari-Gligo: »Dingač«; Slobodan Alfirević: »Geologija Jadrana«; Petar Matković: »Biljka-čovjek-prostor«; Dinko Morović: »Biologija tunja«; Šime Županović: »Ribarstvo Jadrana«. U pripremi su djela: Otmar Karlovac: »Rakovi Jadrana«: Ivo Omofri: »Iz jadranske ihtiologije«; Petar Antunović: »Floristički i vegetacijski problemi obale i otoka«. Djelatnost i sistematski rad Prirodoslovne sekcije u Splitu zaslužuje svaku pažnju i pohvalu i nadamo se da će njena aktivnost biti još veća, plodnija i znanstvenija. U ovim trenucima nužno je potrebno surađivanje sa Sekcijom iz Zagreba. osobito na planu izdavanja brošura. knjiga, održavanja predavanja iz znanstveno-popularnih djela, te sprečavati svako podmetanje u usponu suvremenog znanstvenog djelokruga. Prirodoslovna sekcija iz Matice hrvatske, Split, daje punu podršku prof. dr. H. Ivekoviću, pročelniku Sekcije u Zagrebu, na osnivanju tako važne institucije na hrvatskom tlu.

Ovom prilikom možemo spomenuti i to da je član i suradnik Prirodoslovne sekcije u Splitu dr. OTMAR KARLOVAC za svoj znanstveni rad dobio nagradu grada Splita, što svakako nije za zaborav.

Veseljko Vidović

NOVA GRADIŠKA

O jeziku

Svjedoci smo velikog interesa u posljednje vrijeme koji vlada za hrvatski književni jezik i čestih polemika vezanih za ime hrvatski jezik. Zbivanja koja prate izlaženje već davno najavljenog Hrvatskog pravopisa taj su interes pojačala.
Da bi se bar djelomično razjasnila neka pitanja u vezi s tim, ogranak Matice hrvatske u Novoj Gradiški organizirao je predavanje o hrvatskom književnom jeziku koje je održao dr. Stjepan Babić. On se u toku izlaganja posebno osvrnuo na Hrvatski pravopis. Posjet je bio brojan. što pokazuje aktualnost pitanja.

Dr. Babić je naglasio borbu hrvatskih lingvista za hrvatski književni jezik. naglašavajući da je hrvatskosrpski odnosno srpskohrvatski jezik apstrakcija. te da o jeziku Srba u Hrvatskoj hrvatski lingvisti na svojim skupovima nisu raspravljali i da to pitanje trebaju riješiti (sami) Srbi u Hrvatskoj.

Nakon izlaganja dr. Babić je odgovarao na niz postavljenih pitanja u vezi s predavanjem.

Ogranak Matice hrvatske u Novoj Gradiški namjerava i ubuduće organizirati slična predavanja. posebno za nastavnike i učenike, ali i za ostalo članstvo i građanstvo.

Z. S.

Izložba u Domu omladine

18. studenog o. g. otvorena je u Novoj Gradiški u prostorijama Doma omladine izložba »Gradišćanski Hrvati od XVI. stoljeća do danas«, koju je organizirao Povijesni muzej Hrvatske u suradnji s Kulturno-prosvjetnom zajednicom Nova Gradiška, a sudjelovali su još i Centar za društvenu djelatnost omladine i mjesni ogranak Matice hrvatske. Izložba će biti otvorena do 25. o. mj. Vrlo zanimljivi izlošci privlače pozornost posjetilaca, a pojedini razredi gimnazije dolaze sa svojim profesorima povijesti koji im održavaju redovitu nastavu na samoj izložbi. Zanimljive narodne nošnje pokazuju jasnu vezu folklora s maticom zemljom, što potvrđuju i fotografije naselja Hrvata u Gradišću, vrlo slične našim selima i gradićima. Nekoliko slikara toga kraja svojim je izlošcima upotpunilo tu uspjelu i zanimljivu izložbu, pobudivši pažnju posjetilaca, posebno lokalnih slikara Nove Gradiške. Treba sa zadovoljstvom pozdraviti ovakav način rada Kulturno-prosvjetne zajednice u Novoj Gradiški!

Tvorni napad

U okviru svoga programa rada ogranak Matice hrvatske u Novoj Gradiški održao je 19. studenog akademiju u čast 30. obljetnice revolucije. Pred punom dvoranom Vatrogasnog doma zanimljivo i opsežno predavanje održao je dr. Franjo Tuđman, koji se spremno odazvao pozivu Upravnog odbora Ogranka i ove godine već drugi put boravio u ovom gradiću. Hrvatsko pjevačko društvo »Tomislav« iz Cernika nakon uzorno otpjevanih himni »Hej Slaveni« i »Lijepa naša domovino« izveo je splet od nekoliko partizanskih borbenih pjesama iz najslavnijih dana revolucije. Na sve prisutne snažan je dojam učinila poznata pjesma »Po šumama i gorama«, uvijek svježa i uvijek mlada. Pjesma »Sastali se stari borci« i »Padaj, silo i nepravdo« upotpunili su taj ugođaj, a pjesmom »Pozdrav domovini« završili su svoj nastup pod izvrsnim vodstvom maestra Vinka Sokića. U programu su nastupili i učenici ovdašnje gimnazije, koji su se zajedno s učenicima viših razreda I. osmogodišnje škole natjecali svojim pismenim sastavcima o temi revolucija. Upravo briljantan i izvan svake konkurencije bio je sastavak učenice II. razreda gimnazije Marije Grgurević pod imenom »Loza«, koja je od ogranka MH primila na dar knjigu dr. Franje Tuđmana »Velike ideje i mali narodi«. Drugo i treće nagrađene učenice, Đurđica Karešin i Sonja Ratković, primile su djela Ivana Šibla: »Ratni dnevnik« i »Ilegalni Zagreb«, a podijeljene su i četiri utješne nagrade — brošura »Navik on živi ki zgine pošteno«. Tu svečanu atmosferu nije mogla poremetiti ni jaka oluja koja se nadvila nad gradom i u toku koje je došlo do nestanka električnog osvjetljenja. pa su predavač i ostali izvođači nastupali uz svjetlo petrolejke, baš kao u doba pred 30 godina, kada su se slične priredbe davale uz svjetlo svijeća i tutanj topova, koje je danas nadomjestila grmljavina.

Jedinu ružnu sliku izazvao je incident nakon završetka akademije, kada je dr. Tuđman svojim autom odlazio u hotel. Tom prilikom mu je razbijeno prednje staklo kamenom bačenim od nepoznatih osoba. Istom prilikom nekoliko kamenica bačeno je i na auto predsjednika ogranka MH prof. Stjepana Peraka, ne počinivši veće štete. Taj nemio i ružan ispad neodgovornih pojedinaca prijavljen je organima SJS, koji vode istragu.

Usprkos tome, u pozdravnom govoru predsjednika prof. Peraka najavljene akademije bit će po programu izvedene u toku mjeseca prosinca.

Od posebno pozvanih društveno-političkih rukovoditelja prisustvovali su akademiji predsjednik OK SK ing. Ivan Maričević, predsjednik OK SSRN ing. Željko Furić i predsjednik OK SO Ante Raguž. U pozdravnom govoru predsjednik Ogranka između ostaloga je u nekoliko riječi osvijetlio težak rad MH na ovom području, jer Ogranak nema svojih prostorija, pa je pozvao sve prisutne da pomognu koliko mogu u radu svog kulturno-prosvjetnog društva. Osvrnuvši se na samu akademiju, predsjednik je istakao neophodnu nužnost i dužnost MH da u proslavama hrvatskih velikana iz davne ili daljnje prošlosti istakne ono što je za hrvatski i ostale jugoslavenske narode bilo stvarano u najnovijoj slavnoj povijesti. pogotovu vezano uz ime najvećeg lika poteklog iz hrvatskog naroda — Josipa Broza Tita!

Upravni odbor

VUKOVAR

Osnivanje ogranka

Nakon višegodišnje uspješne suradnje s vinkovačkim Ogrankom, u čijem je sastavu djelovao i vukovarski dio zajedno s iločkim, došlo je do odvajanja i pripreme za stvaranje vlastitog radnog tijela. a to je uslijedilo iz potrebe novog oblika rada i bolje organiziranosti. Osim toga, sada postoji i dovoljan broj zainteresiranih članova i članova radnika MH za samostalan i djelotvoran rad u ovom dijelu Hrvatske.

Ozbiljne pripreme za osnivanje O MH u Vukovaru započele su prvim skupom članova i članova radnika MH (dvadesetak osoba). koji se održao 17. listopada 1971. g., a razmotreni su uvjeti budućeg djelovanja. Glavna točka tog spontanog sastanka bila je predlaganje članova MH za inicijativni odbor, koji je ubrzo i prihvaćen od Središnjeg odbora Matice hrvatske.

Predsjedništvo SSRNH Vukovar daje punu podršku, te inicijativu za drugi skup inicijativnog odbora u proširenom sastavu na kojem je donesena prijedložno jednoglasna odluka određivanja punog sastava Inicijativnog odbora. Inicijativni je odbor nakon izbora predsjednika konstituiran i tako proširen nastavio s dogovorima o slijedećim zadaćama oko same pripreme za osnivačku skupštinu, koja će se održati u prosincu ove godine.

ivb.

NAŠICE

Znatna djelatnost

Društvena klima u našičkoj općini, kulturne i opće potrebe građana i djelatnost članova Ogranka utjecali su na opseg rada te najmlađe kulturne ustanove. Iako nas od osnutka Ogranka, »našičkog proljeća«, dijeli osam mjeseci. dosadašnji uspjesi u radu dovoljno su jamstvo rada na »dulju stazu«.

Prisutnost Ogranka zapažena je na gotovo svim osnivačkim skupštinama ogranaka koji su uslijedili kasnije. U većem broju članovi ogranaka prisustvovali su skupštinama u Iloku, Novoj Gradiški, Otoku, Podravskoj Slatini, Valpovu, Virovitici i Trogiru. Ogranak je organizirao i skupni posjet središnjoj proslavi 30. obljetnice revolucije u Slavonskom Brodu i proslavi stote godišnjice rođenja Stjepana Radića u Trebarjevu Desnom.
Znajući što želi i vodeći računa o potrebama stanovništva, Ogranak je organizirao predavanja u selima s temama iz kulturne prošlosti i nacionalne povijesti. Sadašnjem povijesnom trenutku dano je adekvatno značenje organiziranjem rasprava o ustavnim promjenama.

Preko lokalne radio-stanice članovi Upravnog odbora B. Krmpotić i J. Valer održali su više predavanja od kojih su važnija bila o obljetnici hrvatske himne, obljetnici Zrinskih i Frankopana, a prošlosti Našica i okolice, o Lisinskom (čije ime nosi pjevačko društvo), te o revolucionarnom radu iz NOB-a u Našicama i okolici.

Pod rukovodstvom UO započeta je u Podgaraču, desetak kilometara udaljenom selu, izgradnja Doma Matice hrvatske u kojem će biti smještena knjižnica i čitaonica. I mještani Klokočevca adaptirali su prostoriju za čitaonicu. Novac za knjige i časopise tih čitaonica osiguran je iz članarine.

Namjera je Ogranka da izda zbirku pjesama mladih pjesnika iz Našica. a tako i zbirku pjesama nekadašnjeg direktora gimnazije prof. Stjepana Krčmara.

Nije na odmet spomenuti ni udio članova u »Danima slavonskih šuma«, u čijem su se kulturnom programu osobito istakli Josip Mijatović i Mirko Kladarić.

Posljednja manifestacija Ogranka jest središnja proslava za Slavoniju i Baranju u povodu stote godišnjice rođenja Stjepana Radića u Feričancima, na kojoj će o životu i radu ovog hrvatskog velikana govoriti Z. Kulundžić.

Jozo Erpačić

VIROVITICA

Otvorenje Matičine tribine

Pred punom kazališnom dvoranom na svečanoj akademiji posvećenoj stogodišnjici rođenja Stjepana Radića o životu i radu ovog velikana hrvatske političke misli govorio je Zvonimir Kulundžić. Dokumentarnim filmom i nizom fotografija upotpunjen je ovaj prikaz, na kojem je sudjelovalo i pjevačko društvo »Rodoljub« iz Virovitice. Ovo je ujedno i otvorenje »Tribine Matice hrvatske« u Virovitici.

J. E.

PODRAVSKA SLATINA

Možda knjižara

Bez prostorija, a time i bez mogućnosti za sastajanje, Ogranak MH u Podravskoj Slatini nije uspio ostaviti jači trag. Krivnja za to ne pada na Upravni odbor, kojemu je predsjednik agilni prof. Drago Kiš, već pada na opće prilike i činjenicu da je 90% članstva zauzeto poljoprivrednim radovima i da se društvenom radu mogu posvetiti zimi, kada i treba očekivati prve važnije rezultate djelovanja Ogranka. No, i do sada je bilo akcija. U selu Čađavici organizirano je predavanje poljoprivrednih i veterinarskih stručnjaka, a u Sopju je zalaganjem Ivana Rastije uređena prostorija za knjižnicu, u Vatrogasnom domu. U zimskom periodu Ogranak će raditi na čuvanju i njegovanju folklorne tradicije i širenju narodne prosvjete. U samom mjestu osjeća se pomanjkanje solidne knjižare, pa će Ogranak predložiti Nakladnom zavodu Matice hrvatske da takvu knjižaru otvori i u Slatini.

Jozo Erpačić

TOVARNIK

Uskoro ogranak

Mještani Tovarnika, srijemskog sela u vukovarskoj općini u kojem se rodio Antun Gustav Matoš, sastat će se uskoro na zbor na kome će se dogovoriti o kulturnoj djelatnosti i osnivanju ogranka Matice hrvatske. Budući ogranak brinuo bi se za podizanje spomenika A. G. Matošu, za književne večeri i predavanja, te za druge kulturne akcije. Ogranak će ujedno zahtijevati da nastavni jezik u Tovarniku bude hrvatski, jer u selu pretežno živi hrvatsko stanovništvo.

T. S.

Iz ogranaka

KUTINA

Restauratorski pothvat

Kutinska crkva Sv. Marije Snježne građena je negdje od 1729. do 1765. godine, a uz crkvu u Belcu, u Hrvatskom Zagorju, predstavlja najvredniji barokni sakralni spomenik na području SR Hrvatske. Taj, u kulturnopovijesnom pogledu nacionalni ponos mnogih Moslavčana spada po svojoj vrijednosti u prvu kategoriju spomenika materijalne kulture, a to drugim riječima znači da je kulturni spomenik republičkog značaja. No »zub vremena« učinio je svoje: zbog vlage, koja je mjestimično oštetila divne freske — rad Josipa Gernera iz 1779. godine, i zbog statičkih poremećaja crkva sada izgleda dosta bijedno. Da se spasi što se spasiti dade, u Kutini su Muzej Moslavine i župni dvor kutinske crkve zajednički organizirali sastanak kojem su prisustvovali: prof. Dubravka Mladinov iz Republičkog zavoda za zaštitu kulture, zatim Branko Lučić i Ivo Marojević iz Restauratorskog zavoda Hrvatske, Mijo Posavčić, tajnik Skupštine općine Kutina, Milan Ilić, iz Muzeja Moslavine, Tonka Špoljarić, iz općinskog Fonda za kulturu, Miroslav Šutej, predsjednik Ogranka Matice hrvatske — Kutina i Željko Slunjšek, župnik kutinske crkve. Glavna tema sastanka bila je kako pronaći najpovoljnija rješenja za provođenje restauracije i konzervacije crkve Sv. Marije Snježne u Kutini.

Naravno, odmah je svima bilo jasno da se u radove ne može ulaziti dok se ne izradi elaborat i izvedbeni projekt, s time da se točno definira tko će ga raditi i na koji način.

Sudionici ovog sastanka uputili su se u obilazak i razgledavanje crkve. Pošto je »bolesnik« pregledan, odlučeno je da Restauratorski zavod izradi elaborat, koji će stajati 50.000 dinara. Usto će oni izraditi i kratak povijesni vodič za tu crkvu. Već poznatu dijagnozu: vlagu i pukotine — treba izliječiti sustavom elektro-osmoze i poboljšanjem statičke stabilizacije objekta. Naime, klasični sustav horizontalne izolacije na kutinskoj se crkvi ne može primijeniti jer je debljina zidova na pojedinim mjestima jedan i po metar. Restauratorski i konzervatorski radovi trajali bi otprilike deset godina, a za njihovu bi realizaciju godišnje trebalo izdvajati 500.000 dinara. To drugim riječima znači da bi restauracija i konzervacija kutinske crkve stajala pola milijarde starih dinara.

U proteklih nekoliko mjeseci na kutinskoj je crkvi dosta toga urađeno: napravljen je novi toranj i uređeno groblje, a za te je radove utrošeno oko 160.000 dinara. Od tih sredstava Skupština općine Kutina dala je 200.000 dinara, Republički fond za kulturu osigurao je 800.000, a župni ured 550.000. Sada se uređuje krovište crkve i žbukaju zidovi. Sve to ulijeva nadu da će se naći i ostala sredstva potrebna za izvođenje restauratorskih i konzervatorskih radova. Ukoliko akcija prikupljanja sredstava, počevši od republike do općine, uspije, kutinska bi crkva zaista služila na ponos hrvatskom narodu.

Damir Lončar

Vijesti

BOROVO

Kultura i radnici

Dvodnevno savjetovanje o kulturnom životu radnika, organizirano 5. i 6. studenoga u Borovu, imalo je za temu »Kultura u normativnim aktima i u svakodnevnoj praksi radne organizacije«, ali se bavilo i širim gledanjem na položaj kulture u radnim organizacijama i položaj radnika (neposrednog proizvođača) u kulturi. Uz ostalo se istaklo da je radnik dosad u stvarnosti, a i u nekim stavovima u amandmanima na republički ustav, tretiran više kao »potrošač« kulturnih dobora a manje, gotovo i nikako, kao čimbenik u kojemu je nazočan i stvaralački moment.

Stoga je savjetovanje, na kojem su bili predstavnici iz svih krajeva Hrvatske: od primorja preko Zagreba pa sve do Međimurja i istočne Hrvatske, istaklo da se neki stavovi u amandmanima ne slažu s VI. amandmanom, pa su predložene i nove formulacije. Istaklo se naime da nije bilo riječi o zadovoljavanju kulturnih potrebi radnika u njihovoj sveukupnosti, da je zanemaren stvaralački moment u odnosu na njih. Tako je i predloženo da se preformulira 2. stav 1. točke XVIII. amandmana ovako:

»Radni ljudi i građani svojim neposrednim aktivnim odnosom u stvaranju i korištenju kulturnih i umjetničkih vrijednosti pridonose afirmaciji i kontinuiranom razvoju svih kulturnih aktivnosti od stvaralaštva do korištenja kulturnih vrijednosti i dostignuća.«

Među zaključcima savjetovanja također se naglašava potreba zajedništva privrede i kulture, oživljavanje i stavljanje u pravu im namjenu društvenih domova kao žarišta kulturne sredine i nužnost da se i u radnim organizacijama zapošljavaju profesionalni, stručni animatori koji su dosad (pa i to u malom broju) postojali samo u kulturnim organizacijama. Organizatori savjetovanja bili su Odbor II. susreta »Radničko kulturno stvaralaštvo« i Komisija za idejna pitanja, obrazovanje, nauku i kulturu Vijeća SSH. To je već drugo savjetovanje te vrste na području Slavonije: prvo bilo je lani u Belišću, a slijedeće se predviđa na godinu, vjerojatno u Istri.

S.

TREBARJEVO

Obnova doma Radićevih

Odboru za proslavu 100. obljetnice rođenja braće Radić iz sela Trebarjeva, općina Sisak, koji je započeo akciju za skupljanje dobrovoljnih novčanih priloga za uređenje rodne kuće poznatih seljačkih tribuna, svakodnevno stižu prilozi.

Međutim, to nije sve što će se u znak sjećanja na njihov rad poduzeti. U planu je izgradnja osnovne škole »Braća Radić« u selu Martinska Ves, te društvenog doma u Trebarjevu Desnom.

Pored dobrovoljnih priloga i radova izgradnju ovih objekata pomoći će i Skupština općine Sisak.

Milivoj Alapić

ZAGREB

Društvo vojvođanskih Hrvata

Ovih je dana u Zagrebu stvoren Inicijativni odbor za pripremu osnivačkoga sabora **Društva vojvođanskih Hrvata**, koji će se održati sredinom prosinca u dvorani SSRN-a na Kaptolu 27. Zadaća je Društva okupiti hrvatsku studentsku i srednjoškolsku omladinu iz cijele Vojvodine, koja se u Zagrebu školuje te Hrvate što već odavno žive u stolnomu gradu.

Društvo će čuvati i razvijati zavičajnu kulturu vojvođanskih Hrvata, koja se očituje u glasovitomu bunjevačkom i šokačkom folkloru, od usmene književnosti do žetvenih običaja dužijance. Naivno slikarstvo slikarica slamom s Tavankuta, premda priznato u svijetu, u nas nije dostatno vrednovano, te će Društvo poraditi na tomu kulturnom strujanju između plodnoga zavičaja i hrvatske matice. Također će mlade upoznati s matičnom hrvatskom kulturom.

J. V.

Zavičajni klub »Gacka«

Na osnivačkom Saboru zavičajnog kluba OTOČANA održanom 14. studenog, dvorana ABK-kabineta u Studentskom centru bila je ispunjena mnogobrojnim Otočanima. Na Saboru su bili nazočni, osim sveučilištaraca i omladine, predstavnici društveno-političkih organizacija općine OTOČAC, te mnogobrojni Otočani koji žive i djeluju u Zagrebu. Nazočne goste i uzvanike ispred sveučilištaraca pozdravio je predsjednik inicijativnog odbora Stjepan Kostelac, koji je u svom izvješću izvjestio nazočne, kako o radu inicijativnog odbora tako i o svrsi i zadacima zavičajnog kluba. Ubrzo nakon toga skupu su predočene i odrednice statuta zavičajnog kluba koje su usvojene, a Sabor se ujedno suglasio da klub nosi ime »GACKA«. Poslije jednoglasnog usvajanja statuta član inicijativnog odbora Veronika Kolalović pročitala je program rada kluba. U programu rada istaknuto je da klub djeluje kao zdrava, progresivna organizacija na svim poljima života: gospodarskom, društveno-političkom, kulturno-zabavnom i sportskom, a djelovanje bi se ostvarilo radom kroz sekcije.

Sudjelujući u diskusiji prvi se za riječ javio književnik Josip Barković, koji je naglasio nekoliko bitnih povijesnih trenutaka Gacke doline. Zahvaljujući kulturi i mentalitetu tamošnjeg življa 1941. god. u Gackoj dolini nije bilo toliko krvoprolića i zlodjela. Za pobjedu su se zajednički borili Hrvati i Srbi. Došlo je oslobođenje i socijalizam, sputan i ograničen krutom centralističkom rukom. Tu su se našli i ljudi na položajima, koji se nisu držali Lenjinove misli da se s nacionalnim bićem ne može igrati. Ali to je prošlo i došao je IV. plenum, X. sjednica CK SKH, koji su nam dali snage da gradimo novo društvo i novi život.

KOPRIVNICA

Serija izložbi

Koprivničane koji su skloni kulturnim događajima, četiri likovne priredbe što se istodobno održavaju u Koprivnici, ispunjaju radošću. Nikad ovdje likovni život nije bio tako bogat i prisutan kao ove jeseni, mada su nedaleko od Koprivnice Hlebine — kolijevka naivne umjetnosti u nas.

Jesensku seriju likovnih izložbi započeo je nedavno Zlatko Kauzlarić-Atač, akademski slikar rodom iz Koprivnice, kojemu se za nekoliko dana otvara samostalna izložba u Parizu. On je izložio svoje radove u hotelu »Podravka«, koji s punim razumijevanjem ustupa svoje prostorije likovnim stvarateljima.

Nakon njega u hotel se »uselio« radnik-slikar Nikola Večenaj Leportinov, koji je izložio 26 ulja na staklu, a njega će slijediti slikar iz Virja Josip Turković, koji je dosad sudjelovao na brojnim samostalnim i skupnim izložbama u zemlji i inozemstvu.

Istodobno u Muzeju grada Koprivničani mogu razgledati izložbu naivnog slikara mlađe generacije Franje Vujčeca iz Gole, dok je u izlozima prodavaonice »Jugodrvo« u Koprivnici svoje radove izložio akademski slikar Vjekoslav Hrupec.

Najzanimljivija izložba održana je u Maloj sceni u okviru Narodnog sveučilišta, gdje su izlagali njemački umjetnici, slikar Helmut Bönitz i kipar Henry Hinsch iz Göttingena. Oni su u Koprivnicu došli nakon što su im radovi izloženi u Križevcima, a prije nego što će se s njima upoznati zagrebačka likovna publika. Ovih dana, naime, radovi ove dvojice Zapadnih Nijemaca bit će izloženi u Galeriji Dubrava.

Zbog zauzetosti izložbenih prostora Rudolf Spoljar, slikar iz Molvi, nije mogao organizirati izložbu u Koprivnici, pa njegove radove trenutno gledaju posjetitelji Muzeja u Križevcima, dok će se Koprivničanima predstaviti nešto kasnije. Ovim izložbama valjalo bi pribrojiti i izložbu fotografije što ju je organizirao Foto-klub »Podravka« i na kojoj je izloženo oko pedeset radova.

I. Čičin

OSIJEK

Biblioteka »Zemlja«

Davna zamisao Matice hrvatske u Osijeku konačno se ostvaruje: pokreće se biblioteka pod nazivom »Zemlja«, zametak budućeg izdavačkog centra u Osijeku. Prve tri knjige — pola kola — idu već u tisak i naći će se početkom slijedeće godine u knjižarama. To su knjiga pjesama »Velika polja« Miroslava S. Mađera (zbirka nagrađena na prošlom natječaju osječke »Revije«), knjiga poezije »Balada o kapetanovu povratku« Ante Gardaša i proza »Kula od pijeska« Ivana Helina.

Sve je to odlučeno na posljednjem sastanku uredničkog savjeta »Revije«, pošto je prije prošlo kroz Komisiju za izdavačku djelatnost MH Osijek. Urednički je savjet također raspravljao o »Reviji« u ovoj godini, pozitivno ocijenivši njen sadržaj i izgled, ali i zamjerivši što se nisu ostvarili svi predviđeni zadaci. To se, uglavnom, nije postiglo stoga što se nije okupio dovoljan broj pouzdanih suradnika, pa su organizirani kontakti sa suradnicima (na primjer razgovori sa sadašnjima i potencijalnim suradnicima) predviđeni kao stalan oblik rada u budućnosti. Istaklo se da se priprema broj posvećen Baranji, subregiji Hrvatske koja je dosad bila pastorče ne samo u gospodarskom, nego još više u kulturnom pogledu. Naglašena je potreba pomlađivanja uredništva, pa su u tom smislu načinjene neke izmjene, dok je glavni urednik i dalje ostao prof. Ive Mažuran.

I. S.

»Mjesec knjige« i književne večeri

Ovogodišnji »Mjesec knjige« neće u Osijeku biti baš posve u skladu s imenom, jer će trajati gotovo puna dva mjeseca, no to je svakako manje važno od njegova sadržaja. A taj je veoma bogat. Počelo je izložbom slika Antuna Babića i Bože Kopića u knjižari »Mladost«, nastavilo se izložbom »Izdavačka djelatnost u Osijeku od 1945. do 1970.« koju je otvorio predsjednik Organizacionog odbora »Mjeseca knjige« Stanko Dragičević, inače predsjednik OK SSRNH, a slijedit će još jedna izložba knjiga i brojne književne večeri.

Prva je večer priređena 9. studenoga pod naslovom »Ratna lirika i druga djela«, a održao ju je Slavonac, nekadašnji stanovnik Osijeka, Miroslav Feldman. Slijedila je književna večer Matka Peića, zatim dolaze dobitnici dviju skojevskih nagrada: Stjepan Čuić i Drago Kekanović, a predviđen je još niz gostiju, među kojima je i Miroslav S. Mađer, te nastup mlađih književnih stvaratelja iz naše sredine.

»Mjesec knjige« izići će i izvan centra: otvorit će se knjižnica u Nemetinu, održati Dan knjižnice u Josipovcu (s književnom večeri nekoliko istaknutih hrvatskih književnika), a u Osijeku se provodi akcija prikupljanja knjiga za seoske knjižnice. U tijeku su susreti u Gradskoj knjižnici s najmlađim čitateljima (održat će ih se gotovo tridesetak!), a provodi se i natječaj za pismene sastave u osječkim školama.

I. S.

GOSPIĆ

Spomenik dr. Anti Starčeviću

Članovi-radnici Ogranka Matice hrvatske u Gospiću, na svom sastanku od 10. studenoga, kome je prisustvovao i sekretar Općinskog komiteta Saveza komunista Gospić, odlučili su da otpočnu akciju prikupljanja sredstava za podizanje spomenika istaknutom hrvatskom političaru i domoljubu Dr. ANTI STARČEVIĆU. Spomenik će se otkriti na ruševinama Starčevićeve rodne kuće u malom selu Žitniku nedaleko od Gospića tijekom 1973. godine i bit će dio zamišljenog bogatijeg konteksta svečanog obilježavanja 150. obljetnice rođenja velikana hrvatske povijesti, na kojega zbog dosadašnjeg neopravdanog, unitarističkog i neznalačkog odnosa prema njemu, u njegovoj rođenoj Lici ništa (niti ime ulice, ni trga, ni spomen-ploča) ne podsjeća.

Na istom su sastanku članovi-radnici Matice hrvatske u Gospiću poduzeli inicijativu imenovanja gospićkih ulica, imajući pri tome na umu bogatu povijesnu baštinu ovog dijela Hrvatske.

Također je odlučeno da se iduće godine u proljeće u Gospiću podigne spomen-ploča poznatoj hrvatskoj dječjoj književnici Jagodi Truhelki, u suradnji s Hrvatskim pedagoško-književnim zborom, čime će se u Gospiću obilježiti obljetnica HPKZ i 15. obljetnica smrti ove istaknute književnice, koja je dio svoga plodonosnog života provela radeći u Gospiću.

Donijeto je također više zaključaka u vezi s tiskanjem »Ličkog zbornika«, koji će izići do konca ove godine, zatim o izdavanju dviju zbirki pjesama (Veseljka Vidovića i Jure Karakaša), te o predavanju Zvonimira Kulundžića u Gospiću u povodu 100. obljetnice rođenja Stjepana Radića.

Gospićki Pododbor Matice hrvatske na ovom je sastanku odobrio pomoć Gospićkom muzeju »Lika« zbog nedavnog požara, u visini od 50 tisuća starih dinara.

Nikola Bićanić

Znanstveni skup o Lici

Na Plitvicama je od 14. do 16. studenoga o. g. održan simpozij pod radnim imenom: »LIKA U NOB-i I SOCIJALISTIČKOJ IZGRADNJI«. Simpozij je organizirala JAZU, zajedno sa Odborom za središnju republičku proslavu Dana ustanka naroda Hrvatske, koja se u Srbu u Lici održala 27. i 28. srpnja o. g. U luksuznom Hotelu »Jezero« 170 istaknutih hrvatskih znanstvenika i društveno-političkih i privrednih stručnjaka i radnika podnijelo je preko 20 referata i koreferata, osvjetljujući ličku problematiku s raznih stajališta i prateći je tijekom cijelog dosadašnjeg ličkog povijesnog trajanja. Među aktivnim sudionicima ovog značajnog znanstvenog skupa bili su i Predsjednik JAZU akademik dr. GRGA NOVAK i Predsjednik Sabora Hrvatske Jakov Blažević.

Uz niz dobrih strana simpozij »Lika u NOB-i i socijalističkoj izgradnji« imao je i svojih loših svojstava. Među ovima valja spomenuti prije svega činjenicu da je na ovom hvalevrijednom skupu znanstvenika bilo aktivnih sudionika koji su raspravljali o nekim ličkim problemima (npr. o problemu kulture, koja je u poslijeratnom razdoblju stagnirala više nego u bilo kojem inom povijesnom razdoblju!), a da zapravo s Likom nemaju nikakvih sveza osim, eventualno, sentimentalno-nostalgičnih! Razumljivo je stoga da su se mnoge diskusije na ovom simpoziju, od kojih bi Lika i njeni žitelji trebali očekivati i početak akcijâ na putu prema poboljšanju, kretale u sferi uobičajenih konferencijaških razgovora, impotentnih za radikalno otpočimanje jednog boljeg, bujnijeg života. Zapravo je najveći broj tema iz ličke suvremenosti bio zgubidanski besplodan i nije nadrastao razinu apstraktnog, neradikalnog pričanja o Lici poznatog po svojoj udaljenosti od ličke svakidašnjice iz uobičajenih političkih konferencija, kojih je u Lici i o Lici — hvala Bogu! — dosad bilo više nego je trebalo! Činjenica da su se diskutanti o nekim temama iz ličke sadašnjosti vrtjeli oko bitnoga kao »mačak oko vruće kaše« opravdana je činjenicom da je među nazočnima na ovom skupu bilo dosta odgovornih za sadašnju ličku sramotu!

Nikola Bićanić

VINKOVCI

Josipu Runjaninu u čast

Nastavnici Muzičke škole Vinkovci održali su 6. studenog svečanu sjednicu na kojoj je odlučeno da će se škola ubuduće zvati imenom Josipa Runjanina, skladatelja hrvatske himne »Lijepa naša domovino«. Josip Runjanin rodio se u Vinkovcima 1821. godine, dakle prije 150 godina. Sjednici su bili nazočni predstavnici općine i kulturnog života grada, te brojni gosti. Za sve njih učenici škole izveli su mali izbor pjesama i glazbenih točaka. Zaključeno je da će se škola odsad brinuti za zaštitu Runjaninove rodne kuće i spomen-ploča postavljenih u njegovu čast. Prisutni su poslali pozdravno pismo dr. Savki Dabčević-Kučar u kojem su predložili da hrvatska himna »Lijepa naša domovino« bude priznata himnom naše republike, te da se njezin tekst ne mijenja. Muzička škola bit će pokretač simpozija o hrvatskoj himni, koji bi se održao iduće godine u Vinkovcima. Na simpoziju bi najpoznatiji stručnjaci konačno otklonili različite stavove i osvijetlili nepoznato u nastajanju i biti hrvatske himne.

METKOVIĆ

Poprsje Stjepana Radića

Konačno, poslije dosta opsežnih priprema koje su trajale nekoliko mjeseci, u organizaciji Ogranka Matice hrvatske u Metkoviću otkrit će se 12. prosinca ove godine poprsje Stjepana Radića u metkovićkom parku.

Naime, Upravni odbor Matice hrvatske došao je na ideju da na mjestu gdje je prije 45 godina Stjepan Radić održao govor na velikom narodnom zboru podigne bistu. Akcija je ubrzo pokrenuta. Naišla je na masovni odziv građana Metkovića, bliže okolice i susjedne Hercegovine. Osim toga pomoć Ogranku pružile su i privredne organizacije u Metkoviću. Treba napomenuti da je ova akcija dobro primljena od Neretljana koji žive u Australiji, Americi, Zapadnoj Njemačkoj i drugim zemljama. I danas od naših građana iz inozemstva stiže novčana pomoć za ovu akciju.

Prigodna proslava počet će 11. prosinca svečanom akademijom na kojoj će sudjelovati Gimnazija, Škola za učenike u privredi i osnovna škola u Metkoviću. O djelu Stjepana Radića govorit će dr. Franjo Tuđman i dr. Stijepo Obad. Proslava će se nastaviti i 12. prosinca otkrivanjem biste Stjepanu Radiću. Tom prigodom će metkovićka građanska glazba, koja inače slavi 85. obljetnicu svog osnutka, izvesti svoj koncert.

Poprsje Stjepana Radića u bronzi djelo je akademskog kipara Srećka Galića iz Metkovića.

Ivo Jurić

Privremeno zatvaranje memorijalnog muzeja

Muzej revolucije naroda Hrvatske obavještava javnost da će Memorijalni muzej maršala Tita u Kumrovcu biti zatvoren od 15. XI. — 30. XI. 1971. zbog popravka i uređenja zgrade.

SINDIKALNO ZELJE

Iz »Večernjeg lista« od 26. studenog 1971.

MEĐUKONGRESNI ZAPISI (6.)

i tako to
svaki narod po jednu državu
i više naroda a jedna država
a jednima dvije
nema toga ni na marsu
ali bi moglo biti izgleda kod nas
jedan narod a hoće dvije države i još i jednu treću to jest
prvu u kojoj se nalaze sve ostale
rekoh nema toga ni na marsu
a mnogi se ponašaju kao da su pali s marsa
kao da su pali s vedra neba
pa u rebra
pa po rebrima
a nije suverenitet grah ili pasulj pa mogu dvojica ili dvoje ili dvije kusati iz istog tanjura
ali može jedan kusati iz dva tanjura
sve iz svoga i malo iz tvoga
a ja opet nikad neću shvatiti po čemu je nekima vila velebita bila ili je još uvijek šovinistička pjesma kad nikoga ne vrijeđa
nikoga ne napada
ničije ne traži
živila oj premila
ti majko svih hrvata
pa ako već treba neka bude
ti majko svih hrvata
srba u hrvatskoj talijana muslimana mađara čeha makedonaca crnogoraca slovaka rusina rusa ruskih izbjeglica poljaka jevreja grka austrijanaca nijemaca bugara rumunja danaca francuza švedana norvežana
one japanke što se udala za inžinjera
one dvojice kineza
neka oproste slovenci trebao sam ih po broju staviti u sam vrh
i neka oproste svi koje nisam spomenuo
živila oj premila ti majko svih
a bila si i ostaješ majka svih
ti majko svih hrvata kojima si dugo i često bila maćeha

PAJO KANIŽAJ

Domaće kiselice

Malo nas je, al' smo Hrvati.

Tuđe nećemo, svoje – nam ne daju.

Mene ne mogu povući za jezik – još ga službeno nemam.

Zrno do zrna pogača, pogreška do pogreške i – nikome ništa . . .

Možda cilj zaista opravdava sredstvo, ali sigurno je da se u nas najviše sredstava upotrebljava bez ikakva cilja.

MLADEN MAVAR

Slažem se s podjelom rada, ali da ja promiješam.

Složili se jesmo, još samo da nas prelistaju.

Vuk je sit, a ovaca je sve više.

ZDRAVKO HORVAT

ZAGREBULJE

Fuliranje po sindikalnoj liniji

»Ne bum više plaćal sindikat«
Štef

Priznajte: trenutak je previše ozbiljan, previše značajan i presudan, možda, da baš sada izmišljam lagodno i zabavno štivo na račun ljokizma na komunalnom nivou. Ne bih doista imao hrabrosti za tako nešto; ne samo iz poštovanja prema važnim zbivanjima na Hrvatskom sveučilištu, nego i zbog općih prilika u gradu Zagrebu. Te »opće prilike« ovih su dana obojene studentskom hrabrošću kojom su otvoreno i jasno, bez mandarinske dvosmislenosti, izrečene i zatražene one stvari o kojima svi zajedno šapućemo javno, polujavno i potajno. I ne samo to. Studenti kao avangarda ovoga grada, ove republike, ovoga naroda i njegove radničke klase žestoko su prosvjedovali protiv svega onoga što nas godinama tišti i protiv onih koji to tištenje izazivaju.

Jedan od visokih Ljokijevih službenika u Republičkom vijeću sindikata, zapravo najviši, potpomognut dvorjanicima premrlim od straha — presudio je u korist najmračnijih od svih mogućih mračnih sila: u korist lažnoga jedinstva, u korist licemjerne brige za radničku klasu zakamuflirane praznjikavim frazama o klasnoj svijesti; presudio je u korist unitarizma, i to usred Zagreba. Ljoki u Sindikatu kastrira svaki pokušaj razumnog razgovora, dijeli etikete, vrši prebrojavanja i razvrstavanja na »klasno svjesne« i na »klasno nesvjesne«, niječe pred očima cijeloga naroda potrebu da taj isti narod izide već jednom iz začaranog kruga gospodarske obamrlosti. Taj isti Ljoki služi se ofucanim frazama iz davno odbačenih demagoških priručnika, prekuhava davno prokuhane žgance, nudi doktrinu umjesto razuma, naziva nacionalističko-šovinističkim »elementima« sve one ljude koji ne misle kao on, služeći se pritom klasičnim i davno prokušanim metodama iz černosotničkih knjižurina. Tko je on da tako može govoriti i tako postupati? Tko mu daje pravo da govori u ime hrvatske radničke klase, koja kupujući njegove sindikalne markice hrani njegovu dvorsku kamarilu dembela i klimavaca? Tko je on? Dragi Bog? Konačna svrha? Hegelov Apsolut? Tko je on da može nadijevati imena, odabirati »prijatelje«, prokazivati »neprijatelje« društva, socijalizma i naroda? Tko je on? Tko je on, zaista?

Jedno su sindikalne markice, a drugo je radnička klasa! Jedno je proizvodnja, a drugo je salonsko-birokratska briga za radnike. Jedno je radnička klasa, a drugo je otužna imitacija skrbi za život te klase. Jedno su pravi sindikalni vođe, a drugo su sindikalni politikanti. Jedno je progresivni sindikalizam, a drugo je reakcionarni ljokizam. Jedno je klasna čednost, a drugo je politikantska bijednost.

Svjestan sam da ovaj put »Zagrebulje« izmiču prvoj svrsi i nazivu rubrike u kojoj izlaze, ali što možemo: nije trenutak za distinkcije, cizeljerstvo i nijanse! »Ne bumo se sad zezali« — rekao je Štef — »s govorancijama i vicevima. Treba delati! Kaj ne vidite da se počelo fulirati i po sindikalnoj liniji!« Vidimo, naravno. I znamo da treba delati. Ali kako? Najjednostavnije bi bilo da svaki svog Ljokija raspali nogom u stražnjicu. Tako će izbjeći suvišna razjašnjavanja.

Ljoki, dakle, radi »en gros«, ali ni mi više nećemo spavati! Ljoki gubi bitku. Ljoki mora izgubiti bitku koja već predugo traje!

ZATO: DOBRO RAZMISLITE PRIJE NEGO ŠTO PLATITE SINDIKALNU ČLANARINU!

Vladimir Vuković

PS. Kada će biti dovršeno obnavljanje kavane i hotela »Dubrovnik«?

CRTA I PIŠE ZLATKO GRGIĆ

PITANJA

JANKU SMOLEU, saveznom sekretaru za financije

U dosadašnjim analizama i obrazloženjima stabilizacijskih mjera i mjerâ kojima je cilj smanjenje nelikvidnosti, Vaš sekretarijat nije do sada izradio bilancu poslije reformskih financijskih tokova naše privrede, pa tako nemamo ni elemenata čak ni za najgrublji uvid u osnovna žarišta inflacije. Prema onome što je dosad objavljeno, pretežno od Saveznog zavoda za statistiku, može se doći do nekih grubih aproksimacija, o kojima molimo detaljno objašnjenje. Naime, u poslijereformskom razdoblju gospodarstvo Jugoslavije povećalo je do kraja prošle godine ulaganja u svoje poslovanje:

	u tisućama milijardi starih dinara
nabavna vrijednost osnovnih sredstava	14.000
osnovna sredstva u izgradnji	2.000
zalihe	5.000
potraživanja od kupaca	8.000
	29.000

Nasuprot ovom povećanju nabavne vrijednosti sredstava uložene u cjelokupno gospodarstvo Jugoslavije (sve privredne organizacije), radnim je ljudima iz ostvarenog dohotka (iz cjelokupnog stvorenog viška rada) ostalo samo 5.000 milijardi starih dinara. Kroz to vrijeme krediti su povećani za oko 10.000 milijardi, što je dvostruko više od sveukupne zarade koja je ostala samoupravljačima za proizvodnju i poslovanje. Iz povećanja kredita od 10.000 milijardi, a dohotka za poslovne fondove poduzeća od 5.000 milijardi — dolazi se do toga da je porast uloženih sredstava u poslijereformskom razdoblju išao na štetu samoupravnog proizvodnog odnosa, a u korist kapital-odnosa u omjeru 2:1!

Razlika između ulaganja od 29.000 milijardi, za koliko su povećana sredstva gospodarstva Jugoslavije, i ostvarene akumulacije koja je ostala privredi (u iznosu od 5.000 milijardi) — pokazuje da tu treba tražiti osnovne uzroke inflacije, nestabilnosti i nelikvidnosti. No takva analiza do sada nije učinjena! Zato Vas molimo za objašnjenje: kako riješiti probleme koji proizlaze iz ovog nesklada između nužnog povećanja sredstava i zarade privrede, jer je poznato da se pokriće tih razlika do sada ostvarivalo prelijevanjem supstancije privrede i povećanim obvezama dobavljačima od oko 6.000 milijardi starih dinara? Naši su podaci aproksimativni i nedovoljno konzistentni, jer potječu iz različitih dosad objavljenih izvora, pa očekujemo da ćete objaviti odgovarajući račun s potpuno točnim podacima.

Drugu Momčilu Kozlini, direktoru Gimnazije »Antun Barac« u Crikvenici

Kako saznajemo, skupina učenika gimnazije kojoj ste Vi direktor nedavno je na zidu omladinskog igrališta u Crikvenici nacrtala hrvatski grb i uz njega napisala: »Savka, Tripalo, Pirker — mi smo s vama«. Zanima nas, zbog čega ste poveli postupak protiv tih učenika?

VANJI VRANJICANU, generalnom direktoru Zajednice jugoslavenskih željeznica, Beograd

Vama je poznato da već gotovo tri godine Združeno željezničko transportno poduzeće Ljubljana ne rješava opravdani zahtjev Željezničkog transportnog poduzeća Zagreb da mu se priznaju stvarni troškovi oko zajedničkog prijevoza rude preko Slovenije iz luke Bakar. ZŽTP-Ljubljana već gotovo tri godine sudjeluje u naplaćenim prihodima, tako da su prihodi ŽTP-Zagreb za 40% niži od udjela koji mu pripada za stvarno izvršeni rad u prijevozu i pretovaru rude. ŽTP-Zagreb osobito je oštećeno time što ne dobiva odgovarajuću naknadu za korištenje specijalnih vagona za prijevoz rude, nabavljenih pretežno za zajednički posao. Na taj se način pozitivni rezultat poslovanja ZŽTP-Ljubljana povećava na račun gubitaka ŽTP-Zagreb, a to predstavlja izravno međurepubličko prelijevanje dohotka.

Molimo Vas da obavijestite javnost što ste do sada poduzeli i što ćete poduzeti da se opravdani zahtjev radnika ŽTP-Zagreb što prije riješi. Također Vas molimo da obavijestite javnost kada će se ukinuti dosadašnji načini razdiobe zajedničkih prihoda na jugoslavenskim željeznicama koji su neopravdano išli na štetu ŽTP-Zagreb, a djelomično i na štetu ŽTP-Beograd.

Također: kada i kako će se ŽTP-u Zagreb i Beograd nadoknaditi ranije neopravdano preliveni dohodak?

Direktoru poduzeća SLATINKA, Podravska Slatina

Molimo Vas da izvijestite hrvatsku javnost zašto se u službenom priopćavanju ne držite normi hrvatskog književnog jezika, budući da djelujete u SR Hrvatskoj. Podsjećamo Vas:

Vi ste direktor kolektiva koji svojim kupcima prodaje robu omotanu u vlastiti omotni papir, a na njemu čitamo i upute da je Slatinka »trgovačko preduzeće na malo tekstilom i mešovitom robom«, a »snabdeva potrošače«, te ih poziva: »posetite nas«.

Grupa građana koja nam je poslala primjerak vašeg omotnog papira, u popratnom pismu piše da se slaže s izjavom predsjednika SSRNH Stjepana Ivića, koji je u reviji »Svijet«, 17. studenoga, rekao da »u SR Hrvatskoj nema hrvatskog šovinizma«. Građani iz Podravske Slatine, Vaši kupci, ističu: »Treba razmisliti kakav je ovo šovinizam!« Molimo da svoje kupce izvijestite o tome što ćete poduzeti kako ih ovakvim svojim postupcima ne biste vrijeđali.

Akademicima JAZU

Kako je našoj javnosti poznato, prošli je tjedan drug Bakarić govorio u JAZU o ustavnim amandmanima. Tom skupu prisustvovao je, kako je poznato, tek mali dio akademika — oko tridesetak (od 140) ako se ne varamo. Nedvojbeno je da je sve ono što je drug Bakarić govorio važan doprinos problematici. Zanima nas, međutim, koji su razlozi da tek četvrtinu akademika zanimaju ova nadasve aktualna i važna pitanja, a da, u isti čas, ova važna znanstveno-kulturna ustanova nije našla za shodno da kaže svoju riječ o ustavnim promjenama? Da li akademici JAZU smatraju da je dovoljno da samo drug Bakarić govori u njihovo ime?

Oživjela Orjuna

Nedavno smo (HT br. 31) u komentaru »Batinaši« napisali kako smo u posljednje vrijeme sve češće svjedoci terora i »batinašenja« kojemu je primitivizam duhovno podrijetlo, a orjunaštvo ideološka pobuda, »kao da se duh i praksa batine 'Organizacije jugoslavenskih nacionalista' (ORJUNA) bude, ne bi li se još jednom na isti način suprotstavili svemu što ugrožava njihove unitarističke ideale«.

Eskalacija »batinaškog« stila, čini se, neprestance napreduje. U Novoj Gradiški ponovno je objekt napada bila Matica hrvatska, odnosno istaknuti i ugledni hrvatski povjesničar dr. Franjo Tuđman, predsjednik Povijesne komisije Matice hrvatske, te predsjednik MH iz Nove Gradiške. Dr. Tuđman je 19. studenoga, na poziv Matičinog ogranka iz Nove Gradiške (v. na str. 21), a u povodu 30. obljetnice revolucije, održao u Novoj Gradiški prigodno predavanje. Netom što je predavanje završilo, na putu prema hotelu orjunaška je »gerila« — koristeći mrklinu noći i nevrijeme — napala automobile u kojima su se nalazili predsjednik Ogranka i dr. Tuđman — i razbila između ostalog (vjerojatno kamenom) prednje staklo na automobilu dr. Tuđmana. Dakako, napadači su se odmah nakon »uspjelog« napada izgubili u kišnoj noći. Na temelju podnesene prijave istragu vodi SJS Nove Gradiške.

Na sreću, taj put orjunaške mahnitosti — iz noći u noć — nije samo njezin »stil«, već i njezina sudbina. Hrvatski će joj narod pomoći da se u njoj nepovratno izgubi.

ODGOVORI

TKO IGRA IGRU I KAKO?

U organizaciji »Estrade« ugovorena je sa Štamparsko-izdavačkim zavodom »Zrinski« iz Čakovca glazbena priredba za 26. studenoga 1971. Prema ugovoru je predviđen nastup šestoro estradnih radnika, među kojima i Vice Vukova, a ing. Antun Goričanec, iz tiskare »Zrinski«, 16. studenog telefonski otkazuje sudjelovanje Vice Vukova, bez obrazloženja i uz napomenu da će honorar biti isplaćen.

»Estrada« poduzima slijedeće:
— obavještava javnost;
— traži pismenu potvrdu otkaza, koja stiže tek 23. studenog, nakon nekoliko telefonskih prosvjeda;
— zaključuje da će otkazati glazbenu priredbu, te traži solidariziranje svih sudionika;
— 24. studenog pismeno stižu odgovori solidarnosti; upućuju ih Braco Reiss, Ana Štefok, Milan Bačić, Tomislav Borić i Mario Bogliuni;
— istoga dana »Estrada« otkazuje glazbenu priredbu u Čakovcu i istoga dana prima brzojav slijedećeg sadržaja:

»Na osnovu telefonskog razgovora između direktora »Zrinskog« i predstavnika 'Estrade' 24. XI. u 14 sati podržanog od strane cijelog kolektiva na zboru radnika u predmetu konačnog utvrđivanja svih pjevača na čelu s Vice Vukovom u smislu prezentiranog ugovora između 'Zrinskog' i 'Estrade'...« U potpisu brzojava stoji »Zrinski Čakovec«.

GLAZBENA PRIREDBA »NA ČELU S VICE VUKOVOM«, UZ OVACIJE PUBLIKE, ODRŽANA JE 26. STUDENOG U ČAKOVCU.

U »Hrvatskom tjedniku« od 26. studenog bacate mi »Kartu na stol« kada je, kako vidite, igra već bila odigrana. Tražite da odgovorim hrvatskoj javnosti na slijedeća pitanja:

prvo: »... koji su 'čimbenici' u gradu Čakovcu to (otkaz Vukova) tražili i s kojim obrazloženjem?«

drugo: »... je li taj zahtjev rezultat anketiranja potencijalne publike na pripremanoj priredbi ili je rezultat samovoljne odluke 'čimbenika'?«

treće: »... dokle ćete Vi, odnosno društvo estradnih radnika (i sami estradni radnici) koje vodite, trpjeti protuzakonitu pakost protiv jednog Vašeg uglednog kolege i člana, i što kanite poduzeti da njega (sebe) profesionalno zaštitite?« Odgovaram »hrvatskoj javnosti«:

Prvo: »Estrada« je društvo estradnih radnika, a ne udruženje policajaca. Ona ne posjeduje aparat na temelju kojeg bi mogla ustanoviti tko se krije iza odluke tiskare »Zrinski« oko otkaza Vukovu. No, u svakom slučaju, bjelodano je da se radi o pojedincima.

Drugo: Zbor radnika tiskare »Zrinski«, kako se vidi iz njihova brzojava, poziva Vukova na glazbenu priredbu, čime dokazuje da se u početku radilo o »samovoljnoj odluci čimbenika«. To potvrđuje i ne potencijalna, nego bjelodano nazočna i oduševljena publika na održanoj glazbenoj priredbi 26. studenog!

Treće: Postupke protiv Vukova smatram ne samo »protuzakonitom pakošću«, već smišljenom »mafijaškom« metodom pakosnih pojedinaca, upravljenom protiv elementarne ljudske slobode. U slučaju Čakovca stoga sam i poduzeo gore navedeno. Inače, »Savez udruženja muzičara zabavne i narodne muzike Hrvatske«, na prijedlog Upravnog odbora »ESTRADE-Zagreb«, upravo poduzima korake za pokretanje »profesionalne zaštite svojih članova«. I osobno sam protiv bilo kakvog oblika »hrvatskog trpljenja«, svejedno da li se nalazimo u školskim klupama, na estradnoj pozornici ili na javnoj tribini.

Naposljetku, predlažem »Hrvatskom tjedniku« da pred našom javnošću pokrene razgovor u povodu »čakovačkog i SLIČNIH slučajeva«.

Pero Gotovac

Pripomena uredništva:
Prihvaćamo Vaš prijedlog, zahvaljujemo na iscrpnom i sadržajnom odgovoru, a drugovima koji su zajedno s Vama pružili dokaz čistog obraza i dostojanstva upućujemo čestitke. Osobito smo ponosni na postupak, ponašanje i divnu podršku Čakovčana. Uvjereni smo da bi »slučaj« Vukov tako prošao i na provjeri u svim sredinama gdje je — od »čimbenika« — bio isfabriciran.

HISTORIA MAGISTRA VITAE EST

U POVODU 2500. OBLJETNICE PERZIJSKOG CARSTVA

»Ja, Kir, kralj kraljeva, sin Kambizov, unuk Kirov, čiju su dinastiju bogovi blagoslovili i čija je vladavina na srcu bila utemeljena, kad uđoh u grad Babilon, sav me narod radosno dočeka... Moja velika vojska uđe u grad bez teškoća. Sveta mjesta u gradu ganuše moje srce. Pružih svima ljudima slobodu da slave bogove svoje i naredih da ih nitko u tome ne ometa. Naredih da se ni jedna kuća ne poruši, da se ni jedan stanovnik svoga vlasništva ne liši...

... Od Babela do Asura, od Suze do Akada... i u svim nastanjenim područjima s druge strane Tigrisa naredih da se svi hramovi što bijahu zatvoreni ponovno otvore, da se svi kipovi božanstava ponovno postave na svoja mjesta i da tamo zauvijek ostanu. Ponovno okupih stanovništvo tih krajeva i snova sagradih domove im što bijahu porušeni... Pružih mir i spokoj svima ljudima.«

Detalj jedne perzijske minijature

Bas-relief na jednom stubištu u Perzepolisu

Perzijska keramika iz Suze

U vrijeme svoga osnutka, a posebice u doba svojega procvata, Perzijsko je Carstvo bilo gotovo bez konkurencije ono što bi se suvremenim rječnikom nazvalo »supersila«. I upravo način na koji je ono bilo »supersila« važan je ne samo za prošlost svjetske povijesti, nego i za njezinu budućnost.

Značenje neke povijesne činjenice ili razdoblje **za budućnost** čovječanstva najbolje ćemo moći uvidjeti i razumjeti ako znamo bit njegove sadašnjosti, iz čega ćemo suditi o njegovoj sudbini ili njegovim potrebama u budućnosti. Bit sadašnjosti svijeta u jednoj se rečenici može sažeti ovako: moderna tehnologija — koja je osnovni čimbenik planetarizacije suvremene zapadne civilizacije — poništila je udaljenosti, ne samo u prostoru, a suvremeni je svijet učinila u bitnom smislu teško djeljivom cjelinom koja se razvija i raste uz stalnu pogibelj da, budući da je **jedno**, bude **jednim** udarcem atomskog oružnog potencijala i uništena.

Zbog toga je unifikacija svijeta, ma koliko teška bila, jednako tako i nužna. No unifikaciji svijeta — koja se ukazuje kao sudbina čovječanstva — može se težiti s različitim motivima i na različite načine. Pa iako ta unifikacija izgleda kao neizbježna sudbina suđena čovječanstvu po »prirodi stvari«, kao »prirodni zakon«, bez obzira na njegovu volju, ipak je od izvanrednoga, a možda i odlučujućega značenja istina da čovjek može biti tvorcem svoje povijesti, makar tek u okvirima što ih čovječanstvu povijest kao sudbina određuje. I upravo je zbog te činjenice velika ona istina koja nas uči da »historia magistra vitae est«, to jest da od povijesti možemo i moramo učiti.

A perzijsko je carstvo jedan od oblikâ kroz koje je čovjek stvarao svoju povijest, i to jedan od specifičnih oblikâ, primjer relevantan za budućnost svijeta upravo stoga što nas može poučiti **na koji način** težiti jedinstvu koje nam se nameće kao neizbježna sudbina. To je primjer koji nas, suprotstavljen mnogim drugim povijesnim primjerima, uči da jedinstvo nije i ne smije biti jedinstvo sile, uniformiranja i prisilnoga poništavanja različitosti i specifičnosti, već suprotno: jedinstvo različitosti, cjelina koja funkcionira zbog **sklopa** specifičnosti, sklopa koji je kvalitativno uzvišeni i tolerancijom ujedinjeni zbroj posebnosti. A sve je to bilo osnovnom značajkom veličine perzijskoga carstva, veličine kojoj izvorište možemo naći u Kirovoj »Povelji o pravima čovjeka« koja je značila početak uzdizanja novoga nad ruševinama staroga. Evo kako je u povelji Kir govorio o svojemu osvajanju Babilona:

Početak nove veličine

»Ja, Kir, kralj kraljeva, sin Kambizov, unuk Kirov, čiju su dinastiju bogovi blagoslovili i čija je vladavina na srcu bila utemeljena, kad uđoh u grad Babilon, sav me narod radosno dočeka . . . Moja velika vojska uđe u grad bez teškoća. Sveta mjesta u gradu ganuše moje srce. Pružih svima ljudima slobodu da slave bogove svoje i naredih da ih nitko u tome ne ometa. Naredih da se ni jedna kuća ne poruši, da se ni jedan stanovnik svoga vlasništva ne liši . . . Od Babela do Asura, od Suze do Akada . . . i u svim nastanjenim područjima s druge strane Tigrisa naredih da se svi hramovi što bijahu zatvoreni ponovno otvore, da se svi kipovi božanstava ponovno postave na svoja mjesta i da tamo zauvijek ostanu. Ponovno okupih stanovništvo tih krajeva i snova sagradih domove im što bijahu porušeni . . . Pružih mir i spokoj svima ljudima«.

To je bio početak jedne nove veličine: vojne i političke »supersile« onoga vremena, sasvim drugačije od one koja joj je prethodila, a kojoj se veličina otkriva u povelji Asburbanipala, asirskoga kralja, i osvajača:

»Po volji Ašura i Ištare, velikih božanstava što me štite, ja osvojih u jednom jedinom napadu grad Ginabu, zahvaljujući vojnicima mojima i ratnim kolima. Obezglavih šest stotina vojnika neprijateljskih i žive zapalih tri tisuće zarobljenika. Ne poštedih ni jednoga vođu da mi taocem bude. Isjekoh vladara vlastitom rukom, te mu tijelo, pošto ga nabih na kolac, objesih na gradske zidine. Zatim pođoh na grad Ur. Osvojih ga i sasjekoh tri tisuće ljudi, a druge na vatri spržih. Odsjekoh ruke, prste, uši i noseve velikom broju zarobljenika, izvadih tisuće očiju iz duplji i tisuće jezika iz ustiju isjekoh . . . Zatim osvojih grad Suzu. Otvorih riznice elamskih kraljeva . . . poslah u Asur zlato, srebro, raskošnu odjeću . . . Zatim razorih hramove i oborih njihova božanstva. Pretvorih u pustoš oblast široku mjesec i dvadeset i pet dana hoda . . .«

Kirovom poveljom, toliko suprotnom od ove Asurbanipalove, započela je povijest jedne nove sile, veličine sasvim drugačije od asirske, sile što je do svoje veličine dosegla prodornošću tolerancije i stvorila okvire povijesti i kulturi koja je kroz stoljeća bila sredstvo mira i harmonije i poslužila različitim narodima da međusobno komuniciraju. Osvajanja Kira Velikoga, koja su širila Perzijsko Carstvo na istok i zapad, širila su i novu koncepciju vlasti: sklad osobne vlasti, vjerskih sloboda, tolerancije i visoko razvijenih javnih službi, što je sve zamijenilo stari poredak veličine temeljene na bijedi i okrutnosti. Perzijsko Carstvo bilo je izvanredno i po svojoj prostranosti, koja je zahtijevala izuzetnu organiziranost i opremljenost. Ono se prostiralo u tri velika riječna bazena: dolnji Tigris i Eufrat, dolnji Nil, i Ind, gdje se našlo u kolijevkama iz kojih su stasale prve civilizacije. Obuhvatilo je sve iranske narode i plemena, protezalo se od današnjega Uzbekistana i Pendžaba do Bugarske i Libije, a pod svojom je vlašću držalo i dio grčkoga svijeta i dio Indije.

Takva rasprostranjenost, uz vladavinu koja se nije temeljila i održavala tek na gruboj sili i prisili, već prije svega na organiziranosti javnih službi, zahtijevala je za svoju cjelovitost posebno djelotvoran sustav komunikacija. Zbog toga i nije čudo što je perzijsko carstvo, svojim sustavom cestâ i poštanskih stanica, prethodilo rimskome. Prvi perzijski kraljevi, a posebice Darije i Kserks, bili su pioniri daljinskoga komuniciranja, no ceste i vodeni putevi ne bi dostajali za održavanje reda i jedinstvenosti u njihovu carstvu — koje je bilo čitav jedan svijet posebnosti — da svojim političkim liberalizmom i vjerskom tolerancijom ahemenidski kraljevi nisu za svoju vlast pridobili najveću većinu svojih podanika i narodâ kojima su vladali. Stoga raširenost mjesne samouprave i lokalnih vlasti, te maksimum slobode vjerske različitosti u ahemenidsko vrijeme Perzijskog Carstva nisu bili znak nemoći središnje vlasti — kao što je to bilo u mnogim drugim nasilnim i totalitarnim tvorevinama — već nasuprot: bili su znak i zalog cjelovitosti i jedinstvenosti.

Svjedočanstva o vrlinama velikoga carstva

O mnogim vrlinama staroga Perzijskoga Carstva ima dosta svjedočanstava, a najpotpunija su i najuvjerljivija ona grčka jer zapravo predstavljaju priznanje dano protivniku zbog njegove veličine. Grci, koji su se s Perzijancima borili i bili im glavnim neprijateljima, nisu mogli a da im se ne dive. I sam je Aleksandar Makedonski, osvajač i rušitelj ahemenidskoga carstva, bio osvojen divljenjem duhu perzijske veličine. Zbog toga je i nastojao osvojeno carstvo očuvati, pokušavajući Perzijance učiniti saveznicima i partnerima. No usprkos njegovoj želji, nakon njegove smrti carstvo što ga je bio ustanovio Kir Veliki raspalo se u međusobnoj borbi Aleksandrovih vojskovođa oko nasljedstva i podjele njegove vlasti i teritorijalnoga nasljedstva. Tek su Arapi, tisuću godina poslije Aleksandra, osvojivši Perziju uspjeli povratiti sjaj, organiziranost i dio veličine što je bila započela s Kirom.

Sigurno je međutim da je to posebno shvaćanje veličine (vojne, političke i vladalačke) koje je započelo s Kirom Velikim, a koje nikad, ni nakon pada, nije bilo sasvim mrtvo, jer se kroz brojna povijesna propadanja i uskrsnuća taj duh staroga Perzijskoga Carstva stalno obnavljao — bilo tlo na kojemu je izrasla kultura iz koje se taj duh sklada različitosti i bogatstva posebnosti kroz povijest obnavljao. U čemu se očituje bit toga duha tolerancije Kirove i njegovih nasljednika, bit tradicionalnoga duha perzijske kulture, koja je svojim bogatstvom, profinjenošću i besmrtnošću znala osvajati pobjednike, pa bio to Aleksandar ili Arapi?

Kao što velika visoravan koja čini najveći dio današnjega Irana — sa svojim planinama, nizinama i zemljopisnom raznolikošću predstavlja jedan jedinstveni masiv, jedinstvenu cjelinu, tako je i bit duha iranske kulture, što je izrasla na raskrižju kulturnih, trgovačkih i vojnih komunikacija, bila uvijek u težnji k sintezi. Perzijska je kultura uvijek bila orkestar kojemu sastavni dijelovi skladno sviraju različite dijelove jedne bogate i veličanstvene skladbe. Perzijska je kultura tradicionalno bila viđenje jedinstva u mnoštvu različitosti.

Kao što je Kir Veliki prvi ostvario političko jedinstvo u različitosti, stvarajući prvo veliko carstvo utemeljeno na univerzalnim načelima tolerancije i pravde, tako je Zaratuštrina vjera bila prva religija arijanskoga podrijetla što je težila univerzalnosti i tražila je. Njezina učenja, koja se temelje na jasnom ralikovanju dobra i zla, na etičkom značenju dužnosti, čistoće tijela i duše, na vjerovanju o ovozemnome životu i besmrtnosti duše — zajednički su sadržaji svih velikih religija. Kasnija glasovita Manijeva sinteza velikih religija njegova vremena (to jest Zaratuštrine religije, budizma i kršćanstva) bila je prvi pokušaj vjerskoga ujedinjenja u povijesti.

I perzijska filozofska misao bila je istoga značaja. Iako su, na primjer, Ibn Sinâ (poznatiji kao Avicenna) i drugi perzijski filozofi islamskoga razdoblja formalno slijedili racionalistička učenja Aristotelova, u isto su vrijeme očitovali tendencije misticizmu, utemeljene na tipično perzijskoj ideji jedinstva u različitosti. To filozofsko učenje što se proširilo integrirano s islamskim misticizmom, kojemu je također korijen perzijski, posebice se briljantno očitovalo u islamskoj mističkoj književnosti.

Značenje islama u razvitku perzijske kulture

U predislamsko vrijeme filozofska je misao bila tek nesamostalni dio vjerske misli vezan posebice za Zaratuštrino učenje. U to je doba bilo i izravnih dodira s indijskom i grčkom filozofskom misli, jer su se na pahlavi-jezik prevodila djela iz sanskrta i iz grčkoga. Filozofska se perzijska misao u svojoj punini razvila tek u vrijeme islama. Islamska se pak filozofija razvila do izvanrednoga stupnja nakon što su se, počevši od devetoga stoljeća, stala prevoditi na arapski kapitalna djela grčke antičke filozofije, a poprilični dio islamskih filozofa, i to onih navjećih, bili su Perzijanci. Oni su, kao na primjer al Farabi ili Ibn Sinâ' (Avicenna), u svijetu poznati kao arapski filozofi jer su pisali na arapskom jeziku, koji je bio jezik književnosti, filozofije i znanosti u čitavom islamskom svijetu.

Islam, koji je nakon pada sasanidske dinastije prodro s arapskim osvajanjem u Perziju, pružao je stoljećima — i još danas pruža — osnovne okvire u kojima se razvijala perzijska kultura. To je bilo od posebne važnosti za opći razvoj perzijske kulture i civilizacije jer je na novi način nastavljalo onu bitnu otvorenost koja je obilježavala još staro perzijsko carstvo Kirovo, Darijevo i Kserksovo. Osnovna značajka islama kao kulturnog sustava bila je otvorenost prema utjecajima starijih kultura što ih je islam zahtijevao u arapskom osvajačkom naletu. Islam je tako zapravo bio novi osnovni medij kojim su stare kulture preduživale svoj život, nastavljajući često svoje osnovne osobine i spajajući ih u novi kvalitet s onim što im je donio jedan ekspanzivni i snažni, no tolerantni islam. Tako se i perzijska kultura oplodila novom životnom snagom islama, no u isto je vrijeme islamskoj kulturi dala svoj originalni doprinos i u literaturi, i u arhitekturi, i u umjetnostima, i u znanosti, i u filozofiji. U svojoj težnji za sveobuhvatnošću islam nije bio odviše dogmatičan i krut u pitanjima znanosti i umjetnosti, već je nastojao svoju povijesnu vitalnost oploditi već provjerenim spoznajama i vrijednostima starijih i stranih kultura. Zapravo je sam islam bio posebna cjelina različitih naroda i kultura. U tome, sigurno, valja i tražiti razloge njegovoj besprimjernoj ekspanzivnosti i uspjehu koji su potrajali nekoliko stoljeća prije no što se islam kao kultura, civilizacija i povijest počeo sklerotizirati. Susret islama i Perzije bio je stoga izvanredno plodan susret dviju kultura, jedne stare i bogate (kakva je bila perzijska) i jedne nove, vitalne i »radoznale« (kakav je bio islam), no obiju jednako otvorenih svemu novome i starome, svemu poznatome i nepoznatome. Povijesno značenje tog spoja islama i perzijske kulture potvrđuje i činjenica da je islam osnovom kulture svjetskoga značaja tek kad je osvojio Iran i Siriju i došao u dodir s njegovom baštinom i tradicijom.

Kao što je već spomenuti Ibn Sinâ (Avicenna) kao Perzijanac pridonio islamu i uopće svjetskoj filozofiji dao izvanredan doprinos, tako su i mnogi drugi perzijski mislioci, poput al-Ghazalija, Abu Hnife, al-Hawarizmija, ar-Razija (Razesa) i drugih, islamskoj misli pridonijeli mnogo svježine i novoga. Upravo su se Perzijanci kroza svu povijest procvata islama otvarali novome i revolucionarnome. Perzija, perzijska kultura i perzijski mislioci i učenjaci bili su najčešći most preko kojega je islam komunicirao s drugim kulturama, posebice indijskom. Tako je perzijska kultura, našavši u islamu plodno tlo za svoj razvitak, nastavila svoju tradiciju otvorenosti, komunikativnosti i skladne asimilacije i harmonizacije posebnosti. Odatle i njezina širina i naročito istaknuta profinjenost; odatle je ona kao kultura rezultirala i najvišim mogućim civilizacijskim dostignućima. Zbog toga ona nije ostala samo kultura, već je dosegla i vrhunce civilizacije.

Osnovni simbolizam perzijske misli

Ideja korelativnosti što teži sintezi otkriva se i u perzijskoj umjetnosti. Već se u umjetnosti ahemenidskoga perioda istodobno otkriva duh prilagodbe utjecajima, i duh izvornosti, i osnovna težnja k sintezi. Na primjeru perzepolskih skulptura, koje su pod utjecajem babilonske i asirske umjetnosti, vidi se kako tipično perzijski spoj izvornosti i utjecaja rađa rezultatom nove kvalitete. Perzijska islamska arhitektura, podložna nekim osnovnim kanonima svekolike islamske arhitekture, otkriva spoj tih islamskih tradicija s posebnim perzijskim duhom. Ona nam, na primjer, otkriva posebno elegantne lukove što čine divan prijelaz između četvorokutne strukture i velike kupole što počiva na njoj, a jednako i raznolike masivne lukove što mirno i simetrično nose velike konstrukcije, tako da se svi strukturni elementi ujedinjuju u potpunu i jedinstvenu a izvanredno (detaljima) bogatu cjelinu.

Perzijska je misao uopće oduvijek bila tolerantna osjetljiva za primanje novoga i oduvijek je zahvaćala i obuhvaćala širok dijapazon različitih ideja i dogmi. Još prije Manija, koji je pokušao ujediniti temeljna Zaratuštrina, budistička i kršćanska vjerovanja u cjelinu, bilo je nastojanja da se otkrije neko skriveno temeljno jedinstvo u pojavnoj raznolikosti i višeznačnosti svijeta. Složeni uzorci i obrasci u ćilimarstvu, keramici, emajlu ili minijaturi, raznobojni, šaroliki i izvanredno dekorativni, uvijek su shvaćani i realizirani kao simetrična i jedinstvena čvrsta cjelina.

Iza svega toga bogatstva jedinstvenosti u raznolikosti krije se jedan osnovni simbolizam perzijske misli, koji se možda najbolje otkriva u sufizmu, islamskom misticizmu, procvalom upravo u Perziji i na tradicijama perzijskoga duha i mentaliteta. U mističkoj se filozofiji sufizma najbolje otkriva simbolički smisao perzijske misli i umjetnosti. Vidljivi je svijet tek simbol ili odraz božanskoga bića. To se biće ne može spoznati pomoću osjetila, iskustvom ili mišljenjem, već jedino gnostičkom vizijom i intuicijom. A onaj tko dosegne to posebno stanje, osjetit će se jedno s Vječnim u mističnome jedinstvu. S takve egzaltirane razine duh može vidjeti svijet kao cjelinu u kojoj je postignuto jedinstvo u različitosti, u kojoj protuslovlja nestaje, u kojoj se ostvaruje sinteza antitezâ. I čovječanstvo se stoga javlja kao jedinstvena cjelina. Utemeljena na takvu svojetonazoru, perzijska je misao u svojoj biti vjerovanje da će sve raznoliko mnoštvo nestati u jedinstvu. Neznatne razlike među narodima nestat će. Samo je jedna istina, a to je On. Sve mnoštvo raznolika cvijeća u raskošnoj lijehi perzijskoga vrta služi jedino ispunjenju jednoga općeg smisla.

Estetička koncepcija univerzuma jedna je od osnovnih crta iranskoga sufizma i misticizma. Ona je izražena u književnosti, filozofiji i umjetnosti, kojima je glavna svrha razvoj svega što je dobro u ljudskoj naravi.

Zbog svega toga, zbog te posebnosti perzijske kulture, njezin udio u razvitku svjetske kulture možda i nije uvijek očit na prvi, površinski pogled. No ako se zagleda dublje, u svu povijest koja je vezana za povijest Irana, lako je uočiti da perzijska kultura pripada onima kojih je utjecaj univerzalniji negoli utjecaj mnogih drugih izrazitije izraženih i »originalnijih« kultura.

Zbog svoje bitne otvorenosti i sposobnosti da uvijek iznova nađe težište sâm u sebi, Iran je nadživio i Babilon i Asiriju, i Rim i Bizant, i arapski halifat. Zbog svoje izvanredne sposobnosti se da uvijek nanovo povijesno javi i da nastavi ono što je bitno započelo prije dvije tisuće i pet stotina godina s Kirom Velikim, iranska je dvadesetpetstoljetna povijest uvijek bila važan dio opće povijesti, no u tome valja naći i njezino značenje za našu suvremenost i budućnost koja već počinje. Ako uistinu **historia magistra vitae est,** onda duhovna baština perzijska, koja na svojemu početku ima blistavu krunu Kirove »Povelje o pravima čovjeka«, jest nesumnjivo ona povijest od koje nam valja učiti kako stvarati vlastitu povijest u okvirima ljudske povijesne sudbine. Ako je jedinstvenost svijeta njegova neizbježna sudbina u budućnosti, onda je primjer Perzije i povijesti njezinoga prvoga carstva što ga je osnovao Kir kao jednu od prvih svjetskih »supersila« koja je vladala gotovo čitavim u ono vrijeme civiliziranim svijetom, ta »magistra vitae«. Jer svijet Kira Velikoga i Darija bio je svijet ujedinjen u toleranciji različitosti. Svijet onakvoga jedinstva kakvo će nam biti potrebno želimo li povijest zadržati učiteljicom života.

Daniel Bučan

HRVATSKI TJEDNIK br. 33. / 3. prosinca 1971.